

Arbre d'Or

CELSE

*Le discours
véritable*

CELSE Le discours véritable

CELSE Gerçek Söz

ARBRE D'OR

LA VOCATION DE L'ARBRE D'OR

est de partager ses admirations avec les lecteurs, son admiration pour les grands textes nourrissants du passé et celle aussi pour l'œuvre de contemporains majeurs qui seront probablement davantage appréciés demain qu'aujourd'hui.

Trop d'ouvrages essentiels à la culture de l'âme ou de l'identité de chacun sont aujourd'hui indisponibles dans un marché du livre transformé en industrie lourde. Et quand par chance ils sont disponibles, c'est financièrement que trop souvent ils deviennent inaccessibles.

La belle littérature, les outils de développement personnel, d'identité et de progrès, on les trouvera donc au catalogue de l'Arbre d'Or à des prix résolument bas pour la qualité offerte.

LES DROITS DES AUTEURS

Cet e-book est sous la protection de la loi fédérale suisse sur le droit d'auteur et les droits voisins (art. 2, al. 2 tit. a, LDA). Il est également protégé par les traités internationaux sur la propriété industrielle.

Comme un livre papier, le présent fichier et son image de couverture sont sous copyright, vous ne devez en aucune façon les modifier, les utiliser ou les diffuser sans l'accord des ayants-droits. Obtenir ce fichier autrement que suite à un téléchargement après paiement sur le site est un délit. Transmettre ce fichier encodé sur un autre ordinateur que celui avec lequel il a été payé et téléchargé peut occasionner des dommages informatiques susceptibles d'engager votre responsabilité civile.

Ne diffusez pas votre copie mais, au contraire, quand un titre vous a plu, encouragez-en l'achat. Vous contribuerez à ce que les auteurs vous réservent à l'avenir le meilleur de leur production, parce qu'ils auront confiance en vous.

ARBRE D'OR

ARBRE D'OR'UN MİSYONU

okuyucularla beğenilerini paylaşmaktır; hem geçmişin besleyici büyük metinlerine duyduğu hayranlığı hem de muhtemelen yarın bugün olduğundan daha fazla takdir edilecek olan önemli çağdaşların eserlerine duyduğu hayranlığı.

Ruhun veya bireyin kimliğinin kültürü için temel olan eserlerin çok fazlası, ağır sanayiye dönüşmüş bir kitap pazarında günümüzde bulunamaz haldedir. Ve şans eseri mevcut olduklarında da, finansal olarak çoğu zaman erişilemez hale gelmektedirler.

Güzel edebiyatı, kişisel gelişim araçlarını, kimlik ve ilerleme unsurlarını, sunulan kaliteye göre kararlı bir şekilde düşük fiyatlarla Arbre d'Or kataloğunda bulacaksınız.

TELİF HAKLARI

Bu e-kitap, telif hakkı ve komşu haklar üzerine İsviçre federal yasası (LDA, madde 2, fıkra 2, başlık a) koruması altındadır. Ayrıca sınai mülkiyet üzerine uluslararası antlaşmalarla da korunmaktadır.

Kağıt bir kitap gibi, bu dosya ve kapak resmi telif hakkı altındadır; bunları hiçbir şekilde dağıtmemeli, kullanmamalı veya hak sahiplerinin izni olmadan

dağıtmamalısınız. Bu dosyayı sitede ödeme yaptıktan sonra indirme dışında başka bir yolla elde etmek bir suçtur. Kodlanmış bu dosyayı, satın alınıp indirildiği bilgisayardan başka bir bilgisayara aktarmak, hukuki sorumluluğunuzu doğurabilecek bilişim zararlarına yol açabilir.

Kendi kopyanızı dağıtmayın, aksine, bir başlık hoşunuza gittiyse, satın alınması için teşvikte bulunun. Yazarların gelecekte size en iyi eserlerini sunmalarına katkıda bulunacaksınız, çünkü size güveneceklerdir.

Celse

Le discours véritable

Tiré des fragments cités dans le KATA KELSOY d'Origène

Essai de restitution et de traduction par B. Aubé Arbre d'Or © Arbre d'Or, Genève, novembre 2007 <http://www.arbredor.com> Tous droits réservés pour tous pays

Celse

Gerçek Söz

Origenes'in KATA KELSOY eserinde alıntılanan fragmanlardan çıkarılmıştır

B. Aubé tarafından iade ve çeviri denemesi Arbre d'Or © Arbre d'Or, Cenevre, Kasım 2007 <http://www.arbredor.com> Tüm hakları tüm ülkeler için saklıdır

Avant-propos Nous offrons ici au public un travail qui n'a pas encore été fait, que nous sachions. C'est la restitution et la traduction du livre de Celse contre les chrétiens, intitulé Discours véritable, écrit par l'ami de Lucien entre les années 116 et 180 de l'ère chrétienne. Les matériaux de ce travail sont épars dans la volumineuse réfutation qu'Origène, à la prière de son ami l'Alexandrin Ambroise, donna sous le titre : Contre Celse, vers la fin de la première moitié du troisième siècle (245-249) : mais personne encore n'avait entrepris de les coudre ensemble et de les présenter dans leur ordre et leur suite continue. C'est ce que nous avons essayé, non pour réveiller des polémiques assoupies, ni pour introduire un dissolvant de plus dans notre société si divisée, mais pour apporter un élément nouveau d'information historique à l'enquête toujours ouverte et toujours pendante sur les origines de la civilisation chrétienne. C'est un témoignage du lointain passé que nous exhumons de la poussière des controverses antiques, pour servir à l'histoire toujours à faire du mouvement des idées dans les premiers siècles de notre ère. Nous avons fait cette restitution et cette traduction du Discours véritable de Celse sur trois éditions et un manuscrit Contre Celse.

1° L'édition grecque-latine de Guillaume Spencer, donnée à Cambridge en 1677. 1 vol. in-4o avec les notes de David Hoeschel.

2° L'édition grecque de Lommatzsch, donnée à Berlin en 25 vol. in-12, 1831-1848, laquelle est en grande partie la reproduction de l'édition bénédictine de Vincent de la Rue. 4 vol. in-fol. 1733-1759. Le Contra Celsum, dans l'édition de Lommatzsch, comprend le tome XVIII, livres i à iii ; le tome XIX, iv à vi, et un peu plus de la moitié du tome XX, vii et viii.

3° L'édition grecque-latine de Migne (t. XI de la Patrologie grecque, grand in-8o, Petit-Montrouge, 1857) laquelle est la réimpression de l'édition bénédictine et en grande partie des notes de Lommatzsch.

4° Manuscrit petit in-4°, relié aux armes de François Ier, N° 945 du fond grec de la Bibliothèque Nationale, sur papier de provenance orientale, à ce qu'il semble, et datant, comme on croit, du quatorzième siècle. Les éditeurs d'Origène le citent sous le nom de Codex Regius.

Önsöz

Burada halka, bildiğimiz kadarıyla henüz yapılmamış bir çalışma sunuyoruz. Bu, Lükianos'un arkadaşı tarafından Hristiyan döneminin 116 ile 180 yılları arasında yazılmış, Gerçek Söz başlıklı, Celsus'un Hristiyanlara karşı kitabının iadesi ve çevirisidir.

Bu çalışmanın malzemeleri, Origenes'in dostu İskenderiyeli Ambrosius'un ricası üzerine üçüncü yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru (245-249) Contre Celse başlığı altında verdiği hacimli ürütme metninde dağınık haldedir: Ancak daha önce kimse bunları bir araya getirmeyi, düzenli ve sürekli bir şekilde sunmayı üstlenmemişti. Bunu denememizin sebebi, uyuyan polemikleri uyandırmak veya bölünmüş toplumumuza bir çözücü daha eklemek değil, Hristiyan uygarlığının kökenleri üzerine her zaman açık ve her zaman beklemede olan soruşturmaya tarihsel bilgi konusunda yeni bir unsur getirmektir. Bu, ağımızın ilk yüzyıllarındaki fikir hareketlerinin yapılması gereken tarihine hizmet etmesi için, antik tartışmaların tozundan çıkardığımız uzak geçmişe dair bir tanıklıktır.

Celsus'un Gerçek Söz kitabının bu iadesini ve çevirisini üç baskı ve bir Contre Celse el yazması üzerinden yaptık.

Guillaume Spencer'in 1677'de Cambridge'de verdiği Grekçe-Latince baskı. 1 cilt in-4o, David Hoeschel'in notlarıyla.

Lommatzsch'in 1831-1848 yılları arasında Berlin'de 25 cilt in-12 olarak verdiği Grekçe baskı; ki bu büyük ölçüde Vincent de la Rue'nun Benedikten baskısının (4 cilt in-fol. 1733-1759) reproduksiyonudur. Lommatzsch baskısındaki Contra Celsum; XVIII. cildi (I. ile III. kitaplar), XIX. cildi (IV. ile VI. kitaplar) ve XX. cildin yarısından biraz fazlasını (VII. ile VIII. kitaplar) kapsamaktadır.

Migne'in Grekçe-Latince baskısı (Patrologie grecque'in XI. cildi, büyük in-8o, Petit-Montrouge, 1857); bu, Benedikten baskısının ve büyük ölçüde Lommatzsch'in notlarının yeniden basımıdır.

I. François'nın armalarıyla ciltlenmiş, Ulusal Kütüphane'nin Greke fonunun 945 numaralı, görünüşe göre doğu kökenli kağıda yazılmış ve sanıldığına göre on dördüncü yüzyıla tarihlenen, küçük in-4o el yazması. Origenes'in editörleri onu Codex Regius adıyla alıntılarlar.

PRÉFACE

Ce manuscrit, qui contient quelques autres fragments d'Origène, est de grande valeur. Le traité y porte le titre suivant en lettres rouges sur une seule ligne : *Ωριγένους τοῦ Σοφωτάτου βιβλίον κατὰ τοῦ Κέλσου τοῦ ἄθεωτάτου*. Il commence au folio 48, recto, se termine au folio 314, verso, et est écrit en belle cursive ; chaque page comprend 26 lignes, qui répondent à 40 ou 42 lignes environ de l'édition de Migne. Il est cité souvent d'une manière inexacte et fautive dans les éditions Lommatzsch et Migne. Le dernier éditeur allemand d'Origène, à n'en pas douter, ne l'a pas eu sous les yeux et allègue souvent à tort son autorité pour plusieurs leçons.

ÖNSÖZ

Başka Origenes fragmanlarını da içeren bu el yazması büyük değer taşımaktadır. İnceleme burada, kırmızı harflerle tek bir satırda şu başlığı taşır: *Ωριγένους τοῦ Σοφωτάτου βιβλίον κατὰ τοῦ Κέλσου τοῦ ἄθεωτάτου*. 48. folyonun ön yüzünde başlar, 314. folyonun arka yüzünde biter ve güzel bir el yazısıyla yazılmıştır; her sayfa, Migne baskısının yaklaşık 40 veya 42 satırına denk gelen 26 satır içerir. Lommatzsch ve Migne baskılarında sıklıkla yanlış ve hatalı bir şekilde alıntılanır. Origenes'in son Alman editörü, şüphesiz onu gözleri önünde bulundurmamıştır ve birçok okuma için onun otoritesini sıklıkla haksız yere öne sürer.

Il y a une nouvelle race d'hommes nés d'hier, sans patrie ni traditions antiques, ligués contre toutes les institutions religieuses et civiles, poursuivis par la justice, généralement notés d'infamie, mais se faisant gloire de l'exécration commune : ce sont les chrétiens.

Dünden beri doğmuş, vatansız ve antik gelenekleri olmayan, tüm dini ve sivil kurumlara karşı birleşmiş, adalet tarafından kovuşturulan, genellikle yüz karasıyla damgalanmış ama ortak nefretten bir zafer payı çıkararak yeni bir insan ırkı var: bunlar Hristiyanlardır.

Les collègues autorisés se réunissent ouvertement et au grand jour.

Yetkili kolejler açıkça ve gün ışığında toplanırlar.

Les affiliés chrétiens tiennent des réunions clandestines et illicites, pour enseigner et pratiquer leurs maximes ?. Ils s'y lient par un engagement plus sacré qu'un serment, s'y unissent pour violer plus sûrement les lois et résister plus aisément aux dangers et aux supplices qui les menacent ?.

Hristiyan bağlıları, düsturlarını öğretmek ve uygulamak için gizli ve yasadışı toplantılar mı düzenliyorlar? Orada yemin töreninden daha kutsal bir bağlılıkla birbirlerine bağlanıp, yasalara daha güvenli bir şekilde karşı gelmek ve kendilerini tehdit eden tehlikelere ve işkencelere daha kolay direnç göstermek için mi birleşiyorlar?

Leur doctrine vient d'une source barbare. Non qu'on prétende leur en faire un reproche. Les barbares, en effet, sont assez capables d'inventer des dogmes. Mais la sagesse barbare vaut peu par elle seule ; il faut que la raison grecque s'y ajoute pour la perfectionner, l'épurer et l'étendre ? Les périls auxquels les chrétiens s'exposent pour leurs croyances, Socrate a su les braver pour les siennes avec un courage inébranlable et une admirable sérénité. Les préceptes de leur morale, dans ce qu'ils ont de meilleur, les philosophes les ont enseignés avant eux. Ce qu'ils débitent sur l'idolâtrie, que les statues faites de la main d'hommes souvent méprisables ne sont pas des dieux, a été dit souvent déjà, et Héraclite a écrit qu'« adresser des prières à des choses inanimées, comme si c'étaient des dieux, autant valait parler à des pierres ? ». Le pouvoir qu'ils semblent posséder leur vient de noms mystérieux et de l'invocation de certains démons. Leur maître a fait par magie tout ce qui a paru de merveilleux dans ses actions, et puis il a averti ses disciples de se garder de ceux qui, connaissant les mêmes secrets, pourraient en faire autant et se vanter comme lui de participer à la puissance divine. Étrange et criante contradiction ! Car s'il condamne justement ceux qui l'imiteront, comment ne pas le condamner lui aussi ? Et s'il n'est pas un imposteur et un pervers pour avoir accompli ses prestiges, comment ceux-ci le seraient-ils plus que lui, pour faire la même chose ? ?

Öğretileri barbar bir kaynaktan gelmektedir. Bununla onlara bir sitem edildiği iddia edilemez. **Barbarlar, aslında dogma icat etme konusunda gayet yeteneklidirler.** Ancak barbar bilgeliği tek başına pek az değer taşır; onu mükemmelleştirmek, arındırmak ve genişletmek için Yunan aklının ona eklenmesi gerekir. Hristiyanların inançları uğruna göze aldıkları tehlikeleri, Sokrates de kendi inançları için sarsılmaz bir cesaret ve hayranlık uyandırıcı bir dinginlikle göğüslemesini bilmiştir. Ahlaklarının en iyi yönlerini, filozoflar onlardan önce öğretmişlerdir. İdolatri (putperestlik) hakkında geveledikleri, yani çoğu zaman aşağılık insanların elinden çıkan heykellerin tanrı olmadığı gerçeği zaten sıklıkla söylenmiştir ve Herakleitos, « cansız şeylere, sanki tanrıymışlar gibi dua etmek, taşlarla konuşmakla birdir » diye yazmıştır. Sahip gördükleri güç, gizemli isimlerden ve bazı cinlerin çağrılmasından gelmektedir. Efendileri, eylemlerinde mucizevi görünen her şeyi büyü yoluyla yapmış ve sonra öğrencilerini, aynı sırları bilen ve onun gibi tanrısal güce ortak olduklarını iddia edebilecek olanlardan sakınmaları konusunda uyarmıştır. Garip ve haykıran bir çelişki! Çünkü eğer kendisini taklit edecek olanları haklı olarak mahkûm ediyorsa, kendisini nasıl mahkûm etmez? Ve eğer hünerlerini gerçekleştirdiği için bir sahtekâr ve sapkın değilse, aynı şeyi yaptıkları için başkaları nasıl ondan daha çok sahtekâr ve sapkın olabilirler?

En somme, leur doctrine est une doctrine secrète ? : ils mettent à la retenir une constance indomptable, et je ne saurais leur reprocher leur fermeté. La vérité vaut bien qu'on souffre et qu'on s'expose pour elle, et je ne veux pas dire qu'un homme doive abjurer la foi qu'il a embrassée, ou feindre de l'abjurer, pour se dérober aux dangers qu'elle peut lui faire courir parmi les hommes. Ceux qui ont l'âme pure se

portent d'un élan naturel vers Dieu avec lequel ils ont de l'affinité, et ne désirent rien tant que de diriger toujours vers lui leur pensée et leur entretien ?. Mais encore faut-il que cette doctrine soit fondée en raison. Ceux qui croient sans examen tout ce qu'on leur débite ressemblent à ces malheureux qui sont la proie des charlatans et courent derrière les métragyrtes, les prêtres mithriaques ou sabbadiens et les dévots d'Hécate ou d'autres divinités semblables, la tête perdue de leurs extravagances et de leurs fourberies. Il en est de même des chrétiens. Plusieurs parmi eux ne veulent ni donner, ni écouter les raisons de ce qu'ils ont adopté. Ils disent communément : « N'examine point, crois plutôt » et « Ta foi te sauvera ; » et encore : « La sagesse de cette vie est un mal, et la folie un bien ? . »

Özetle, onların doktrini gizli bir doktrindir: onu korumak için boyun eğmez bir kararlılık sergilerler ve kararlılıklarını kınayamam. Hakikat, uğrunda acı çekmeye ve kendisini tehlikeye atmaya değerdir ve bir insanın, insanlar arasında başına gelebilecek tehlikelerden kaçmak için benimsediği inancı reddetmesi ya da reddetmiş gibi yapması gerektiğini söylemek istemem. Temiz bir ruha sahip olanlar, yakınlık duydukları Tanrı'ya doğal bir eğilimle yönelirler ve düşüncelerini ve sohbetlerini her zaman ona yönlendirmekten başka bir şey arzulamazlar. Ancak yine de bu doktrin akla dayalı olması gerekir. Kendilerine söylenen her şeye incelemeden inananlar, şarlatanların kurbanı olan ve **metragyrtlerin, Mithra veya Sabazios rahiplerinin ve Hekate ya da benzer diğer ilahların adanmışlarının peşinden koşan**, kafaları onların taşkınlıkları ve düzenbazlıklarıyla karışmış o mutsuz insanlara benzerler. Hristiyanlar için de durum aynıdır. Onların birçoğu, benimsedikleri şeyin nedenlerini ne vermek ne de dinlemek isterler. Genellikle şöyle derler: « İnceleme, inan » ve « İncanın seni kurtaracak; » ve ayrıca: « Bu hayatın bilgeliği bir kötülük, çılgınlık ise bir iyiliktir. »

S'ils veulent me répondre, non que j'ignore ce qu'ils disent, — car je suis pleinement édifié là-dessus, mais comme à un homme qui ne leur veut pas plus de mal qu'aux autres hommes, tout ira bien. Mais s'ils ne veulent pas, et se renferment dans leur formule ordinaire : « N'examine point, » et le reste, il faut au moins qu'ils m'apprennent quelles sont au fond ces belles doctrines qu'ils apportent au monde, et d'où ils les ont tirées.

Eğer bana cevap vermek isterlerse —söylediklerini bilmediğimden değil, çünkü bu konuda tamamen bilgilendirildim, ancak onlara diğer insanlardan daha fazla kötülük istemeyen bir adam olarak— her şey yolunda gidecektir. Ancak istemezlerse ve o alışıldık « İnceleme » formülüne ve diğerlerine sığınarlarsa, en azından dünyaya getirdikleri bu güzel doktrinlerin özünde ne olduğunu ve bunları nereden çıkardıklarını bana öğretmeleri gerekir.

Toutes les nations les plus vénérables par leur antiquité conviennent entre elles sur les principes essentiels. Égyptiens, Assyriens, Chaldéens, Indiens, Odryses, Perses, Samothraciens et Grecs, ont tous des traditions à peu près semblables.

En eskiliğiyle en saygın tüm uluslar temel ilkeler üzerinde hemfikirdir. Mısırlılar, Asurlular, Keldaniler, Hintliler, Odrisler, Persler, Semadirekliler ve Yunanlıların hepsi hemen hemen benzer geleneklere sahiptir.

C'est chez ces peuples et non ailleurs qu'est la source de la vraie sagesse, qui s'est ensuite épanchée partout en mille ruisseaux séparés. Leurs sages, leurs législateurs, Linus, Orphée, Musée, Zoroastre et les autres, sont les plus anciens fondateurs et interprètes de ces traditions, et les maîtres de toute culture. Nul ne songe à compter les Juifs parmi les pères de la civilisation, ni à accorder à Moïse un honneur pareil à celui des plus anciens sages. Les histoires qu'il a racontées à ses compagnons sont de nature à faire connaître ce qu'il était et ce qu'étaient ceux-ci. Les allégories par lesquelles on a tenté de les accommoder au bon sens ne sont pas supportables, et ceux qui ont essayé cette œuvre ont montré sans doute plus de complaisance et de bonté d'âme que de jugement. Sa cosmogonie est d'une puérité qui passe les bornes. Le monde, certes, est autrement ancien qu'il ne croit ; et, des diverses révolutions qu'il a subies, soit par des embrasements, soit par des déluges, il n'a entendu parler que du dernier, celui de Deucalion, dont le souvenir plus récent a fait oublier les autres. Venu après les anciens sages, Moïse s'est instruit à leur école, leur a emprunté ce qu'il a établi de meilleur parmi les siens, et s'est acquis à leurs frais le titre d'homme divin que les Juifs lui donnent. Ceux-ci avaient déjà emprunté aux Égyptiens leur circoncision. Ces gardes de chèvres et de brebis, s'étant mis à la suite de Moïse, se laissèrent éblouir par ses prestiges et persuader qu'il n'y a qu'un Dieu, qu'ils nomment le Très-Haut, Adonaï, le Céleste, ou Sabaoth ou de quelque autre nom qu'il leur plaît de nommer le Monde. Il importe peu du reste quel nom on donne au grand Dieu, que ce soit Zeus, comme font les Grecs, ou autrement comme les Égyptiens et les Indiens. Avec cela, les Juifs adorent les anges et cultivent la magie dont Moïse a été parmi eux le premier instituteur.

Gerçek bilgeliğin kaynağı bu halklardadır, başka yerde değil; bu bilgelik daha sonra her yere binlerce ayrı dere halinde yayılmıştır. Onların bilgeleri, yasakoyucuları; **Linus, Orpheus, Musaeus, Zerdüşt** ve diğerleri, bu geleneklerin en eski kurucuları ve yorumcuları, her türlü kültürün üstatlarıdır. **Kimse Yahudileri uygarlığın ataları arasında saymayı veya Musa'ya en eski bilgelerin sahip olduğu türden bir onuru bahşetmeyi düşünmez.** Yoldaşlarına anlattığı hikayeler, kendisinin ve onların ne olduğunu ortaya koyacak niteliktedir. Onları sağduyuya uydurmak için başvuru alan alegoriler çekilir gibi değildir ve bu işe girişenler, yargıdan ziyade şüphesiz daha fazla müsamaha ve iyilikseverlik göstermişlerdir. Onun kozmogonisi, sınırları aşan bir çocukluk seviyesindedir. **Dünya kuşkusuz onun inandığından çok daha eskidir;** ve ister yangınlar, ister tufanlar yoluyla maruz kaldığı çeşitli devrimler arasından, yalnızca en sonuncusunu, yani daha taze anısı diğerlerini unutturan Deucalion tufanını işitmiştir. **Eski bilgilerden sonra gelen Musa, onların okulunda eğitim görmüş, kendi halkı arasında kurduğu en iyi**

şeyleri onlardan ödünç almış ve Yahudilerin ona verdiği "tanrısal insan" unvanını onların sırtından kazanmıştır. Yahudiler, sünnetlerini zaten Mısırlılardan ödünç almışlardı. Bu keçi ve koyun çobanları, Musa'nın peşine takılıp onun hünerleriyle gözleri kamaşınca, tek bir Tanrı olduğuna ve ona "En Yüce", "Adonai", "Göklerin Tanrısı", "Sabaoth" ya da Dünya'yı adlandırmak istedikleri herhangi bir isimle hitap ettiklerine inanmaya ikna oldular. Kaldı ki, Yunanlıların yaptığı gibi Zeus veya Mısırlıların ve Hintlilerin yaptığı gibi başka bir şekilde olsun, yüce Tanrı'ya ne isim verildiği pek de önemli değildir. Bununla birlikte, Yahudiler meleklere taparlar ve Musa'nın aralarında ilk kurucusu olduğu büyüyle uğraşırlar.

Passons du reste sur tout cela, nous y reviendrons ailleurs plus amplement.

Geri kalan her şeyi bir kenara bırakalım, başka bir yerde buna daha geniş bir şekilde değineceğiz.

Or telle est la tige d'où sont sortis les chrétiens. La simplicité des Juifs ignorants s'est laissée prendre aux prestiges de Moïse. Et dans ces derniers temps, les chrétiens ont trouvé parmi les Juifs un nouveau Moïse qui les a séduits mieux encore, qui passe au milieu d'eux pour le fils de Dieu et est l'auteur de cette doctrine 18. Il a ramassé autour de lui, sans choisir, nombre de gens simples, perdus de mœurs et grossiers, qui sont l'ordinaire gibier des charlatans et des fourbes, de sorte que l'espèce de monde qui s'est donné à cette doctrine permet déjà de juger de ce qu'elle peut valoir. L'équité pourtant oblige à reconnaître qu'il en est quelques-uns parmi eux dont les mœurs sont honnêtes, qui ne manquent pas tout à fait de lumières et ne sont pas malhabiles à se tirer d'affaire par des allégories 19. C'est à ceux-ci particulièrement qu'on s'adresse, car s'ils sont honnêtes, sincères et éclairés, ils entendront la raison et la vérité.

İşte Hristiyanların türediği kök budur. Cahil Yahudilerin saflığı, Musa'nın hünerlerine kapılıp gitmiştir. Ve son zamanlarda Hristiyanlar, Yahudilerin arasında onları daha da iyi baştan çıkaran, **aralarında Tanrı'nın oğlu olarak geçen ve bu doktrinin yaratıcısı olan yeni bir Musa bulmuşlardır.** Çevresinde seçmeksizin, şarlatanların ve düzenbazların olağan avı olan, ahlaki bozulmuş ve kaba birçok basit insanı toplamıştır; öyle ki, kendisini bu doktrine adayın insanların türü, onun neye değer olabileceğine dair şimdiden hüküm vermeye olanak tanır. Yine de hakkaniyet, aralarında ahlaki dürüst olan, aydınlıktan büsbütün yoksun olmayan ve alegorilerle işin içinden çıkma konusunda beceriksiz olmayan bazılarının bulunduğunu kabul etmeyi gerektirir. Özellikle bu kişilere seslenilir, çünkü eğer dürüst, samimi ve aydınlanmışlarsa akla ve hakikate kulak vereceklerdir.

PREMIÈRE PARTIE : Objections contre les Chrétiens au point de vue du judaïsme et traits généraux de la secte et de la propagande chrétiennes

BİRİNCİ BÖLÜM: Yahudilik açısından Hristiyanlara yönelik itirazlar ve Hristiyan mezhebi ile propagandasının genel özellikleri

Les objections viennent d'elles-mêmes contre les Juifs et les chrétiens. Mais ces derniers trouvent parmi les Juifs, desquels ils se sont séparés, leurs premiers et leurs plus ardents adversaires, et c'est un spectacle édifiant que d'entendre les chefs de la famille, du haut de leurs traditions, gourmander leurs fils émancipés et rebelles, et reprocher au maître de l'apostasie et de la révolte ses insolentes et sacrilèges prétentions. Il nous plaît donc de livrer les chrétiens, maître et disciples, aux objurgations irritées des aînés de leur race. Qui pourrait mieux connaître et confondre plus directement l'homme de Nazareth que les descendants de ceux qui ont vécu à ses côtés ? Qui aurait meilleur titre pour railler la crédulité de ses disciples que ceux dont les pères ont su résister aux mêmes séductions ? Écoutez donc ce Juif qui a gardé intacte la foi de ses pères, et imaginez qu'il interpelle d'abord Jésus.

İtirazlar Yahudilere ve Hristiyanlara karşı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Ancak Hristiyanlar, ayrıldıkları Yahudilerin arasında kendi ilk ve en ateşli düşmanlarını bulurlar ve ailenin reislerinin, kendi geleneklerinin zirvesinden, özgürleşmiş ve asi evlatlarını azarladığını, irtidat ve isyanın ustasını küstah ve kutsal değerlere aykırı iddialarından dolayı kınadığını duymak öğretici bir manzaradır. Bu yüzden Hristiyanları, usta ve çıraklarıyla birlikte, kendi ırklarının büyüklerinin öfkeli azar ve sitemlerine bırakmaktan hoşnutuz. Nasıralı adamı, onun yanında yaşamış olanların torunlarından daha iyi kim tanıyabilir ve daha doğrudan kim çürütebilir? Babaları aynı ayartmalara direnmesini bilenlerden daha çok, onun öğrencilerinin saflığıyla alay etmeye kimin hakkı olabilir? **Öyleyse, atalarının inancını bozulmadan korumuş olan bu Yahudi'ye kulak verin ve onun önce İsa'ya seslendiğini hayal edin.**

Tu as commencé par te fabriquer une filiation merveilleuse en prétendant que tu devais ta naissance à une vierge. [Nous savons au juste ce qui en est.] Tu es originaire d'un petit hameau de la Judée, né d'une pauvre femme de la campagne qui vivait de son travail. Celle-ci, convaincue d'avoir commis adultère avec un soldat nommé Panthéra fut chassée par son mari qui était charpentier de son état. Expulsée de la sorte et errant çà et là ignominieusement, elle te mit au monde en secret. Plus tard, contraint par le dénuement à t'expatrier, tu te rendis en Égypte, y louas tes bras pour un salaire, et là, ayant appris quelques-uns de ces pouvoirs magiques dont se targuent les Égyptiens, tu revins dans ton pays, et enflé des merveilleux effets que tu savais produire, tu te proclamas Dieu 22.

Doğumunu bir bakireye borçlu olduğunu iddia ederek kendine harika bir soy yaratmakla başladı. [Bu işin aslı nedir tam olarak biliyoruz.] Yahudiye'nin küçük bir köyünden geliyorsun; geçimini emeğiyle sağlayan köylü, yoksul bir kadından doğdun. Panthera adında bir askerle zina yaptığına ikna olan bu kadın, mesleği marangozluk olan kocası tarafından kovuldu. Bu şekilde evden

çıkarılıp utanç içinde oradan oraya dolaşırken, seni gizlice dünyaya getirdi.

Daha sonra, yoksulluğun zorlamasıyla gurbete gittin, Mısır'a vardın, orada emeğini bir ücret karşılığı kiraladın ve orada, Mısırlıların övündüğü o büyülü güçlerden bazılarını öğrendikten sonra ülkeneye geri döndün ve üretebildiğin o harika etkilerle şişinerek **kendini Tanrı ilan ettin.**

Ta mère peut-être était belle, et Dieu, dont la nature pourtant ne souffre pas qu'il s'abaisse à aimer les mortelles, voulut jouir de ses embrassements. Mais il répugne que Dieu ait aimé une femme qui n'avait ni fortune ni naissance royale comme ta mère, car personne même de ses voisins ne la connaissait. Et lorsque le charpentier se prit de haine pour elle et la renvoya, ni la puissance divine ni le Logos, qui dompte les cœurs 23, ne put la sauver de cet affront. Il n'y a rien là qui sente le royaume de Dieu.

Annen belki güzeldi ve doğası ölümlüleri sevecek kadar alçalmasına izin vermeyen Tanrı, onun kucaklaşmalarından zevk almak istedi. Ancak Tanrı'nın, annen gibi ne serveti ne de soylu bir doğumu olan bir kadını sevmiş olması akla aykırıdır, zira komşularından hiçbiri bile onu tanımazdı. Ve marangoz ona karşı nefret besleyip onu kovduğunda, ne ilahi güç ne de kalpleri terbiye eden Logos, onu bu hakarettten kurtarabilirdi. Bunda Tanrı'nın krallığını çağrıştıran hiçbir şey yok.

Cependant, Jean baptisait et lavait les pécheurs dans les eaux du Jourdain. Tu vins à lui après tant d'autres pour être purifié. Tu dis qu'à ce moment même une ombre d'oiseau descendit sur toi en volant du haut des airs. Mais quel témoin digne de foi a vu ce fantôme ailé ; qui a entendu cette voix du ciel qui te saluait fils de Dieu ; qui, si ce n'est toi et, si l'on t'en veut croire, un de ceux qui ont été châtiés avec toi ?

Ancak, Yahya Şeria Nehri'nin sularında günahkârları vaftiz ediyor ve yıkıyordu. Sen de pek çok kişiden sonra arınmak için ona geldin. O anda, havadan uçarak üzerine bir kuş gölgesinin indiğini söylüyorsun. Ancak bu kanatlı hayaleti gören, seni Tanrı'nın oğlu olarak selamlayan o göksel sesi duyan, sen ve eğer sana inanmak gerekirse, seninle birlikte cezalandırılanlardan biri dışında, güvenilir bir tanık kimdir?

Un prophète il est vrai, a dit autrefois dans Jérusalem, qu'un fils de Dieu viendrait pour faire justice aux pieux et punir les injustes. Mais pourquoi serait-ce à toi plutôt qu'à mille autres nés depuis cette prédiction, que cet oracle doive s'appliquer ? Les fanatiques et les imposteurs ne manquent pas, qui prétendent être venus d'en haut en qualité de fils de Dieu. Et si, comme tu le dis, tout homme qui naît selon les décrets de la Providence est fils de Dieu, quelle différence y a-t-il entre toi et les autres ? Et beaucoup, sans doute, réfuteront tes prétentions, et assureront que c'est à eux-mêmes que se rapportent toutes les prédictions que tu as prises pour toi.

Doğrusu, bir peygamber vaktiyle Kudüs'te, dindarlara adalet sağlamak ve haksızları cezalandırmak için bir Tanrı oğlunun geleceğini söylemişti. Ancak bu

kehanetin, bu tahminin üzerinden geçen binlerce kişi yerine neden özellikle sana uygulanması gereksin? Kendilerinin yukarıdan, Tanrı'nın oğlu sıfatıyla geldiğini iddia eden fanatikler ve sahtekarlar eksik değildir. Ve eğer dediğin gibi, Kader'in kararlarına göre doğan her insan Tanrı'nın oğluysa, seninle diğerleri arasında ne fark var? **Ve şüphesiz pek çoğu, senin iddialarını ürütecek ve kendine mal ettiğin tüm kehanetlerin aslında kendileriyle ilgili olduğunu öne sürecektir.**

Tu racontes que des Chaldéens, ne pouvant se tenir après avoir appris ta naissance, se mirent en route pour venir t'adorer comme un Dieu, quand tu étais encore au berceau, qu'ils annoncèrent la chose à Hérode le Tétrarque, et que celui-ci, craignant que, devenu grand, tu ne t'emparasses du trône, fit égorger tous les enfants du même âge pour te faire périr sûrement. [Cette histoire, du reste, est un pur conte aussi bien que l'avertissement prétendu de l'ange qu'il fallait t'éloigner.] Mais si Hérode a fait cela dans la crainte que plus tard tu ne prisses sa place, pourquoi arrivé à l'âge d'homme n'as-tu pas régné ? Pourquoi te voit-on alors, toi, le fils de Dieu, errant si misérablement, courbé de frayeur, ne sachant que devenir, et avec tes dix ou onze acolytes ramassés dans la lie de la société, parmi des scélérats de publicains et de poissonniers, courant le pays, gagnant honteusement et à grand-peine de quoi vivre ?

Keldanilerin, doğumunu öğrendikten sonra dayanamayıp daha beşikteyken seni bir Tanrı olarak tapınmaya geldiklerini, durumu Hérode Tetrark'a haber verdiklerini ve onun da sen büyüdüğünde tahtı ele geçirmenden korkarak seni kesinlikle öldürmek için aynı yaştaki tüm çocukları katlettirdiğini anlatıyorsun. [Kaldı ki bu hikaye, uzaklaşman gerektiğine dair o sözde melek uyarısı gibi tamamen uydurmadır.] Ancak Hérode bunu daha sonra onun yerini almandan korktuğu için yaptıysa, neden yetişkinlik çağına geldiğinde hüküm sürmedin? Neden o zaman, sen, yani Tanrı'nın oğlu, korkudan bükülmüş, ne yapacağını bilemez halde, toplumun tortusundan toplanmış on veya on bir yandaşınla, günahkar vergi toplayıcıları ve balıkçılar arasında, ülkeyi dolaşıp utanç verici bir şekilde ve büyük zorluklarla yaşamını idame ettirirken görölüyorsun?

Pourquoi fallait-il qu'on t'emportât en Égypte ? Pour te sauver de l'épée ? Mais un Dieu ne peut craindre la mort. Un ange vint tout exprès du ciel t'ordonner à toi et à tes parents de fuir. Le grand Dieu qui avait déjà pris la peine d'envoyer deux anges pour toi, ne pouvait donc préserver son propre fils dans le pays même ?

Seni Mısır'a götürmek neden gerekliydi? Kılıçtan kurtarmak için mi? Ancak bir Tanrı ölümden korkamaz. Bir melek bizzat gökten gelip sana ve ebeveynlerine kaçmanızı emretti. Senin için zaten iki melek gönderme zahmetine giren yüce Tanrı, kendi oğlunu bizzat o topraklarda koruyamaz mıydı?

Les vieilles légendes qui racontent la naissance divine de Persée, d'Amphion, d'Éaque, de Minos, nous n'y ajoutons guère foi. Cependant, elles sauvent au moins

la vraisemblance, en ce qu'elles attribuent à ces personnages des actions vraiment grandes, merveilleuses et utiles aux hommes. Mais toi, qu'as-tu dit ou qu'as-tu fait de si admirable ? Dans le temple, l'insistance des Juifs n'a pu t'arracher seulement un signe qui eût fait voir que tu étais le fils de Dieu.

Perseus, Amphion, Aeacus ve Minos'un ilahi doğumunu anlatan eski efsanelere pek inanmayız. Yine de bu efsaneler, söz konusu karakterlere insanlar için gerçekten büyük, harikulade ve yararlı eylemler atfederek bir nebze inandırıcılık payı bırakırlar. Ancak sen, ne söyledin ya da ne yaptın ki bu kadar hayranlık uyandırıcı olsun? Tapınakta, Yahudilerin ısrarı, senin Tanrı'nın oğlu olduğunu gösterecek tek bir işaret bile koparamadı.

On raconte, il est vrai, et on enfle à plaisir maints prodiges surprenants que tu as opérés, des guérisons miraculeuses, des pains multipliés et autres choses semblables. Mais ce sont prestiges que les magiciens ambulants accomplissent couramment, sans qu'on pense pour cela à les regarder comme les fils de Dieu.

Doğrusu, gerçekleştirdiğin mucizevi şifalar, çoğaltılan ekmeğler ve benzeri pek çok şaşırtıcı mucize anlatılıyor ve istekle abartılıyor. Ancak bunlar, gezgin büyücülerin hiç kimsenin onları Tanrı'nın oğlu olarak görmeyi düşünmediği bir şekilde yaygın olarak gerçekleştirdikleri hünerlerdir.

Le corps d'un Dieu ne serait pas fait comme était le tien. Le corps d'un Dieu n'aurait pas été formé et procréé comme l'a été le tien. Le corps d'un Dieu ne se nourrit pas comme tu t'es nourri. Le corps d'un Dieu ne se sert pas d'une voix comme la tienne, ni des moyens de persuasion que tu as employés. Et le sang qui coula de ton corps ressemble-t-il à celui qui coule dans les veines des dieux ? Quel Dieu, quel fils de Dieu que celui que son père n'a pu sauver du plus infâme supplice et qui n'a pu lui-même s'en garantir ?

Bir Tanrı'nın bedeni seninki gibi yapılmış olmazdı. Bir Tanrı'nın bedeni seninki gibi biçimlendirilip dünyaya getirilmiş olmazdı. Bir Tanrı'nın bedeni, senin beslendiğin gibi beslenmez. Bir Tanrı'nın bedeni, senin kullandığın gibi bir ses veya ikna araçları kullanmaz. Ve bedeninden akan kan, tanrıların damarlarında akan kana mı benziyor? **Babasının kendisini en aşığılık işkenceden kurtaramadığı ve kendisinin de buna engel olamadığı bir Tanrı, bir Tanrı oğlu nasıl olur?**

Ta naissance, tes actions et ta vie sont non d'un Dieu, mais d'un homme haï de Dieu et d'un misérable goëte 42.

Doğumun, eylemlerin ve hayatın bir Tanrı'nın değil, Tanrı'dan nefret gören bir adamın ve sefil bir büyücünün hayatıdır 42.

[J'imagine maintenant que notre Juif se tourne après cela vers les chrétiens et s'adresse à eux en cette façon :]

Şimdi Yahudimizin bu söylediklerinden sonra Hristiyanlara yöneldiğini ve onlara şu şekilde hitap ettiğini hayal ediyorum: <<Laaaaannnnnn İsadın önce Hristiyanlıkkk

vaaarrrr < Zükerün> >>

D'ou vient, compatriotes, que vous avez abandonné la loi de nos pères et que vous étant laissés ridiculement séduire par les impostures de celui à qui je viens de parler, vous nous ayez quittés pour adopter une autre loi et un autre genre de vie ? Il n'y a que trois jours que nous avons puni celui qui vous mène comme un troupeau. C'est depuis ce temps que vous avez abandonné la loi de vos ancêtres. C'est sur notre religion que vous vous fondez ; comment donc la rejetez-vous maintenant ? Si en effet quelqu'un vous a prédit que le fils de Dieu devait descendre dans le monde, c'est un des nôtres, un prophète inspiré par notre Dieu. Jean qui a baptisé votre Jésus était aussi un des nôtres, et Jésus même, né parmi nous, vivait selon notre loi et observait nos cérémonies. Il a subi parmi nous la juste peine de ses crimes. Ce qu'il vous a débité avec arrogance de la résurrection, du jugement, des récompenses et des peines réservées aux méchants ; ce sont de vieilles histoires qui courent nos livres et sont depuis longtemps surannées. Il n'a rien été autre chose qu'un imposteur, un menteur et un impie. Bien d'autres sans doute auraient pu paraître tels que Jésus à ceux qui auraient voulu se laisser tromper.

Ey yurttaşlarım, nasıl oldu da atalarımızın yasasını terk ettiniz ve az önce konuştuğum kişinin sahtekarlıkları tarafından gülünç bir şekilde kandırılmaya izin vererek, başka bir yasa ve başka bir yaşam tarzını benimsemek için bizi terk ettiniz? **Sizi bir sürü gibi peşinden sürükleyen kişiyi cezalandırmamızın üzerinden sadece üç gün geçti. Atalarınızın yasasını işte o zamandan beri terk ettiniz. Kendi dinimizi temel alıyorsunuz; öyleyse onu şimdi nasıl reddediyorsunuz?** Eğer gerçekten birisi size Tanrı'nın oğlunun dünyaya inmesi gerektiğini önceden bildirdiyse, o bizden biridir, Tanrımız tarafından esinlenmiş bir peygamberdir. **Sizin İsa'nızı vaftiz eden Yahya da bizden biriydi ve bizim aramızda doğan İsa'nın kendisi bile bizim yasamıza göre yaşar ve törenlerimize riayet ederdi. O, bizim aramızda suçlarının adil cezasını çekmiştir. Diriliş, yargı, ödüller ve kötülere ayrılan cezalar hakkında size kibirle anlattıkları; kitaplarımızda dolaşan ve uzun zamandır eskimiş olan eski hikayelerdir.** O, bir sahtekar, bir yalancı ve bir dinsizden başka bir şey değildi. Hiç şüphesiz, kandırılmak isteyenler için İsa gibi görünebilecek daha pek çok kişi çıkabilirdi.

Ceux qui croient au Christ font un crime aux Juifs de n'avoir pas reçu Jésus pour Dieu. Mais comment donc, nous qui avons appris à tous les hommes que Dieu devait envoyer ici-bas le ministre de sa justice pour punir les méchants, comment l'aurions-nous outragé à sa venue ? Pourquoi aurions-nous traité avec ignominie celui dont nous avons d'avance annoncé l'avènement ? Était-ce donc pour attirer

sur nous un surcroît de châtements de la part de Dieu ? Mais comment recevoir pour Dieu celui qui, comme entre autres choses dont on l'accusait, ne fit rien de ce qu'il avait promis ? Qui, convaincu, jugé, condamné au supplice, se sauva honteusement et fut pris, livré par ceux mêmes qu'il appelait ses disciples ? Un Dieu ne devait pas se laisser lier, emmener comme un criminel ; bien moins encore devait-il être abandonné, trahi par ceux qui vivaient avec lui, qui étaient ses familiers, qui le suivaient comme un maître, le considéraient comme un sauveur, fils et envoyé du grand Dieu. Un bon général qui commande à des milliers de soldats n'est jamais trahi par les siens, pas même un misérable chef de brigands commandant à des hommes perdus, tant que ceux-ci trouvent profit à le suivre. Mais Jésus trahi par ceux qui marchaient sous lui, ne sut pas se faire obéir comme un bon général, ni après avoir fait ses dupes — j'entends ses disciples — ne sut pas seulement leur inspirer ce dévouement qu'un chef de brigands, si je puis dire, obtient de sa bande.

İsa'ya inananlar, Yahudileri İsa'yı Tanrı olarak kabul etmedikleri için suçlarlar. Oysa Tanrı'nın, kötülerini cezalandırmak üzere adaletin elçisini dünyaya göndereceğini tüm insanlara öğreten bizler, onun gelişiyi ona nasıl hakaret etmiş olabiliriz? Gelişimini önceden müjdelediğimiz birine neden onursuzca davranalım? Bunu yapmak Tanrı'dan üzerimize daha fazla ceza çekmek için mi olurdu? Ancak, suçlandığı diğer şeylerin yanı sıra vaat ettiği hiçbir şeyi yapmayan birini nasıl Tanrı olarak kabul edebiliriz? Suçlu bulunan, yargılanan, işkenceye mahkum edilen, utanç verici bir şekilde kaçan ve yine kendi öğrencileri olarak adlandırdıkları tarafından yakalanıp teslim edilen birini? Bir Tanrı, bağlanıp bir suçlu gibi götürülmeye izin vermemeliydi; hele ki onunla yaşayan, ona yakın olan, onu bir efendi gibi izleyen, onu bir kurtarıcı, ulu Tanrı'nın oğlu ve elçisi olarak gören kişiler tarafından terk edilmemeli, ihanete uğramamalıydı. Binlerce askere komuta eden iyi bir general asla kendi adamları tarafından ihanete uğramaz; hatta kaybedilmiş adamlara komuta eden sefil bir haydut şefi bile, adamları onu izlemekten fayda sağladığı sürece ihanete uğramaz. Ancak altında yürüyenler tarafından ihanete uğrayan İsa, ne iyi bir general gibi itaat ettirmeyi bildi, ne de —öğrencileri dediğim— o kandırdığı kişilere, bir haydut şefinin kendi çetesinden aldığı türden bir sadakati aşılabilir.

J'aurais maintes choses à dire de la vie de Jésus, toutes très véritables et fort éloignées du récit de ses disciples, mais je veux bien les passer sous silence.

İsa'nın yaşamı hakkında söyleyecek çok şeyim var; hepsi çok gerçek ve öğrencilerinin anlattıklarından oldukça uzak, ancak bunları sessizlikle geçiştirmeyi tercih ediyorum.

On sait comme il a fini, l'abandon de ses disciples, les outrages, les mauvais traitements et les souffrances du supplice. Ce sont là des faits avérés qu'on ne saurait déguiser, et vous ne direz pas sans doute que ces épreuves n'ont été qu'une vaine apparence aux yeux des impies, mais qu'en réalité il n'a pas souffert. Vous

avouez ingénument qu'il a souffert en effet. Mais l'imagination des disciples a trouvé une adroite défaite : c'est qu'il avait prévu lui-même et prédit tout ce qui lui est arrivé. La belle raison ! C'est comme si pour prouver qu'un homme est juste, on le montrait commettant des injustices ; pour prouver qu'il est irréprochable, on faisait voir qu'il a versé le sang ; pour prouver qu'il est immortel, on montrait qu'il est mort, en ajoutant qu'il avait prédit tout cela. Mais quel Dieu, quel démon, quel homme de sens, sachant d'avance que de pareils maux le menacent, ne les éviterait, s'il le pouvait, au lieu de se jeter tête baissée dans des accidents qu'il a prévus ? S'il a prédit la trahison de l'un et le reniement de l'autre, comment ont-ils osé l'un trahir, l'autre renier celui qu'ils devaient craindre comme un Dieu ? Ils le trahirent pourtant et le renièrent, sans avoir aucun souci de lui.

Nasıl bittiğini, öğrencilerinin terk edişini, hakaretleri, kötü muameleleri ve işkencenin acılarını biliyoruz. Bunlar gizlenemeyecek kadar kesinleşmiş gerçeklerdir; şüphesiz bu sıkıntıların dinsizlerin gözünde sadece boş bir görünüşten ibaret olduğunu, ancak gerçekte acı çekmediğini söylemeyeceksiniz. Onun gerçekten acı çektiğini açıkça itiraf ediyorsunuz. Fakat öğrencilerin hayal gücü kurnazca bir kaçış yolu buldu: Başına gelen her şeyi kendisinin öngördüğü ve önceden bildirdiği. Ne güzel bir gerekçe! Bu, bir insanın adil olduğunu kanıtlamak için ona adaletsizlikler yaptırıp göstermek; kusursuz olduğunu kanıtlamak için kan döktüğünü göstermek; ölümsüz olduğunu kanıtlamak için öldüğünü gösterip bir de bunların hepsini önceden bildirdiğini eklemek gibidir. Ancak hangi Tanrı, hangi iblis, hangi akli başında insan, böylesi kötülüklerin kendisini tehdit ettiğini önceden bilse, eğer yapabiliyorsa, öngördüğü kazaların içine körü körüne atılmak yerine onlardan kaçınmazdı? Eğer birinin ihanetini ve diğerinin inkarını önceden bildirdiyse, onlar bir Tanrı olarak korkmaları gereken kişiye nasıl ihanet etmeye veya onu inkar etmeye cüret edebildiler? Oysa onu yine de ona hiç aldırış etmeden terk ettiler ve inkar ettiler.

Un homme contre lequel on forme une conspiration, et qui le sait, et qui avertit d'avance les conjurés, les fait changer de dessein et se tenir en garde. Les événements donc ne sont pas arrivés parce qu'ils avaient été prédits. Cela ne se peut. Au contraire, de cela seul qu'ils sont arrivés, il suit qu'il est faux qu'ils aient été prédits. Il est impossible que des gens prévenus eussent persisté à trahir ou à renier.

Kendisine karşı bir komplo kurulan ve bunu bilen bir adam, komplocuları önceden uyardığında, onların niyetlerini değiştirmelerini ve tetikte olmalarını sağlar. Dolayısıyla olaylar, önceden bildirildikleri için gerçekleşmiş değildir. Bu mümkün değildir. Aksine, sırf gerçekleşmiş olmalarından, önceden bildirilmiş olduklarının yanlış olduğu sonucu çıkar. Önceden uyarılmış insanların ihanet etmekte veya inkar etmekte ısrar etmiş olmaları imkansızdır.

Mais, [direz-vous,] c'est un Dieu qui a prédit toutes ces choses ; il fallait donc absolument que tout ce qu'il avait prédit arrivât. — Un Dieu donc aura induit ses propres disciples et prophètes, avec lesquels il mangeait et buvait, en cet abîme

d'imp  t   et de scélératesse sacril  ge, lui qui devait surtout faire du bien à tous les hommes et plus qu'à personne à ceux avec lesquels il frayait tous les jours ! Vit-on jamais homme tendre des pièges à ceux qui partagent sa table ? Or, ici, c'est le commensal même d'un Dieu qui lui dresse des embûches, et, ce qui répugne encore plus, le Dieu lui-même dresse des embûches à ses compagnons et fait d'eux des traîtres et des impies.

Ama, [diyeceksiniz ki,] tüm bunları önceden bildiren bir Tanrıdır; dolayısıyla önceden bildirdiği her Şeyin mutlaka gerçekleŐmesi gerekiyordu. —  yleyse bir Tanrı, kendi öğrencilerini ve peygamberlerini, birlikte yiyip içtiği kişileri, bu dinsizlik ve kutsal olmayan kötülük uçurumuna sürüklemiŐ olacak; üstelik tüm insanlara, özellikle de her gün birlikte olduğu kişilere iyilik etmesi gerekirken! Hiç sofrasını paylaŐtıđı kişilere tuzak kuran bir insan g r ld  m ? Oysa burada, bir Tanrı'nın bizzat sofrada arkadaşı ona tuzaklar kuruyor ve daha da itici olanı, Tanrı'nın kendisi yoldaşlarına tuzaklar kuruyor ve onları hainlere ve dinsizlere d n Őt r yor.

[D'autre part], s'il a voulu ce qui est arrivé, si c'est pour obéir à son père qu'il a subi le supplice, il est clair que cet accident tombant sur un Dieu [impassible par nature] et qui s'y soumettait librement et de propos délibéré, n'a pu lui causer ni douleur ni peine. Pourquoi donc alors pousse-t-il des plaintes et des gémissements et prie-t-il que le dénouement qui l'effraie lui soit épargné, disant : « O mon père, s'il se peut que ce calice s'éloigne ! »

[Diğer taraftan], eğer başına gelenleri istediye, eğer babasına itaat etmek için bu işkenceyi  ektiye, doğası gereği acı çekmeyen ve buna özgürce ve bilinçli bir kararla boyun eğen bir Tanrı'nın başına gelen bu olayın ona ne acı ne de ızdırıp vermiŐ olabileceği açıktır. Öyleyse neden Őikayet ediyor, inliyor ve kendisini korkutan bu sonun ondan esirgenmesi için dua ediyor ve Şöyle diyor: « Ey babam, eğer mümkünse bu kadeh benden uzaklaŐsın! »

Mais tous ces pr  tendus faits sont des contes que vos maîtres et vous avez fabriqués, sans pouvoir seulement donner à vos mensonges une couleur de vérité.

Oysa t m bu s zde olaylar, yalanlarınıza ger eklik s s  bile veremedен, sizin ve efendilerinizin uydurduğu masallardır.

On sait du reste qu'il en est plusieurs parmi vous qui, semblables à ceux qui dans l'ivresse vont jusqu'à porter sur eux-mêmes des mains violentes, changent et transforment à leur guise le premier texte de l'  vangile de trois et quatre manières et plus encore, pour avoir plus facilement raison des objections qu'on y oppose.

Kaldı ki, aranızda sarhoŐluk i indeyken kendilerine Őiddet uygulamaya kadar varanlar gibi, y neltilen itirazlara daha kolay cevap verebilmek için İncil'in

orijinal metnini üç, dört veya daha fazla şekilde değiştiren ve dönüştürenler olduğu da bilinmektedir.

Vous faites sonner très haut les prédictions contenues dans les prophètes, vous les interprétez avec une liberté sans limites et les rapportez complaisamment à Jésus ; mais il y en a une infinité d'autres auxquels elles pourraient s'ajuster à meilleur titre. C'est un grand monarque, maître de toute la terre, de toutes les nations et de toutes les armées, dont les prophètes ont annoncé la venue et non une pareille peste. D'ailleurs, quand il s'agit de Dieu ou du fils de Dieu, ce n'est pas sur de tels indices, sur d'équivoques exégèses et de si chétifs témoignages qu'on peut se fonder. Comme le soleil en éclairant toutes choses de sa lumière se révèle lui-même le premier, ainsi devait-il en être du fils de Dieu.

Peygamberlerde yer alan kehanetleri büyük bir gürültüyle dile getiriyor, onları sınırsız bir özgürlükle yorumluyor ve kendinizce İsa'ya uyarlıyorsunuz; oysa bu kehanetlerin çok daha münasip bir şekilde uyarlanabileceği sayısız başka kişi vardır. Peygamberlerin gelişini müjdelediği kişi, bütün yeryüzünün, tüm milletlerin ve orduların efendisi olan büyük bir hükümdardır; böyle bir musibet değil. Üstelik konu Tanrı veya Tanrı'nın oğlu olduğunda, temellendirilebilecek şeyler böyle işaretler, şüpheli açıklamalar ve böylesine cılız tanıklıklar değildir. Güneş, her şeyi ışığıyla aydınlatarak kendini herkesten önce belli ettiği gibi, Tanrı'nın oğlu için de böyle olması gerekirdi.

Mais il n'y a pas d'interprétation si forcée qu'elle soit des prophéties qui puisse s'appliquer à la personne de Jésus.

Ancak peygamberlik sözlerinin, ne kadar zorlama olursa olsun, İsa'nın şahsına uygulanabilecek hiçbir yorumu yoktur.

Vous avez, par un raffinement de subtilité, identifié le fils de Dieu avec le pur Logos divin. De fait, au lieu de ce pur et saint Logos, vous ne pouvez nous montrer ici qu'un individu ignominieusement conduit au supplice et bâtonné. Que le fils de Dieu puisse être pour vous le Logos divin, nous y consentons aussi ; mais comment le trouver dans ce hâbleur et ce goëte ? La généalogie que vous lui avez faite et où l'on voit, à partir du premier homme, Jésus descendre des anciens rois, est un chef-d'œuvre d'orgueilleuse fantaisie. La femme du charpentier, si elle eût eu de semblables aïeux, ne l'eût pas sans doute ignoré.

İnce bir ustalıklarla Tanrı'nın oğlunu saf ilahi Logos ile özdeşleştirdiniz. Aslında, bu saf ve kutsal Logos yerine, bize burada sadece aşağılayıcı bir şekilde işkenceye götürülen ve sopa yiyen bir birey gösterebiliyorsunuz. **Tanrı'nın oğlunun sizin için ilahi Logos olabileceğini biz de kabul ediyoruz;** ancak onu bu palavracı ve büyücüde nasıl bulabiliriz? Ona attettiğiniz ve ilk insandan başlayarak İsa'nın kadim

krallardan geldiğinin görüldüğü soy ağacı, kibirli bir fantezinin şaheseridir. Eğer marangozun karısı böyle atalara sahip olsaydı, şüphesiz bunu görmezden gelmezdi.

Et qu'est-ce que Jésus a fait de grand et qui sente le Dieu ? Le vit-on dédaignant l'humanité, se faisant jeu et risée des événements d'ici-bas ? A-t-il dit seulement comme le personnage de la tragédie : « Le Dieu me délivrera lui-même quand je le voudrai. » Vous savez que celui qui le condamna n'a pas été puni comme Penthée qui fut pris de transports furieux et mis en pièces. Et maintenant, s'il ne l'a pu plus tôt, que ne fait-il éclater sa vertu divine ? Que ne se lave-t-il enfin de cette ignominie ? que ne fait-il justice de ceux qui l'ont outragé lui et son père ? Et le sang qui sortit de sa blessure ? Était-il semblable à celui qui coule dans les veines des Dieux ? Et l'ardeur de la soif, que le premier venu sait supporter, était telle chez lui, qu'il but à plein gosier fiel et vinaigre !

Peki İsa ne yaptı da büyük ve Tanrı'yı çağrıştıran bir şey oldu? Onun insanlığı küçümsemediğini, yeryüzündeki olaylarla alay edip onları oyuncağı haline getirdiğini gören oldu mu? Trajedi karakteri gibi şunu bile dedi mi: « Tanrı, dilediğim zaman beni kendisi kurtaracaktır. » Bilirsiniz ki, onu mahkum eden kişi, öfke krizlerine kapılıp parçalara ayrılan Pentheus gibi cezalandırılmadı. Ve şimdi, madem daha önce yapamadı, neden ilahi erdemini ortaya koymuyor? Neden nihayet bu utançtan kendini arındırmıyor? Neden hem kendine hem de babasına hakaret edenlerden adalet önünde hesap sormuyor? Ya yarasından akan kan? Tanrıların damarlarında akan kana mı benziyordu? Ve herhangi birinin bile dayanabildiği o susuzluk ateşi, onda öyle bir seviyedeydi ki, safrayı ve sirkeyi kana kana içti!

Vous nous faites un crime, ô hommes très fidèles, de ne pas le recevoir pour Dieu, de ne pas admettre que c'est pour le bien des hommes qu'il a souffert, afin que nous apprenions, nous aussi, à mépriser les supplices. Mais après avoir vécu sans pouvoir persuader personne, pas même ses propres disciples, il a été exécuté et a souffert ce qu'on sait. Devait-il donc mourir de cette mort infâme ? Il n'a su de plus ni se préserver du mal, ni vivre exempt de tout reproche. Vous ne direz pas sans doute que n'ayant pu gagner personne ici-bas, il s'en est allé dans l'Hadès pour gagner ceux qui s'y trouvent ?

Ey çok sadık insanlar, onu Tanrı olarak kabul etmediğimiz ve insanların iyiliği için acı çektiğini, böylece bizim de işkenceleri küçümsemeyi öğrenmemiz gerektiğini kabul etmediğimiz için bizi suçluyorsunuz. **Ancak hiç kimseyi, kendi öğrencilerini bile ikna edemeden yaşadıkdan sonra idam edildi ve bilinen acıları çekti. Yani bu rezil ölümle mi ölmeliydi?** Üstelik ne kendini kötülükten koruyabildi ne de her türlü ayıptan uzak yaşayabildi. Şüphesiz, burada kimseyi kazanamadığı için, oradakileri kazanmak adına Hades'e gittiğini söylemeyeceksiniz, değil mi?

Si vous pensez que c'est assez d'alléguer pour votre défense les absurdes raisons qui vous ont ridiculement abusés, qu'est-ce qui empêche que tous ceux qui ont été

condamnés et ont quitté la vie d'une manière plus misérable, ne soient regardés comme de plus grands et de plus divins envoyés ? D'un brigand et d'un meurtrier suppliciés, on pourrait dire alors avec une égale impudence : « Ce fut non un brigand, mais un Dieu ; car à ses compagnons il prédit qu'il souffrirait ce qu'il a souffert. »

Eğer kendinizi savunmak için sizi gülünç bir biçimde kandıran bu saçma gerekçeleri öne sürmenin yeterli olduğunu düşünüyorsanız, mahkum edilen ve yaşamlarını daha sefil bir şekilde sona erdiren herkesin daha büyük ve daha ilahi elçiler olarak görülmesine engel olan nedir? **İşkenceyle öldürülmüş bir haydut ve katil hakkında da aynı küstahlıkla şunlar söylenebilirdi: « O bir haydut değil, bir Tanrıydı; çünkü yoldaşlarına, başına gelenleri çekeceğini önceden bildirmişti. »**

Pendant sa vie ici-bas, tout ce qu'il put faire fut de gagner une dizaine de scélérats de mariniers et de publicains, et encore ne se les attachait-il pas tous. Et ceux-ci qui vivaient avec lui, qui entendaient sa voix, qui le reconnaissaient pour maître, quand ils le virent torturé et mourant, ne voulurent ni mourir avec lui, ni mourir pour lui ; ils oublièrent le mépris des supplices ; bien plus, ils nièrent qu'ils fussent ses disciples. C'est vous aujourd'hui qui voulez bien mourir avec lui. N'est-ce pas le comble de l'absurde que, tant qu'il vécut, il n'ait pu persuader personne, et que depuis sa mort, ceux qui le veulent persuadent tant de monde !

Dünyadaki yaşamı boyunca yapabildiği tek şey, on kadar sefil denizciyi ve vergi memurunu kazanmaktı; üstelik onları bile tamamen kendine bağlayamadı. Onunla yaşayan, sesini duyan, onu efendi olarak tanıyan bu kişiler, işkence gördüğünü ve öldüğünü gördüklerinde ne onunla birlikte ölmeyi ne de onun için ölmeyi istediler; işkenceyi küçümsemeyi unuttular; hatta onun öğrencileri olduklarını bile inkar ettiler. Bugün onunla birlikte ölmeye hazır olan sizlersiniz. O hayattayken kimseyi ikna edememiş olması ve ölümünden sonra, bunu isteyenlerin bu kadar çok insanı ikna edebilmesi saçmalığın zirvesi değil midir!

Mais par quelle raison avez-vous pu vous mettre dans l'esprit qu'il était le fils de Dieu ? C'est, dites-vous, que nous savons qu'il a souffert le supplice pour la destruction du père du péché. Mais n'y en a-t-il pas des milliers d'autres qui ont été exécutés et avec tout autant d'ignominie ? C'est, que il a guéri des boiteux et des aveugles, et à ce que vous assurez, ressuscité des morts. Mais ne vous a-t-il pas prémuni lui-même contre de pareilles séductions, ne vous a-t-il pas prévenu lui-même de vous défier des imposteurs et des thaumaturges ? O lumière et vérité ! De sa bouche même et en termes explicites, comme vos propres livres en témoignent, il annonce que d'autres se présenteront à vous, usant des mêmes pouvoirs, qui ne seront que des scélérats et des imposteurs ; et il nomme un Satan qui doit faire quelques prodiges semblables. N'est-ce pas déclarer que ces prodiges n'ont rien de divin, mais que ce sont œuvres de causes impures ? La force de la

vérité l'a contraint de démasquer les autres, et il s'est confondu lui-même du même coup. Quelle misère donc de tirer des mêmes actes que celui-ci est un Dieu et ceux-là des charlatans ! Pourquoi, à propos des mêmes faits, sur son propre témoignage, taxer de scélératesse les autres plutôt que lui ? Nous retenons son aveu : Il a reconnu que les prodiges ne sont pas la marque d'une vertu divine, mais les indices manifestes de l'imposture et de la perversité.

Peki, onun Tanrı'nın oğlu olduğuna inanmanızı sağlayan sebep nedir? Onun, günahın babasını yok etmek için işkence çektiğini bildiğimizi söylüyorsunuz. Oysa aynı ölçüde utanç verici bir şekilde idam edilmiş binlerce başka kişi yok mudur? **Onun topalları ve körleri iyileştirdiğini ve iddia ettiğiniz üzere ölüleri dirilttiğini söylüyorsunuz. Peki, bu tür kandırmacalara karşı sizi bizzat o uyarmadı mı, sahtekarlardan ve mucize gösterenlerden sakınmanız gerektiğini size o söylemedi mi?** Ey ışık ve hakikat! Kendi kitaplarınızın tanıklık ettiği üzere, bizzat onun ağzından ve açıkça, aynı güçleri kullanarak sizin karşınıza başkalarının çıkacağını ve bunların sadece birer alçak ve sahtekar olacağını ilan ediyor; ayrıca benzer bazı mucizeler yapacak bir Şeytan'dan bahsediyor. Bu, söz konusu mucizelerin ilahi hiçbir yanının olmadığını, aksine bunların kirli nedenlerin eseri olduğunu ilan etmek değil midir? Hakikatin gücü, diğerlerinin maskesini düşürmeye onu mecbur bıraktı ve aynı darbeyle kendini de çürütmüş oldu. Öyleyse, aynı eylemlerden birinin Tanrı, diğerlerinin şarlatan olduğunu çıkarmak ne büyük bir sefalettir! Neden aynı olgular karşısında, kendi tanıklığına dayanarak, diğerlerini ondan ziyade alçaklıkla suçluyorsunuz? Biz onun itirafını esas alıyoruz: O, mucizelerin ilahi bir erdemini işaret eder değil, sahtekarlığın ve sapkınlığın apaçık belirtileri olduğunu kabul etmiştir.

Quelle raison donc enfin a pu vous persuader ? Est-ce parce qu'il a prédit qu'après sa mort il ressusciterait ? — Eh bien, soit, admettons qu'il ait dit cela. Combien d'autres débitent d'aussi merveilleuses fanfaronnades pour séduire les bonnes dupes qui les écoutent, et les exploiter en les abusant ? Zamolxis de Scythie, esclave de Pythagore, en fit autant, dit-on, et Pythagore lui-même en Italie, et Rhampsinit d'Égypte. On raconte que ce dernier joua aux dés dans l'Hadès avec Déméter et revint sur la terre avec un voile d'or que la déesse lui avait donné. Et Orphée chez les Odryses, et Protésilas en Thessalie, et Hercule, et Thésée à Ténare. Il faudrait peut-être examiner d'abord si jamais homme réellement mort est ressuscité avec son même corps. Mais pensez-vous que les aventures des autres soient de pures fables et ne sauraient faire illusion, tandis que l'issue de votre pièce a bien meilleur air et est plus croyable, avec le cri que votre Jésus jeta du haut du poteau en expirant, le tremblement de terre et les ténèbres ? Vivant, il n'avait rien pu pour lui-même, mort — dites-vous — il ressuscita et montra les marques de son supplice et les trous de ses mains. Mais qui a vu tout cela ? Une femme hystérique, à ce que vous dites, et quelque autre peut-être de la même troupe ensorcelée, soit que ce prétendu témoin ait vu en rêve ce que lui représentait son esprit troublé, soit que son imagination abusée ait donné un corps à ses désirs, ce qui est arrivé à tant

d'autres, soit plutôt qu'il ait voulu frapper l'esprit des autres hommes par un récit merveilleux, et à l'aide de cette imposture, fournir matière de tromperie à ses confrères en charlatanisme.

Öyleyse sizi ikna eden nihai sebep nedir? Ölümünden sonra dirileceğini önceden bildirdiği için mi? — Pekala, olsun, bunu söylediğini kabul edelim. Başkaları da, kendilerini dinleyen saf kandırılmışları etkilemek ve onları suistimal ederek sömürmek için ne kadar da harika böbürlenmeler anlatıyorlar! **Pisagor'un kölesi İskitli Zalmoksis'in de böyle yaptığı söylenir**; keza İtalya'daki **Pisagor'un kendisi ve Mısır'dan Rhampsinit de öyle. Rhampsinit'in Hades'te Demeter ile zar attığı ve tanrıçanın ona verdiği altın bir duvakla yeryüzüne döndüğü anlatılır.** Odrysler arasında Orpheus, Teselya'da Protesilaos, Herakles ve Tenaros'ta Theseus da böyledir. Belki de önce, gerçekten ölmüş bir insanın kendi bedeniyle dirilip dirilmediğini incelemek gerekir. Ancak diğerlerinin maceralarının safsatalardan ibaret olduğunu ve aldatıcı olamayacağını düşünürken, kendi oyununuzun sonunun çok daha iyi bir havaya sahip olduğuna ve daha inandırıcı olduğuna mı inanıyorsunuz; İsa'nızın çarmıhtan ölürken attığı çığlık, depresyon ve karanlıklarla birlikte? Yaşarken kendisi için hiçbir şey yapamamıştı; öldükten sonra —dediğinize göre— dirildi ve işkencesinin izlerini, ellerindeki delikleri gösterdi. Peki, bütün bunları kim gördü? Söylediğinize göre histerik bir kadın ve belki aynı büyülenmiş topluluktan bir başkası; ya bu sözde tanık, huzursuz zihninin ona sunduğunu bir rüyada gördü, ya da kandırılmış hayal gücü arzularına bir beden verdi —ki bu pek çok kişinin başına gelmiştir— ya da daha ziyade, başka insanların zihinlerini mucizevi bir hikayeyle vurmak ve bu sahtekarlık yardımıyla şarlatanlıktaki suç ortaklarına aldatma malzemesi sağlamak istedi.

Si Jésus voulait faire éclater réellement sa vertu divine, il fallait qu'il se montrât à ses ennemis, au juge qui l'avait condamné et à tout le monde en général ; car puisqu'il était mort et de plus Dieu, s'il faut vous en croire, il n'avait plus rien à craindre de personne, et ce n'était pas sans doute pour qu'il restât caché qu'il avait été envoyé primitivement ? S'il le fallait même pour mettre sa divinité en pleine lumière, il devait disparaître tout d'un coup de dessus la croix. Quel envoyé, au lieu d'exposer sa mission, s'est jamais caché ? Est-ce donc parce qu'on doutait qu'il fût venu en chair et en os et qu'on était au contraire parfaitement assuré qu'il était ressuscité, que, de son vivant, il se prodigua en prédications, et qu'une fois mort, il ne se fit voir en cachette qu'à une pauvre femme et à ses seuls affiliés ? Son supplice a eu tout le monde pour témoin, sa résurrection n'en a eu qu'un seul ; il fallait que ce fût tout le contraire. S'il voulait rester ignoré, pourquoi la voix divine déclara-t-elle hautement qu'il était fils de Dieu ? S'il voulait être connu, pourquoi s'est-il laissé mener au supplice, pourquoi est-il mort ? S'il voulait par son supplice apprendre à tous les hommes à mépriser la mort, pourquoi a-t-il envié sa présence au plus grand nombre, après sa résurrection ? pourquoi n'a-t-il pas appelé tous les hommes autour de lui, afin de leur exposer clairement dans quel dessein il était descendu du ciel ?

Eğer İsa ilahi erdemini gerçekten ortaya koymak isteseydi, düşmanlarına, onu mahkum eden hakime ve genel olarak herkese görünmesi gerekirdi; çünkü madem öldü ve üstelik sizin inancınıza göre Tanrı'ydı, artık kimseden korkacak bir şeyi kalmamıştı ve herhalde gizli kalsın diye gönderilmemişti! Hatta ilahiliğini tam anlamıyla gün yüzüne çıkarması gerekseydi, **çarmıhtan aniden kaybolması lazımdı**. Hangi elçi görevini açıklamak yerine saklanmıştır? **Peki, ete kemiğe bürünmüş olarak geldiğinden şüphe edildiği ve aksine dirildiğinden emin olduğu için mi sağlığında vaazlarıyla kendini bolca gösterdi de, öldükten sonra sadece zavallı bir kadına ve kendi yandaşlarına gizlice göründü? İşkencesinin tanığı herkes oldu, dirilişinin ise sadece bir tek tanığı vardı; oysa bunun tam tersi olması gerekirdi. Eğer bilinmemeyi isteseydi, ilahi ses neden onun Tanrı'nın oğlu olduğunu yüksek sesle ilan etti? Eğer bilinmeyi isteseydi, neden kendini işkenceye götürttü, neden öldü? Eğer işkencesiyle tüm insanlara ölümü küçümsemeyi öğretmek isteseydi, dirilişinden sonra neden varlığını çoğu insandan esirgedi? Neden tüm insanları etrafına toplayıp gökten hangi amaçla indiğini onlara açıkça anlatmadı?**

O Très-Haut ! ô Dieu du ciel ! quel Dieu se présentant aux hommes peut les trouver incroyables, surtout quand il apparaît au milieu de ceux qui soupirent après lui ! Comment ne serait-il pas reconnu de ceux qui l'attendent depuis longtemps !

Ey Yüceler Yücesi! Ey göklerin Tanrısı! İnsanlara görünen bir Tanrı, özellikle de kendisini bekleyenlerin arasında ortaya çıktığında, onları nasıl olur da inançsız bulabilir! Kendisini uzun zamandır bekleyenler tarafından nasıl olur da tanınmaz!

Faut-il parler de son caractère irritable, si prompt aux imprécations et aux menaces ? de ses « Malheur à vous ! » « Je vous annonce... » En usant de tels moyens, il avoue bien qu'il est impuissant à persuader ; et ces moyens ne conviennent guère à un Dieu, pas même à un homme de sens.

Onun lanetlere ve tehditlere bu kadar çabuk başvuran sinirli karakterinden bahsetmeli mi? « Vay halinize! » « Size bildiriyorum... » gibi sözlerinden? Böyle yöntemler kullanarak, ikna etme konusunda güçsüz olduğunu açıkça itiraf etmektedir; oysa bu yöntemler ne bir Tanrı'ya ne de akli başında bir insana yakışır.

Nous n'avons rien tiré que de vos propres Écritures : nous n'avons que faire d'autres témoignages contre vous. Vous vous réfutez assez vous-mêmes.

Biz sadece kendi Kutsal Yazılarınızdan yola çıktık: size karşı başka tanıklıklara ihtiyacımız yok. Siz kendinizi fazlasıyla çürütüyorsunuz.

Oui, certes, nous gardons cette espérance que nous ressusciterons quelque jour corporellement et jouirons de l'immortalité, et que celui que nous attendons sera le type et l'initiateur de cette vie nouvelle, et montrera que rien n'est impossible à Dieu.

Mais où donc est-il, afin que nous le voyions et le croyions ? Celui-là n'est-il descendu ici-bas que pour nous rendre incrédules ? Mais non, ce fut un homme. L'expérience nous l'a fait voir tel et la raison le prouve aussi.

Evet, elbette, bir gün bedenen dirileceğimiz ve ölümsüzlüğe kavuşacağımız, beklediğimiz kişinin bu yeni yaşamın örneği ve başlatıcısı olacağı ve Tanrı için hiçbir şeyin imkansız olmadığını göstereceği umudunu taşıyoruz. Ama onu görmemiz ve inanmamız için o şimdi nerede? O, buraya sadece bizi inançsız kılmak için mi indi? Hayır, o bir insandı. Deneyim bize onu böyle gösterdi, akıl da bunu kanıtlıyor.

Il n'y a rien au monde de si niais que la dispute que les chrétiens et les Juifs ont ensemble, et leur controverse au sujet de Jésus rappelle tout justement le proverbe connu : « Se quereller pour l'ombre d'un âne. » Il n'y a rien de sérieux dans ce débat, où les deux parties conviennent que des prophètes inspirés par un esprit divin ont prédit qu'un certain sauveur doit venir pour le genre humain, mais ne s'entendent pas sur le point de savoir si le personnage annoncé est venu ou non. Les Juifs révoltés firent schisme autrefois et se séparèrent des Égyptiens, avec lesquels ils faisaient corps, par mépris pour la religion nationale. Or, ils ont à leur tour subi la pareille de la part de ceux qui se sont attachés à Jésus et ont cru à lui comme au Christ. Des deux côtés, l'esprit de parti a été la cause des nouveautés. Il a fait que des Égyptiens se sont séparés de la mère patrie pour devenir Juifs, et qu'au temps de Jésus d'autres Juifs se sont détachés aussi de la communauté juive et se sont mis à la suite de Jésus.

Dünyada Hıristiyanlar ile Yahudilerin birbirleriyle giriştikleri tartışmadan daha ahmakça bir şey yoktur ve İsa konusundaki ihtilafları tam da o bilinen atasözünü anımsatır: « **Bir eşeğin gölgesi için kavga etmek.** » İki tarafın da ilahi bir ruh tarafından esinlenmiş peygamberlerin insanlık için bir kurtarıcının geleceğini önceden bildirdiğini kabul ettiği, ancak müjdelenen şahsın gelip gelmediği konusunda anlaşılamadığı bu tartışmada ciddi hiçbir taraf yoktur. İsyan eden Yahudiler eskiden Mısırlılardan ayrılıp bir şizma yarattılar; onlarla bir bütün halindeyken, ulusal dinlerine duydukları küçümseme nedeniyle onlardan koştular. Şimdi ise, aynı şeyi İsa'ya bağlanan ve ona Mesih olarak inananlar tarafından bizzat kendileri yaşıyorlar. Her iki tarafta da hizipçilik, yeniliklerin nedeni olmuştur. Bu durum, Mısırlıların Yahudi olmak için ana vatandan ayrılmasına ve İsa zamanında başka Yahudilerin de Yahudi topluluğundan kopup İsa'nın peşine düşmesine yol açmıştır.

Et ce goût d'orgueilleuse faction est tel encore aujourd'hui chez les Chrétiens que, si tous les hommes voulaient se faire Chrétiens, ceux-ci ne le voudraient plus. Dans l'origine, quand ils étaient en petit nombre, ils avaient tous les mêmes sentiments, mais depuis qu'ils sont devenus foule, ils se sont partagés et divisés en sectes, dont chacune prétend faire bande à part, comme ils le voulaient primitivement. Ils se séparent de nouveau du grand nombre, se condamnent les uns les autres, n'ayant

plus de commun, pour ainsi parler, que le nom, s'ils l'ont encore. C'est la seule chose qu'ils ont eu honte d'abandonner ; car, pour le reste, les uns ont une doctrine, les autres une autre.

Hiristiyanlardaki bu kibirli hizipçilik arzusu bugün bile o kadar baskındır ki, eğer tüm insanlar Hiristiyan olmak isteseydi, onlar artık bunu istemezlerdi. Başlangıçta sayıları azken hepsi aynı düşüncelere sahiptiler, ancak kalabalıklaştıklarından beri parçalandılar ve tıpkı en başta istedikleri gibi, her biri ayrı bir grup oluşturmayı amaçlayan mezheplere bölündüler. Yeniden büyük çoğunluktan ayrılıyor, birbirlerini lanetliyorlar ve tabiri caizse, eğer hala kalmışsa, ortak olan tek şeyleri isimleridir. Terk etmekten utandıkları tek şey bu; çünkü geriye kalan her şeyde kiminin bir doktrini var, kiminin bir diğeri.

Ce qu'il y a de remarquable dans leur société, c'est qu'on peut les convaincre de ne l'avoir établie sur aucun principe sérieux, à moins qu'on ne regarde comme tels l'esprit de parti, la force qu'on en peut tirer pour soi et la crainte des autres, car c'est là le fondement de leur communauté. Des enseignements secrets achèvent de la cimenter, et on ne sait quels méchants contes fabriqués avec de vieilles légendes dont ils remplissent d'abord les imaginations de leurs adeptes, comme on étourdit du bruit des tambours ceux qu'on initie aux mystères des Corybantes.

Toplumlarındaki dikkat çekici şey, onları ciddi hiçbir ilke üzerine kurmadıklarına ikna edebiliyor olmamızdır; tabii eğer hizipçiliği, bundan kendimiz için çıkarabileceğimiz gücü ve başkalarından duyulan korkuyu birer ilke olarak görmüyorsak, çünkü topluluklarının temeli bunlardır. Gizli öğretiler onu birbirine kenetler ve takipçilerinin hayal güçlerini, tıpkı Korybas gizemlerine girişenlerin davul sesleriyle sersemletilmesi gibi, öncelikle eski efsanelerle uydurulmuş ne tür kötü hikayelerle doldurduklarını kimse bilmez.

Quelques beaux dehors ne manquent pas : dès le seuil on est troublé ou séduit ; mais c'est comme dans la religion égyptienne. Dès qu'on approche, on voit des cours et des bois sacrés magnifiques, de grands et beaux vestibules, des temples admirables avec de majestueux péristyles ; mais si l'on entre et qu'on pénètre au fond du sanctuaire, on trouve que l'objet adoré n'est rien qu'un chat, un singe, un crocodile, un bouc ou un chien. Encore pour ceux qui ne s'arrêtent pas à l'écorce, il y a là quelque chose qui n'est ni vil ni frivole. Ces symboles en effet ne méritent pas le mépris, puisqu'ils sont au fond un hommage rendu, non à des animaux périssables, comme le croit le vulgaire, mais à des idées éternelles. Les Chrétiens qui raillent le culte égyptien sont bien plus naïfs, car ce qu'ils enseignent à propos de Jésus n'a rien de plus relevé que les boucs et les chiens de ces temples. Ils se moquent aussi de Castor et de Pollux, d'Héraclès, de Bacchus et d'Asclépios, et n'admettent pas qu'on les reçoive pour dieux, parce que, quelque éclatants services qu'ils aient rendus à l'humanité, ils ont été d'abord des hommes ; mais, pour Jésus, ils prétendent qu'après sa mort il est apparu lui-même à ses compagnons ; —

lui-même, c'est-à-dire son ombre — et veulent que pour cela on le reconnaisse pour Dieu. Mais ces apparitions posthumes sont de communes aventures dont les histoires sont pleines. Aristée de Proconnèse disparut aux yeux miraculeusement, et se fit voir ensuite à diverses personnes et en divers lieux. Apollon même avait recommandé aux habitants de Métoponte de le mettre au rang des dieux : cependant, nul ne le regarde plus comme un dieu. De même, on ne regarde pas comme un dieu l'hyperboréen Abaris, qui possédait cependant le merveilleux pouvoir de se transporter d'un lieu dans un autre avec la rapidité d'une flèche, ni le Clazoménien Hermotime dont, entre autres traits surprenants, on raconte que l'âme s'échappant du corps qu'elle animait, errait çà et là seule et libre ; ni Cléomène d'Astypalée qui, étant entré dans un coffre et en tenant le couvercle fermé sur lui, n'y fut plus trouvé. Ceux qui, pour le prendre, brisèrent le coffre, constatèrent qu'il s'était échappé par une puissance merveilleuse. On pourrait citer bien d'autres histoires de ce genre.

Bazı güzel dış görünüşler eksik değildir: daha eşikteyken insan ya huzursuz olur ya da büyülenir; ancak bu Mısır dinindeki gibidir. İnsan yaklaştığında muhteşem avlular ve kutsal korular, büyük ve güzel giriş holleri, heybetli sütun dizileriyle hayranlık uyandıran tapınaklar görür; fakat içeri girip kutsal alanın derinliklerine nüfuz edilirse, tapınılan nesnenin bir kedi, bir maymun, bir timsah, bir keçi veya bir köpekten başka bir şey olmadığı görülür. Yine de sadece kabukla yetinmeyenler için orada ne aşağılık ne de boş olan bir şey vardır. Zira bu semboller aslında aşağı tabakanın inandığı gibi ölümlü hayvanlara değil, sonsuz fikirlere sunulan bir hürmet olduğu için küçümsenmeyi hak etmezler. Mısır ibadetini alaya alan Hıristiyanlar çok daha saftırlar, çünkü İsa hakkında öğrettiklerinin bu tapınaklardaki keçilerden ve köpeklerden daha yüce bir yanı yoktur. Onlar ayrıca Kastor ve Polluks, Herakles, Bakkhos <<Bakşüs>> ve Asklepios ile de dalga geçerler ve insanlığa ne kadar parlak hizmetlerde bulunmuş olurlarsa olsunlar, en başta insan oldukları için onların Tanrı olarak kabul edilmesine izin vermezler; ancak İsa için, onun ölümünden sonra bizzat yoldaşlarına görüldüğünü —yani bizzat kendisinin, bir başka deyişle gölgesinin— iddia ederler ve bu sebeple onun Tanrı olarak tanınmasını isterler. Fakat bu ölüm sonrası görünmeler, hikayelerin dolu olduğu sıradan maceralardır. Prokonnessoslu Aristes mucizevi bir şekilde gözlerden kayboldu ve sonrasında çeşitli kişilere çeşitli yerlerde görüldü. Hatta Apollon, Metapontion halkına onu tanrılar arasına koymalarını tavsiye etmişti; buna rağmen artık kimse onu bir tanrı olarak görmüyor. Aynı şekilde, bir yerden diğerine bir ok hızıyla gitmek gibi harika bir güce sahip olan Hiperborealı Abaris de, bedeni canlandıran ruhun bedenden kaçıp tek başına ve özgürce oradan oraya gezindiği gibi şaşırtıcı özellikleriyle anlatılan Klazomenaili Hermotimos da, bir sandığa girip kapağını üzerinde kapalı tuttuğunda sandıkta bir daha bulunamayan Astypalaialı Kleomedes de tanrı olarak görülmez. Onu yakalamak için sandığı kıranlar, onun mucizevi bir güçle kaçtığını tespit ettiler. Bu türden daha birçok hikaye anlatılabilir.

En rendant un culte à leur supplicé, les Chrétiens en tout cas ne font rien de plus que les Gètes avec Zamolxis, les Ciliciens avec Mopse, les Acharnaniens avec Amphiloque, les Thébains avec Amphiaros, les Lébadiens avec Trophonios. De la même manière aussi les Égyptiens ont élevé des autels à Antinoüs et lui rendent des honneurs religieux : sans songer pourtant à le mettre sur le même pied que Zeus et Apollon. Tant a de puissance la foi qui embrasse le premier objet qui se présente ! C'est cette foi aveugle dont ils sont entêtés qui a créé cette faction de Jésus. D'un être qui a eu un corps mortel, ils font un dieu, et croient en cela agir avec piété. Sa chair cependant était plus corruptible que l'or, l'argent ou la pierre ; elle était faite du plus impur limon. Peut-être diront-ils qu'en se dépouillant de cette corruption il sera devenu dieu ? Mais pourquoi ne le dirait-on pas plutôt d'Asclépios, de Dionysos et d'Héraclès ? Ils se rient de ceux qui adorent Zeus, sous prétexte qu'on montre en Crète son tombeau, sans savoir ni pourquoi ni comment les Crétois font cela, et eux aussi ils adorent un homme qui a été mis au tombeau.

İşkence çekmiş kişilerine tapınarak, Hıristiyanlar aslında Getlerin Zalmoksis'e, Kilikyalıların Mopsos'a, Akarnanyalıların Amfilokhos'a, Thebaililerin Amfiaraos'a, Lebadeialıların Trofonios'a yaptıklarından farklı bir şey yapmıyorlar. Aynı şekilde Mısırlılar da Antinoos'a sunaklar dikmiş ve ona dini hürmetlerini sunmuşlardır; ancak onu Zeus ve Apollon ile aynı seviyeye koymayı akıllarından bile geçirmeden. Karşılıklarına çıkan ilk nesneye sarılan inancın ne büyük gücü var! Onların bu kadar inatla bağlandıkları bu kör inanç, İsa hizbini yaratmıştır. Ölümlü bir bedene sahip olan bir varlıktan bir tanrı yaratıyorlar ve bununla dindarca hareket ettiklerine inanıyorlar. Oysa onun eti altından, gümüşten veya taştan çok daha çürütülebilirdi; en saf olmayan çamurdan yapılmıştı. Belki de bu çürümüşlükten arınarak tanrıya dönüştüğünü söyleyeceklerdir? Ama bunu neden Asklepios, Dionysos ve Herakles için söylemiyoruz? Girit'te onun mezarı gösterildiği bahanesiyle Zeus'a tapanlarla alay ediyorlar; oysa Giritlilerin bunu neden ve nasıl yaptıklarını bilmedikleri gibi, kendileri de mezara konulmuş bir insana tapıyorlar.

Voici de leurs maximes : « Loin d'ici ceux qui ont quelque culture, quelque sagesse ou quelque jugement ; ce sont mauvaises qualités, à nos yeux : mais que les ignorants, les esprits bornés et incultes, les simples, viennent hardiment. » En reconnaissant que de tels hommes sont dignes de leur dieu, ils montrent bien qu'ils ne veulent et ne savent gagner que les niais, les âmes viles et sans intelligence, des esclaves, de pauvres femmes et des enfants. Quel mal y a-t-il donc à avoir l'esprit cultivé, à aimer les belles connaissances, à être sage et à passer pour tel ? Est-ce que cela est un obstacle à la connaissance de Dieu ! N'est-ce pas plutôt une aide et un secours pour atteindre la vérité ?

Onların ilkeleri şöyledir : « Kültürü, bilgeliği veya muhakemesi olanlar buradan uzak dursun; bunlar bizim gözümüzde kötü niteliklerdir: ancak cahiller, dar görüşlü ve eğitimsiz olanlar, basit insanlar cesaretle gelsinler. » Böylesi insanların tanrılarına layık olduğunu kabul ederek, sadece budalaları, aşağılık ve zekasız ruhları, köleleri,

zavallı kadınları ve çocukları kazanmak istediklerini ve kazandıklarını açıkça gösteriyorlar. Peki, zihnin kültürlü olmasında, güzel bilgileri sevmekte, bilge olmakta ve öyle bilinmekte ne zarar var? Bu, Tanrı'yı tanımaya bir engel midir? Hakikate ulaşmak için bu bir yardım ve destek değil midir?

On ne voit pas, il est vrai, les coureurs de foire et les charlatans ambulants s'adresser aux hommes de sens et oser faire leurs tours devant eux ; mais s'ils aperçoivent quelque part un groupe d'enfants, d'hommes de peine ou de gens sans éducation, c'est là qu'ils plantent leurs tréteaux, exhibent leur industrie et se font admirer.

Panayır gezginlerinin ve seyyar şarlatanların akıllı insanların karşısına çıkıp marifetlerini onların önünde sergilemeye cüret edemedikleri bir gerçektir; ancak nerede bir grup çocuk, amele veya eğitimsiz insan görseler, tezgahlarını oraya kurar, hünerlerini sergiler ve kendilerine hayran bırakırlar.

Nous voyons de même dans l'intérieur des familles, des cardeurs, des cordonniers, des foulons, des gens de la dernière ignorance et tout à fait dénués d'éducation, qui n'osent ouvrir la bouche devant leurs maîtres, hommes d'expérience et de jugement ; mais s'ils peuvent attraper en particulier les enfants de la maison ou des femmes qui n'ont pas plus de raison qu'eux-mêmes, ils débitent leurs merveilles : qu'il ne faut pas écouter le père ni les précepteurs, mais que c'est eux seuls qu'il faut croire ; que ceux-ci sont des fous qui ne savent ce qu'ils disent, qu'ayant l'esprit perdu d'extravagantes visions, ils ignorent le vrai bien et sont incapables de le faire ; qu'eux seuls savent à fond comment on doit vivre, que les enfants se trouveront bien de les suivre, et que par eux le bonheur viendra sur toute la famille. Si pendant qu'ils pérorent de la sorte, quelque personne de poids survient, un des précepteurs ou le père lui-même, les plus timides se taisent par crainte, mais ceux qui sont plus effrontés ne laissent pas d'exciter les enfants à secouer le joug, insinuant à demi-voix qu'ils ne peuvent ou ne veulent rien leur apprendre devant leur père ou leurs précepteurs pour ne pas s'exposer à la colère et à la brutalité de ces gens corrompus et enfoncés dans l'abîme du vice, qui les feraient punir ; mais que, s'ils veulent savoir, ils n'ont qu'à laisser père et précepteurs et à venir avec les femmes et leurs petits camarades dans l'appartement des femmes ou dans l'échoppe du cordonnier, ou dans la boutique du foulon, afin d'y apprendre la vie parfaite. Voilà comme ils s'y prennent pour gagner des adeptes.

Aynı şekilde ailelerin içinde, yün tarakçıları, ayakkabıcılar, bez yıkayıcıları, en derin cehalet içinde olan ve eğitimden tamamen yoksun kişileri görüyoruz; bunlar deneyimli ve muhakeme sahibi efendilerinin önünde ağızlarını açmaya cesaret edemezler; fakat evin çocuklarını veya kendileri kadar mantıklı olmayan kadınları bir kenarda yakalayabilirlerse, harikalarını sıralarlar: babayı veya öğretmenleri dinlememeleri gerektiğini, sadece kendilerine inanmaları gerektiğini; onların ne söylediklerini bilmeyen çılginlar olduğunu, zihinleri saçma sapan vizyonlarla

kaybolmuş oldukları için gerçek iyiliği bilmediklerini ve onu yapmaktan aciz olduklarını; nasıl yaşanması gerektiğini sadece kendilerinin derinlemesine bildiğini, çocukların onları izlemekle iyi edeceklerini ve onlar sayesinde tüm aileye mutluluğun geleceğini anlatırlar. Onlar böyle nutuk atarken, ağırbaşlı biri, eğitmenlerden biri veya babanın kendisi çıkagelirse, en ürkekleri korkudan susarlar, ancak daha arsız olanları çocukları boyunduruğu atmaya teşvik etmekten geri durmazlar, kısık sesle babalarının veya eğitmenlerinin önünde onlara hiçbir şey öğretemeyeceklerini veya öğretmek istemediklerini ima ederler; çünkü bu, onları cezalandıracak, günahın uçurumuna batmış yozlaşmış insanların öfkesine ve kabalığına maruz kalmamak içindir; ancak eğer bilmek istiyorlarsa, babalarını ve eğitmenlerini bırakıp kadınlarla ve küçük arkadaşlarıyla birlikte kadınların dairesine, ayakkabıcının dükkanına veya bez yıkayıcısının dükkanına gelip mükemmel yaşamı öğrenmeleri gerektiğini söylerler. Mürit kazanmak için işte böyle hareket ederler.

Je ne dis rien de trop fort, et dans mes accusations, je ne sors pas de la vérité. En voici la preuve. Dans les autres mystères, quand il s'agit des initiations, on entend proclamer solennellement : « Approchez, vous seulement qui avez les mains pures et la langue prudente. » Et encore : « Venez, vous qui êtes nets de tout crime, vous, dont la conscience n'est chargée d'aucun remords, vous qui avez bien et justement vécu. » C'est ainsi que s'expriment ceux qui convoquent aux cérémonies lustrales. Écoutons maintenant quelle espèce de gens ceux-ci invitent à leurs mystères : « Quiconque est pécheur, quiconque est sans intelligence, quiconque est faible d'esprit, en un mot, quiconque est misérable, qu'il approche, le royaume de Dieu est pour lui. » Or, en disant le pécheur, n'entendez-vous pas l'injuste, le brigand, le briseur de portes, l'empoisonneur, le sacrilège, le violeur de tombeaux ? Quels autres appellerait un chef de voleurs pour former sa troupe ?

Söylediklerim aşırı değil ve suçlamalarımda hakikatten ayrılmıyorum. İşte kanıtı. Diğer gizemlerde, inisiyasyon söz konusu olduğunda, şu şekilde şölenli bir çağrı duyulur: « Yaklaşın, sadece elleri temiz ve dili ihtiyatlı olan sizler. » Ve yine: « Gelin, her türlü suçtan arınmış olanlar, vicdanı hiçbir pişmanlık yükü taşımayanlar, iyi ve adil yaşamış olanlar sizler. » Arındırıcı törenlere çağrı yapanlar işte böyle ifade ederler. Şimdi, bu kişilerin gizemlerine ne tür insanları davet ettiklerini dinleyelim: « Kim günahkarsa, kim anlayışsızsa, kim zayıf akıllıysa, tek kelimeyle, kim sefilse, o yaklaşsın, Tanrı'nın krallığı onundur. » Oysa günahkar derken, haksızlık yapanı, haydutunu, kapı kıranı, zehirleyiciyi, kutsal değerlere el uzatanı, mezar hırsızını kastetmiyor musunuz? Bir hırsız lideri, çetesini oluşturmak için başka kimleri çağırırdı ki?

C'est donc que Dieu a été envoyé pour les pécheurs. Pourquoi n'a-t-il pas été envoyé pour ceux qui ne pèchent point ? Quel mal y a-t-il à être exempt de péché ? L'injuste [disent-ils] s'il s'abaisse dans le sentiment de sa misère, Dieu le recevra ; mais si le juste, fort de sa conscience, lève les yeux vers lui, il en sera rejeté. Mais quand les justes juges ici-bas ne souffrent pas que les coupables qui leur sont

déférés se répandent en plaintes et en lamentations, de peur de donner plus à la pitié qu'à la justice, Dieu dans ses jugements sera moins accessible à la justice qu'à la flatterie ! Ils disent bien et avec vérité, que nul mortel n'est sans péché. Où est en effet l'homme parfaitement juste et irréprochable ? Tous les hommes sont par nature enclins à mal faire. Il fallait donc appeler indistinctement tous les hommes, puisque tous sont pécheurs. Pourquoi donc cette préférence accordée aux pécheurs ? [Pourquoi sont-ils particulièrement désignés au choix de Dieu, mis hors de pair et avant les autres ? Pourquoi cette prérogative pour les moins dignes ? N'est-ce pas outrager Dieu et la vérité que de faire ainsi acception de personnes et de quelles personnes ? Sans doute, ils attribuent ce choix à Dieu dans l'espoir d'attirer plus aisément à eux les méchants et parce qu'ils ne peuvent pas gagner les autres qui ne se laissent pas prendre. Et par là même, est-ce qu'ils rendront les méchants meilleurs ? On en peut douter.] Chacun sait que ceux chez lesquels l'habitude a fixé et confirmé le penchant naturel au mal ne s'amendent ni par le châtement ni par la douceur. C'est la chose la plus difficile du monde que de changer absolument de nature. Mais ce sont ceux qui ne pêchent point qui doivent avoir en partage une vie plus heureuse. Ils prétendent se tirer d'affaire en disant que Dieu peut tout ; mais Dieu ne peut vouloir rien d'injuste.

Öyleyse Tanrı günahkarlar için gönderilmiş demektir. Neden günah işlemeyenler için gönderilmedi? Günahtan muaf olmanın ne kötülüğü var? [Derler ki] haksızlık yapan kişi, sefaletinin bilinciyle alçalırsa, Tanrı onu kabul edecektir; ancak vicdanından güç alan adil kişi ona gözlerini kaldırırsa, geri çevrilecektir. Ama yeryüzündeki adil hakimler, karşılığın getirilen suçluların, adaletten ziyade acımaya yer vermemek için, yakarış ve feryatlarla kendilerini salıvermelerine izin vermezken, Tanrı kendi hükümlerinde adaletten ziyade dalkavukluğa mı daha açık olacaktır! Hiçbir ölümünün günahsız olmadığını söylerken haklılar ve doğruyu söylüyorlar. Zira gerçekten mükemmel derecede adil ve kusursuz insan nerede? Tüm insanlar doğaları gereği kötülük yapmaya meyillidir. Dolayısıyla, herkes günahkar olduğuna göre, tüm insanları ayırım gözetmeksizin çağırmak gerekirdi. Öyleyse günahkarlara tanınan bu ayrıcalık neden? [Neden özellikle Tanrı'nın tercihi olarak belirlenmişler, diğerlerinin önüne geçirilmiş ve ayrı tutulmuşlardır? En az layık olanlar için bu imtiyaz neden? İnsanlar arasında böyle ayrımcılık yapmak, hele ki ne tür insanlar arasında, Tanrı'ya ve hakikate hakaret etmek değil midir? Şüphesiz, bu tercihi, kötülerini kendilerine daha kolay çekebilmek umuduyla ve kolayca kandırılmayan diğerlerini kazanamadıkları için Tanrı'ya atfediyorlar. Peki bu yolla, kötülerini daha iyi hale getirebilecekler mi? Bundan şüphe edilebilir.] Alışkanlığın doğal kötülük eğilimini sabitleyip pekiştirdiği kişilerin, ne cezayla ne de yumuşaklıkla ıslah olmayacağını herkes bilir. Doğayı kökten değiştirmek dünyanın en zor işidir. Oysa daha mutlu bir yaşama sahip olması gerekenler günah işlemeyenlerdir. Her şeyi Tanrı'nın yapabileceğini söyleyerek işin içinden sıyrılmaya çalışıyorlar; ancak Tanrı haksız olan hiçbir şeyi isteyemez.

Ainsi, à les entendre, Dieu, semblable à ceux qui se laissent vaincre à la compassion, se montre complaisant pour les méchants qui savent le toucher, mais repousse et délaisse les bons qui n'en savent pas faire autant. Ce qui est une grande injustice.

Böylece, onları dinleyecek olursak, merhamete yenik düşenler gibi Tanrı da kendisini etkilemeyi bilen kötülere karşı hoşgörülü davranıyor, ancak aynı şeyi yapmayı bilmeyen iyileri geri çevirip terk ediyor. Bu ise büyük bir adaletsizliktir.

Écoutez leurs docteurs : « Les sages, disent-ils, repoussent notre doctrine, séduits qu'ils sont et détournés par leur sagesse. » Mais cette doctrine est entièrement ridicule, et quel homme de jugement voudrait l'embrasser ? La seule considération de la foule de ceux qui la suivent, suffit à la faire mépriser. Leurs docteurs ne cherchent et ne trouvent pour disciples que des hommes sans intelligence et des esprits épais.

Doktorlarını dinleyin: « Bilgeler, diyorlar, bilgelikleri tarafından baştan çıkarıldıkları ve saptırıldıkları için öğretimizi reddediyorlar. » Ancak bu öğretiyi tamamen gülünçtür ve hangi muhakeme sahibi insan onu benimsemek ister ki? Onu takip eden kalabalığın tek bir düşüncesi bile, onun küçümsenmesine yetiyor. Doktorları, mürit olarak sadece zekadan yoksun insanları ve kaba zihinlileri arıyor ve buluyorlar.

Ces docteurs ressemblent assez bien à ces empiriques qui se font fort de rendre la santé à un malade, mais ne veulent pas qu'on appelle de savants médecins, de peur que ceux-ci ne dévoilent leur ignorance. Ils s'efforcent de rendre la science suspecte. « Laissez-moi faire, disent-ils, je vous sauverai moi seul ; les médecins ordinaires tuent ceux qu'ils se vantent de guérir. » Ils ressemblent aussi à des gens ivres qui, parmi leurs pareils, accuseraient des hommes sobres d'être pris de vin. De même encore ce sont des myopes qui voudraient persuader à des myopes comme eux que ceux qui ont de bons yeux ne voient goutte.

Bu doktorlar, bir hastaya sağlığını geri kazandırabileceklerini iddia eden ancak gerçek hekimlerin cehaletlerini açığa çıkarmasından korktukları için onların çağrılmasını istemeyen şarlatanlara oldukça benzerler. Bilimi şüpheli hale getirmeye çalışırlar. « Bırakın ben halledeyim, diyorlar, sizi sadece ben kurtarabilirim; sıradan hekimler iyileştirmekle övündükleri kişileri öldürürler. » Ayrıca, kendi benzerleri arasında sarhoş olan ayık insanları şarap içmekle suçlayan sarhoşlara da benzerler. Tıpkı bunun gibi, kendi gibi miyop olanları, iyi gözleri olanların hiçbir şey görmediğine inandırmak isteyen miyoplar gibidirler.

On pourrait aisément s'étendre sur ce point. Mais il faut se borner. Je me contente de dire qu'ils s'élèvent contre Dieu et lui font injure, lorsque pour gagner des méchants ils les bercent de folles espérances, persuadant aux hommes de mépriser

des biens qui valent mieux que tout ce qu'ils promettent et de les abandonner pour être plus heureux.

Bu noktada daha fazla uzatabilirdim. Ancak sınırlı kalmak gerekiyor. Kötüleri kazanmak adına onları çılgın umutlarla avutarak, insanları vaat ettikleri her şeyden daha değerli olan nimetleri küçümsemeye ve daha mutlu olmak için onları terk etmeye ikna ettiklerinde, Tanrı'ya karşı ayaklandıklarını ve ona hakaret ettiklerini söylemekle yetiniyorum.

DEUXIÈME PARTIE : Objections contre l'apparition de Dieu ou d'un personnage divin dans le monde et polémique contre les légendes puérides et les prétentions orgueilleuses des juifs

İKİNCİ BÖLÜM: Tanrı'nın veya ilahi bir şahsiyetin dünyada görünmesine karşı itirazlar ve Yahudilerin çocuksu efsanelerine ve kibirli iddialarına yönelik polemik

Quelques chrétiens et quelques Juifs déclarent, ceux-ci, qu'un Dieu ou un fils de Dieu doit descendre sur la terre pour justifier les hommes, ceux-là, qu'il est déjà venu : idée si basse en vérité, qu'il n'est pas besoin d'un long discours pour la réfuter.

Bazı Hıristiyanlar ve bazı Yahudiler, ikinciler bir Tanrı'nın veya bir Tanrı oğlunun insanları haklı çıkarmak için yeryüzüne inmesi gerektiğini, birinciler ise onun zaten geldiğini beyan ederler: gerçekten o kadar aşağı bir düşünce ki, onu çürütmek için uzun bir konuşmaya gerek yoktur.

Dans quel dessein Dieu descendrait-il ici-bas ? Est-ce pour apprendre ce qui se passe parmi les hommes ? Mais ne sait-il pas toutes choses ? Ou sait-il toutes choses sans remédier à rien, et sa puissance divine est-elle si bornée qu'il ne peut rien corriger, s'il ne vient lui-même ou s'il n'envoie tout exprès quelqu'un dans le monde ?

Tanrı hangi amaçla yeryüzüne inecekti? İnsanlar arasında neler olup bittiğini öğrenmek için mi? Ama o her şeyi bilmiyor mu? Yoksa her şeyi biliyor da hiçbir şeye çare mi bulamıyor; ve bizzat kendisi gelmedikçe ya da dünyaya özel olarak birini göndermedikçe, ilahi gücü hiçbir şeyi düzeltemeyecek kadar sınırlı mıdır?

Si l'on entend qu'il doit descendre lui-même sur la terre, il lui faudra donc abandonner le siège de son gouvernement ? Or, s'il se fait ici le plus petit changement, l'univers entier se détraque et est bouleversé. Serait-ce que Dieu étant ignoré des hommes, et trouvant qu'en cela quelque chose lui manquait, voulut se faire voir et éprouver lui-même les fidèles et les incrédules ? — C'est lui prêter un mouvement de vanité tout humaine et l'assimiler à ces parvenus empressés de faire étalage de leurs richesses nouvelles. Dieu n'a pas besoin pour lui-même d'être

connu. C'est pour notre bien qu'il a voulu se faire connaître à nous, afin de sauver ceux qui ayant embrassé cette connaissance, seront devenus vertueux, et punir ceux qui l'ayant rejetée, auront découvert leur malice. Mais quoi ? Doit-on croire qu'après tant de siècles, Dieu s'est enfin souvenu de justifier les hommes, et qu'auparavant il n'en avait nul souci ? Il paraît bien que c'est donner de Dieu une idée peu conforme à la sagesse et à la vraie piété. La résurrection, le jugement, les peines et les supplices après la mort sont inventions de même force et vain épouvantail destiné à effrayer les âmes faibles, comme les spectres et les fantômes qu'on fait paraître dans les mystères de Bacchus pour frapper l'imagination. Tout cela est fondé sur de vieilles histoires mal comprises. Ils ont entendu dire qu'après la révolution de longs siècles, le retour et la conjonction des astres, des embrasements et des déluges se produisent. Or, comme après le dernier cataclysme qui a eu lieu au temps de Deucalion, l'ordre et les vicissitudes des choses doivent amener un embrasement, ils se sont fondés là-dessus pour s'aviser de dire sans raison que Dieu devait descendre ici-bas armé de feu comme pour donner la question.

Eğer onun bizzat yeryüzüne inmesi gerektiği kastediliyorsa, o halde yönetim koltuğunu terk etmesi gerekecektir! Oysa orada en ufak bir değişiklik olsa, tüm evren rayından çıkar ve altüst olur. Yoksa Tanrı, insanlar tarafından tanınmadığı için ve bu konuda bir eksiği olduğunu düşündüğünden, kendisini göstermek ve imanlı olanlarla inanmayanları bizzat sınamak mı istemiştir? — Bu, ona tamamen insani bir kibir atfetmek ve onu yeni zenginliklerini sergilemeye hevesli sonradan görmelere benzetmektir. Tanrı'nın kendi adına tanınmaya ihtiyacı yoktur. Kendisini bize tanıtmak istemesi, bu bilgiyi benimseyip erdemli hale gelenleri kurtarmak ve reddedip kötülüklerini ortaya koyanları cezalandırmak için, bizim iyiliğimiz içindir. Peki ya ne? Tanrı'nın bunca yüzyıldan sonra nihayet insanları haklı çıkarmayı hatırladığını ve öncesinde bununla hiç ilgilenmediğini mi düşünmeliyiz? Görünüşe göre bu, Tanrı hakkında bilgeliğe ve gerçek dindarlığa pek uymayan bir fikir vermektir. Diriliş, yargı, ölümden sonraki cezalar ve işkenceler aynı güçteki icatlardır ve hayal gücünü etkilemek için Bacchus gizemlerinde ortaya çıkarılan hayaletler ve hortlaklar gibi, zayıf ruhları korkutmak için tasarlanmış boş birer öcüden ibarettir. Tüm bunlar, yanlış anlaşılan eski hikayelere dayanmaktadır. Uzun yüzyılların devrinden, yıldızların dönüşü ve kavuşumundan, yangınların ve tufanların meydana geldiğini duymuşlar. Oysa Deucalion zamanında meydana gelen son felaketten sonra, şeylerin düzeni ve değişimi bir yangını beraberinde getireceğinden, buna dayanarak, hiçbir neden olmaksızın Tanrı'nın sanki işkence yapacakmış gibi ateşle silahlanmış halde yeryüzüne inmesi gerektiğini söylemeye cüret etmişlerdir.

Prenons les choses de haut et raisonnons un peu. Je ne veux alléguer aucune nouveauté, mais je m'attache à des idées dès longtemps consacrées : Dieu est bon, beau, heureux ; il est le souverain bien et la beauté parfaite. S'il descend dans le monde, il subira nécessairement un changement et ce changement sera une déchéance. Sa bonté se changera en méchanceté, sa beauté en laideur, sa félicité en misère, sa perfection en une infinité de défauts. Qui donc voudrait changer de la

sorte ? Un changement et une altération de cette espèce sont compatibles sans doute avec une nature mortelle ; mais l'essence immortelle demeure nécessairement identique et immuable. Donc, un pareil changement ne saurait convenir à Dieu. De deux choses l'une donc : ou c'est véritablement et en effet que Dieu se change, comme ils disent, en un corps mortel ; mais, on l'a dit déjà, il ne le peut : ou bien quoiqu'il ne change pas en effet, il fait cependant qu'il paraît changé aux yeux, et alors il trompe et ment. Or, la tromperie et le mensonge sont toujours dignes de blâme, à moins que l'on ne s'en serve comme d'un remède pour soulager des amis malades ou d'esprit troublé, ou comme d'un moyen pour se délivrer de ses ennemis. Mais Dieu n'a pas pour amis des gens malades et d'esprit troublé ; et d'autre part, il ne craint personne au point d'être contraint d'avoir recours à la tromperie dans le danger.

Olaylara yüksekten bakalım ve biraz akıl yürütelim. Yeni bir şey ileri sürmek istemiyorum, ancak uzun zamandır kabul görmüş fikirlere bağlı kalıyorum: Tanrı iyi, güzel ve mutludur; o en yüce iyilik ve kusursuz güzelliştir. Eğer dünyaya inerse, kaçınılmaz olarak bir değişime uğrayacaktır [ve bu değişim bir çöküş olacaktır]. İyiliği kötülüğe, güzelliği çirkinliğe, mutluluğu sefalete, kusursuzluğu sonsuz sayıda eksikliğe dönüşecektir. Peki kim böyle değişmek ister ki? Bu tür bir değişim ve başkalaşım kuşkusuz ölümlü bir doğayla bağdaşabilir; ancak ölümsüz öz zorunlu olarak aynı ve değişmez kalır. Dolayısıyla, böyle bir değişim Tanrı'ya uygun olamaz. Öyleyse iki seçenekten biri: Ya dedikleri gibi Tanrı gerçekten ve fiilen ölümlü bir bedene dönüşmektedir; ancak daha önce de söylendiği gibi, bunu yapamaz: ya da gerçekte değişmemesine rağmen, gözlere değişmiş gibi görünmesini sağlamaktadır ki bu durumda kandırıyor ve yalan söylüyor demektir. Oysa hile ve yalan, hasta ya da zihni bulanık dostları rahatlatmak için bir ilaç olarak kullanılmadıkça veya düşmanlardan kurtulmak için bir araç olmadıkça, her zaman kınanmaya layıktır. Ancak Tanrı'nın hasta ve zihni bulanık kişilerden oluşan dostları yoktur; öte yandan, tehlike anında hileye başvurmak zorunda kalacak kadar kimseden korkmaz.

[Juifs et chrétiens s'évertuent chacun de leur côté sur le divin messenger ; les uns expliquent pourquoi il doit venir, les autres pourquoi il est déjà venu.] « Le monde, disent les premiers, étant tout rempli de vices, il est nécessaire que Dieu y envoie quelqu'un afin que justice soit faite des méchants et que toute souillure soit nettoyée comme jadis par le premier déluge [et la destruction de la tour.] » A quoi les chrétiens ajoutent de leur côté : qu'à cause des péchés des Juifs, le fils de Dieu a été envoyé déjà, mais que ceux-ci l'ayant fait mourir et l'ayant abreuvé de fiel, ont attiré sur eux la colère divine. [Y a-t-il rien de plus étrange que ces discours, et de plus risible que cette espèce de débat ?] Juifs et chrétiens ne font-ils pas bien l'effet d'une troupe de chauves-souris, de fourmis sortant de leurs trous, de grenouilles campées près d'un marais, ou de vers tenant assemblé dans le coin d'un bournier et disputant ensemble qui d'entre eux sont les plus grands pécheurs ? Ne semble-t-il pas qu'on entende ces bestioles dire entre elles : « C'est à nous que Dieu révèle et annonce d'avance toutes choses ; il n'a souci du monde entier ; il laisse les cieux et

la terre rouler à l'aventure pour ne s'occuper que de nous seuls ; avec nous seuls, il communique par ses messagers et ne cesse de nous en envoyer, uniquement désireux de lier société avec nous. Il est [avant toutes choses] et nous venons après lui, nous qu'il a faits entièrement semblables à lui. Tout nous est soumis, la terre, l'eau, l'air et les astres, et toutes les autres choses ont été faites pour nous et destinées à notre service. Et puisque plusieurs d'entre nous ont péché, Dieu viendra, ou il enverra son propre fils pour brûler les méchants et nous faire jouir nous autres avec lui de la vie éternelle. » Un pareil langage serait assurément plus supportable chez des vers et des grenouilles qu'il ne l'est dans la dispute des Juifs et des chrétiens. [Mais les Juifs qui se mettent en ce haut rang et prêtent à Dieu une si grande sollicitude à leur égard, qui sont-ils donc ?] Des esclaves échappés d'Égypte en fugitifs. Ces hommes [qui se prétendent si chers à Dieu] n'ont jamais rien fait qui fût digne de mémoire, n'ont jamais compté pour rien dans le monde. [Pour se donner des titres de noblesse], ils ont prétendu faire remonter leur origine à la souche même des goètes et des premiers vagabonds, et ont allégué, à cet effet, on ne sait quels noms obscurs, équivoques, couverts d'ombres épaisses qu'ils expliquent aux ignorants et aux imbéciles, quoique jamais dans la longue suite des âges passés, il n'en ait été question, et à propos desquels ils disputent vainement avec d'autres.

[Yahudiler ve Hıristiyanlar ilahi elçi konusunda kendi taraflarında çaba harcıyorlar; kimileri onun neden gelmesi gerektiğini, kimileri ise neden zaten gelmiş olduğunu açıklıyor.] « Dünya, diyor ilki, kötülüklerle dolup taşıdığına göre, Tanrı'nın birini göndermesi ve böylece kötülerden hesap sorulması, her türlü pisiğin eskiden ilk tufanla [ve kulenin yıkılmasıyla] temizlendiği gibi temizlenmesi gereklidir. » Buna Hıristiyanlar kendi taraflarından şunu eklerler: Yahudilerin günahları yüzünden Tanrı'nın oğlu zaten gönderilmiştir, ancak onlar onu öldürüp safra içirerek ilahi gazabı üzerlerine çekmişlerdir. [Bu konuşmalardan daha garip, bu tür bir tartışmadan daha gülünç bir şey var mıdır?] Yahudiler ve Hıristiyanlar, yuvalarından çıkan bir yarasa sürüsü, bir bataklıkta kenarına yerleşmiş kurbağalar veya bir çamur çukurunun köşesinde toplanmış ve aralarından hangisinin en büyük günahkar olduğunu tartışan solucanlar gibi görünmüyorlar mı? Bu yaratıkların kendi aralarında şöyle dediklerini duymuyor muyuz sanki: « Tanrı her şeyi bize vahyeder ve önceden bildirir; tüm dünyayı umursamaz; gökleri ve yeri kendi haline bırakır, sadece bizimle ilgilenir; elçileri aracılığıyla sadece bizimle iletişim kurar ve bizden başka kimseye elçi göndermez, sadece bizimle dostluk kurmayı arzular. O [her şeyden önce] vardır ve biz onun ardından geliriz, o bizi tamamen kendine benzer yaratmıştır. Her şey bize boyun eğmiştir; toprak, su, hava ve yıldızlar; diğer her şey bizim için yapılmış ve hizmetimize sunulmuştur. Ve madem ki içimizden birçoğu günah işledi, Tanrı gelecek ya da kötülükleri yakıp bizi kendisiyle birlikte sonsuz yaşama kavuşturması için kendi oğlunu gönderecektir. » Böylesi bir dil, Yahudiler ve Hıristiyanların tartışmasındansa, solucanlar ve kurbağalar arasında şüphesiz daha katlanılabilir olurdu. [Peki, kendilerini bu yüce mertebeye koyan ve Tanrı'nın kendilerine karşı bu kadar büyük bir ihtimam gösterdiğini iddia eden Yahudiler kimlerdir?] Mısır'dan kaçak olarak kurtulan köleler. [Kendilerinin Tanrı için çok değerli olduğunu iddia eden] bu insanlar,

hatırlanmaya değer hiçbir şey yapmamışlar, dünyada hiçbir zaman hesaba katılmamışlardır. [Kendilerine soyluluk unvanları vermek için], kökenlerini büyücülerin ve ilk serserilerin özüne dayandırmayı iddia etmişler ve bu amaçla, geçmiş çağların uzun serisinde asla sözü edilmemiş olmasına rağmen, cahillere ve aptallara açıkladıkları, karanlık, iki anlamlı, kalın gölgelerle örtülü, ne olduğu belirsiz isimler ileri sürmüşler ve başkalarıyla bu konuda boş yere tartışmışlardır.

[Parmi les peuples les plus anciens, Athéniens, Égyptiens, Arcadiens, Phrygiens et autres, de vénérables légendes, placent au commencement du monde une première génération d'hommes issus de la terre.] Les Juifs, ramassés dans un coin de la Palestine, gens tout à fait sans lettres, et qui n'avaient jamais entendu dire que ces choses avaient été chantées autrefois par Hésiode et par beaucoup d'autres génies divinement inspirés, se sont avisés d'une très incroyable et d'une très grossière histoire : à savoir que Dieu avait de ses mains fabriqué un homme, avait soufflé sur lui, tiré une femme d'une de ses côtes, leur avait donné des ordres contre lesquels un serpent s'était élevé, que ce serpent, à la fin, avait prévalu contre les commandements de Dieu, fable bonne pour des vieilles femmes, récit, où, contre la piété, on fait Dieu si faible dès le commencement, qu'il ne peut se faire obéir d'un seul homme qu'il a formé lui-même.

[En eski halklar arasında, Atinalılar, Mısırlılar, Arkadyalılar, Frigler ve diğerleri, saygıdeğer efsanelerle dünyanın başlangıcına topraktan çıkmış ilk insan neslini yerleştirirler.] Filistin'in bir köşesinde toplanmış, tamamen eğitimsiz ve bu şeylerin vaktiyle Hesiodos ve ilahi esinle dolu daha pek çok dahi tarafından terennüm edildiğini hiç duymamış olan Yahudiler, oldukça inanılmaz ve kaba bir hikaye uydurdular: Tanrı'nın elleriyle bir insan yarattığı, ona üflediği, kaburgalarının birinden bir kadın çıkardığı, onlara bir yılanın karşı çıktığı emirler verdiği, sonunda bu yılanın Tanrı'nın emirlerine karşı üstün geldiği; yaşlı kadınlar için uygun bir masal, dindarlığa aykırı bir anlatı ki burada Tanrı'yı başlangıçtan itibaren o kadar zayıf kılıyorlar ki, bizzat kendisinin biçimlendirdiği tek bir insana bile sözünü dinletemiyor.

On nous parle ensuite d'un certain déluge et d'une arche extraordinaire, contenant tous les êtres du monde, d'un pigeon et d'une corneille servant de messagers, autant de faits arrangés et composés avec l'histoire de Deucalion. Les auteurs de ce beau récit n'avaient songé qu'à amuser de petits enfants et ne se doutaient pas qu'il dût jamais paraître au grand jour.

Ardından bize, dünyadaki tüm varlıkları içeren olağanüstü bir gemiden, elçi olarak kullanılan bir güvercin ve bir kargadan, Deukalion'un hikayesiyle düzenlenip kurgulanmış bir dizi olaydan bahsediliyor. Bu güzel anlatının yazarları sadece küçük çocukları eğlendirmeyi düşünmüşlerdi ve bunun gün ışığına çıkacağını hiç tahmin etmemişlerdi.

[Faut-il suivre ces contes puérils ?] Des enfants nés à des femmes hors d'âge, les inimitiés et les embûches de frères, des tromperies de mères, Dieu donnant à ses enfants des ânes, des brebis et des chameaux, et des puits aux justes, encore des rivalités fraternelles, l'horrible vengeance de deux frères contre ceux de Sichem, l'aventure de Lot et de ses filles, plus abominable que celle de Thyeste, les frères vendeurs, le frère vendu, le père trompé, l'affaire du grand panetier et du grand échanson du roi et celle de Pharaon lui-même expliquée par Joseph, la délivrance et la merveilleuse fortune de celui-ci, les frères amenés par la famine en Égypte, la scène de reconnaissance, le transport du corps du père au tombeau, et par le crédit de Joseph, l'illustre et divine race des Juifs prenant racine en Égypte, s'y multipliant, cantonnée dans le plus vil coin du pays, et s'en échappant ensuite en fuyant.

[Bu çocukça masalları mı takip etmeliyiz?] Yaşı geçmiş kadınlardan doğan çocuklar, kardeşlerin düşmanlıkları ve kurdukları tuzaklar, annelerin hileleri, Tanrı'nın çocuklarına eşekler, koyunlar ve develer, erdemli kişilere kuyular vermesi, yine kardeş kavgaları, iki kardeşin Sihem halkına karşı giriştikleri korkunç intikam, Lut ve kızlarının macerası, Thyestes'inkinden daha menfur, kardeş satıcılar, satılan kardeş, kandırılan baba, kralın baş fırıncısı ve baş sakisi ile bizzat Firavun'un Joseph tarafından açıklanan hikayesi, onun kurtuluşu ve harika talihi, kıtlık yüzünden Mısır'a getirilen kardeşler, tanışma sahnesi, babanın naaşının mezara taşınması ve Joseph'in itibarı sayesinde Yahudilerin o meşhur ve ilahi soyunun Mısır'da kök salması, orada çoğalması, ülkenin en aşağılık köşesine hapsedilmesi ve ardından kaçarak oradan uzaklaşması.

Les plus sensés des Juifs et des chrétiens rougissent de toutes ces ridicules fictions et tâchent de se tirer d'embarras en ayant recours à l'allégorie. Mais ces récits n'admettent pas l'allégorie, et celles qu'on a essayées sont plus honteuses et plus absurdes encore que les récits mêmes, en ce qu'elles trahissent l'effort extravagant qu'on a fait pour établir des rapports entre des choses où l'on n'en saurait trouver l'ombre. Témoin la controverse de Papisque et de Jason, livre plus propre à exciter la pitié et l'indignation que le rire. Je ne me propose pas de le réfuter. Son absurdité saute aux yeux quand on a le courage de le parcourir. Mieux vaut apprendre à ceux qui l'ignorent quelle est la nature des choses ; que Dieu n'a rien fait de mortel ; que les essences immortelles seules sont ses ouvrages, et que c'est par celles-ci que les êtres mortels ont été faits. L'âme est donc l'œuvre de Dieu, mais le corps est d'autre nature, et à cet égard, il n'y a nulle différence entre le corps d'une chauve-souris ou d'une grenouille et celui d'un homme, car ils sont formés de la même matière et également sujets à la corruption. La nature de tous les corps est la même, soumise aux mêmes vicissitudes, au même flux et reflux universel. De tout ce qui naît de la matière, rien n'est immortel. Mais sur ce sujet, en voilà assez. Qui en voudrait savoir davantage, n'a qu'à suivre jusqu'au bout nos recherches.

Yahudilerin ve Hıristiyanların en mantıklıları tüm bu gülünç kurgulardan utanır ve alegoriye başvurarak bu zor durumdan kurtulmaya çalışırlar. Ancak bu anlatılar

alegoriyi kabul etmez ve denenenler, aralarında hiçbir benzerlik bulunamayacak şeyler arasında bağlantı kurmak için gösterilen aşırı çabayı ele verdiklerinden, anlatıların kendisinden bile daha utanç verici ve daha saçmadır. Buna, gülmekten ziyade acıma ve öfke uyandırmaya daha uygun bir kitap olan Papisque ve Jason'ın tartışması tanıklıktır. Onu çürütmeyi önermiyorum. İnsan onu inceleme cesaretini gösterdiğinde saçmalığı göze çarpar. Bilmeyenlere şeylerin doğasının ne olduğunu öğretmek daha iyidir; Tanrı'nın ölümlü hiçbir şey yaratmadığını; sadece ölümsüz özlerin onun eseri olduğunu ve ölümlü varlıkların bunlar aracılığıyla yapıldığını. Ruh bu yüzden Tanrı'nın eseridir, ancak beden başka bir doğadadır ve bu bakımdan, bir yarasa veya kurbağanın bedeni ile bir insanınki arasında hiçbir fark yoktur, çünkü aynı maddeden oluşmuşlardır ve aynı şekilde çürümeye tabidirler. Tüm bedenlerin doğası aynıdır; aynı değişimlere, aynı evrensel gelgitlere maruzdur. Maddeden doğan hiçbir şey ölümsüz değildir. Ancak bu konu hakkında bu kadarı yeter. Daha fazlasını bilmek isteyenler, araştırmalarımızı sonuna kadar takip etmelidir.

[Pour ce qui est du mal], il n'y a jamais eu, il n'y aura jamais dans le monde ni plus ni moins de maux qu'il n'y en a aujourd'hui. La nature de l'univers est une et toujours semblable à elle-même, et la génération des maux toujours la même. Il n'est pas aisé de connaître l'origine des maux quand on n'est pas philosophe. Il suffit de dire au commun des hommes que les maux ne viennent point de Dieu, qu'ils sont liés à la matière et inséparables des natures mortelles, que depuis le commencement jusqu'à la fin, les choses roulent dans le même cercle, et partant, qu'il est nécessaire que, selon l'ordre immuable des révolutions, ce qui a été, ce qui est et ce qui sera, soit toujours de même.

[Kötülüğe gelince], dünyada hiçbir zaman bugün olduğundan daha fazla veya daha az kötülük olmamıştır ve olmayacaktır. Evrenin doğası birdir ve her zaman kendi kendine benzerdir; kötülüklerin ortaya çıkışı da her zaman aynıdır. Filozof olunmadığında kötülüklerin kökenini bilmek kolay değildir. Sıradan insanlara kötülüklerin Tanrı'dan gelmediğini, maddeye bağlı ve ölümlü doğalardan ayrılmaz olduklarını, başlangıçtan sona kadar her şeyin aynı daire içinde döndüğünü ve dolayısıyla, değişmez devrimler düzenine göre, olmuş olanın, olanın ve olacak olanın her zaman aynı olması gerektiğini söylemek yeterlidir.

Le monde visible [d'autre part] n'a pas été donné à l'homme. Toutes choses naissent et périssent pour le bien commun de l'ensemble, par une incessante transformation d'éléments. Il n'y aura jamais ni plus ni moins de maux dans le monde, et il n'est pas besoin que Dieu corrige enfin son ouvrage. Il n'est pas sûr que ce qui vous paraît un mal soit un mal en effet, car vous ne savez point si ce n'est point une chose utile à vous, à quelque autre ou à l'ensemble.

Görünür dünya [öte yandan] insana verilmiş değildir. Tüm şeyler, elementlerin durmaksızın dönüşümü yoluyla, bütünü ortak iyiliği için doğar ve ölür. Dünyada hiçbir zaman bugünkünden daha fazla veya daha az kötülük olmayacaktır ve

Tanrı'nın eserini nihayet düzeltmesine gerek yoktur. Size bir kötülük gibi görünen şeyin aslında gerçekten bir kötülük olduğundan emin olamazsınız, çünkü bunun size, bir başkasına veya bütüne faydalı bir şey olup olmadığını bilemezsiniz.

[Pour qui comprend cet ordre universel et invariable, y a-t-il rien de plaisant comme d'entendre les Juifs et les chrétiens attribuer à Dieu les mœurs et les manières d'un homme, que de les voir lui prêtant des paroles de colère, d'invective ou de menace.] Et y a-t-il rien de plus ridicule qu'un homme irrité contre les Juifs, les ait tous exterminés grands et petits, ait brûlé leurs villes, les ait réduits à rien, et que tout l'effet de la colère, de la fureur, des menaces du grand Dieu, comme ils disent, soit d'envoyer son fils au monde, où il souffre tout ce qu'on sait.

[Bu evrensel ve değişmez düzeni kavrayan biri için, Yahudilerin ve Hıristiyanların Tanrı'ya bir insanın ahlakını ve tavırlarını atfettiğini duymaktan, ona öfke, küfür veya tehdit dolu sözler yakıştırdıklarını görmekten daha eğlenceli bir şey var mıdır?] Ve Yahudilere karşı öfkeli bir adamın, onları büyük küçük herkesi yok etmesinden, şehirlerini yakmasından, onları hiçe indirgemesinden ve dedikleri gibi ulu Tanrı'nın öfkesinin, hiddetinin ve tehditlerinin tüm etkisinin, oğlunu bildiğimiz her şeyi çektiği dünyaya göndermekten ibaret olmasından daha gülünç bir şey var mıdır?

Mais ce n'est pas seulement des Juifs que je veux parler ; c'est de la nature entière, comme je l'ai promis. Je vais expliquer plus clairement ce que j'ai dit ci-dessus.

Ama sadece Yahudilerden bahsetmek istemiyorum; söz verdiğim gibi, doğanın bütünüyle ilgileniyorum. Yukarıda söylediklerimi daha açık bir şekilde açıklayacağım.

[Il est puéril de prétendre que toutes choses aient été faites pour l'homme.] Dieu apparemment n'est pas l'auteur du tonnerre, des éclairs et de la pluie. Et quand on accorderait qu'il en est l'auteur, on ne peut pas dire que par la pluie Dieu prépare plutôt la nourriture des hommes que celle des plantes, des arbres, des herbes et des épines ; et si l'on dit que toutes ces productions de la terre croissent pour l'homme, pourquoi plutôt pour l'homme que pour les animaux sauvages et sans raison ? [Ceux-ci mêmes ne paraissent-ils pas avoir été mieux traités que nous ?] Avec tout notre travail et toutes nos sueurs, nous avons grand'peine à trouver de quoi vivre. Mais eux, ils n'ont que faire de semer et de labourer. Toutes choses leur naissent d'elles-mêmes. Euripide, dira-t-on, a écrit : « Le soleil et la nuit sont au service de l'homme. » Mais pourquoi plutôt de l'homme que des fourmis et des mouches ? La nuit ne leur sert-elle pas [comme à nous] pour se reposer, la lumière du soleil pour voir clair et travailler ? Si l'on dit que nous sommes les rois des animaux parce que nous les prenons à la chasse et les mangeons, pourquoi ne pas croire que c'est nous, plutôt, qui sommes faits pour eux, puisqu'ils nous prennent aussi et nous dévorent ? Et nous, pour les prendre, nous avons besoin d'un appareil de rets, d'armes, de piqueurs et de chiens, tandis que les bêtes sauvages, pour venir à bout des hommes, ont assez des seules armes dont la nature les a pourvus. Vous

prétendez que c'est Dieu qui nous a donné le pouvoir de les prendre et d'en user à notre fantaisie ; mais il y a grande apparence qu'avant que les hommes eussent formé des sociétés, bâti des villes, inventé les arts, fabriqué des armes et des rêts, ils étaient plus souvent pris et mangés par les bêtes sauvages que celles-ci par eux.

[Her şeyin insan için yaratıldığını iddia etmek çocukçadır.] Görünüşe göre Tanrı ne gök gürültüsünün, ne şimşeklerin, ne de yağmurun yaratıcısıdır. Ve onun yaratıcısı olduğu kabul edilse bile, Tanrı'nın yağmurla bitkilerin, ağaçların, otların ve dikenlerin gıdasından çok insanlarınkini hazırladığı söylenemez; eğer toprağın tüm bu ürünlerinin insan için büyüdüğü söyleniyorsa, neden vahşi ve akılsız hayvanlar için değil de daha çok insan için olsun? [Hatta onlar bize göre daha iyi muamele görmüş gibi görünmüyorlar mı?] Tüm emeğimiz ve terimizle yaşamımızı sürdürecektir bir şey bulmakta büyük güçlük çekiyoruz. Oysa onların ekme ve sürmeye ihtiyaçları yok. Her şey onlar için kendiliğinden bitiyor. Euripides, « Güneş ve gece insanın hizmetindedir, » diye yazmıştır, denebilir. Ancak neden karıncalardan ve sineklerden çok insan için olsun? Gece [bizim gibi] dinlenmeleri, güneş ışığı ise net görmek ve çalışmak için onların işine yaramıyor mu? Eğer hayvanları avlayıp yediğimiz için onların kralı olduğumuzu söylüyorsak, onlar da bizi avlayıp yediğine göre, neden bizim onlar için yaratılmış olduğumuza inanmayalım? Üstelik biz onları yakalamak için ağlar, silahlar, iz sürücüler ve köpeklerden oluşan bir düzeneğe ihtiyaç duyarken, vahşi hayvanların insanları alt etmesi için doğanın kendilerine bahşettiği silahlar yeterlidir. Onları yakalama ve dilediğimiz gibi kullanma gücünü Tanrı'nın bize verdiğini iddia ediyorsunuz; ancak insanların toplumlar kurmasından, şehirler inşa etmesinden, sanatları icat etmesinden, silahlar ve ağlar üretmesinden önce, vahşi hayvanlar tarafından yakalanıp yenilmelerinin, onların insanları yakalamasından çok daha sık olduğu kuvvetle muhtemeldir.

Vainement l'on dira que les hommes l'emportent sur les animaux en ce qu'ils construisent des villes, forment des États, ont des magistrats et des chefs pour les gouverner. On en voit tout autant chez les fourmis et les abeilles. Les abeilles ont leur roi qu'elles suivent et auquel elles obéissent. Elles ont comme nous des guerres, des victoires, des exterminations de vaincus ; comme nous des villes et des faubourgs ; comme nous des heures de travail et de repos ; comme nous des châtiments pour la paresse et la perversité. Elles chassent et tuent les frelons.

İnsanların şehirler kurmaları, devletler oluşturmaları, kendilerini yönetecek yetkililere ve şeflere sahip olmaları bakımından hayvanlara üstün geldiklerini söylemek boşunadır. Karıncalarda ve arılarda da aynı şeylerin hepsi görülür. Arıların, takip ettikleri ve itaat ettikleri kralları vardır. Bizim gibi savaşları, zaferleri, yenilenlerin yok edilişi vardır; bizim gibi şehirleri ve banliyöleri; bizim gibi çalışma ve dinlenme saatleri vardır; bizim gibi tembellik ve sapkınlık için cezaları vardır. Eşek arılarını kovalar ve öldürürler.

[Et les fourmis, soutiendra-t-on qu'elles sont inférieures à l'homme en prévoyance ou pour le souci de l'avenir ? Qui ignore avec quel zèle elles font leurs provisions d'hiver.] On les voit venir en aide à leurs pareilles quand elles sont fatiguées. Celles qui meurent sont portées dans un lieu déterminé qui est comme leur tombeau de famille. Quand elles se rencontrent, elles s'entretiennent ensemble, et ainsi les égarées sont remises dans le bon chemin. Elles ont donc en quelque sorte la plénitude de la raison, certaines notions générales du sens commun et une voix pour se communiquer tout ce qu'elles veulent. Pour qui regarderait du haut du ciel sur la terre, quelle différence donc entre les actions des fourmis et des abeilles et les nôtres ?

[Ve karıncalar, ileri görüşlülük veya gelecek kaygısı konusunda insandan daha aşağı oldukları mı iddia edilecek? Kış erzaklarını ne kadar büyük bir gayretle hazırladıklarını kim bilmez.] Yorgun düştüklerinde birbirlerine yardım etmeye koştuklarını görüyoruz. Ölenler, aile mezarları gibi olan belirli bir yere taşınırlar. Karşılaştıklarında birbirleriyle konuşurlar ve böylece yollarını şaşırانlar doğru yola sokulur. Dolayısıyla onlar bir bakıma aklın doluluğuna, sağduyuya dair bazı genel kavramlara ve istedikleri her şeyi birbirlerine iletebilecek bir sese sahiptirler. Göklerin yüksekliğinden dünyaya bakan biri için, karıncaların ve arıların eylemleri ile bizimkiler arasında ne fark vardır ki?

L'homme tire-t-il vanité de connaître les secrets de la magie ? Encore sur ce point les serpents et les aigles l'emportent sur lui. Ils connaissent en effet nombre de remèdes mystérieux contre les maladies et les autres maux. Ils connaissent les vertus de certaines pierres qu'ils emploient pour guérir leurs petits. Ces pierres, quand nous les trouvons, nous ne doutons pas de posséder un trésor merveilleux.

İnsan büyü sırlarını bilmekle mi övünüyor? Bu noktada bile yılanlar ve kartallar ona üstün gelirler. Gerçekten de hastalıklar ve diğer kötülöklere karşı birçok gizemli devayı bilirler. Yavrularını iyileştirmek için kullandıkları bazı taşların erdemlerini bilirler. Biz bu taşları bulduğumuzda, harika bir hazineye sahip olduğumuzdan hiç şüphe etmeyiz.

Si l'on se figure que l'homme est supérieur aux animaux en ce qu'il est capable de s'élever jusqu'à l'idée de Dieu ; qu'on sache que, parmi les animaux, plusieurs ne le cèdent pas à l'homme sur ce point. Rien de divin sans doute comme de savoir et d'annoncer d'avance l'avenir. Mais cette prescience nous la tenons des autres animaux, et particulièrement des oiseaux. Les devins ne sont rien que les interprètes de leurs prédictions. Si donc les oiseaux, pour ne pas parler de tous les autres, nous indiquent par des signes tout ce que Dieu leur a révélé, il suit de là qu'ils sont dans une intimité plus étroite que nous avec la divinité, nous passent en cette science et sont plus chers à Dieu que nous.

Eğer insanın, Tanrı düşüncesine yükselebilmesi bakımından hayvanlardan üstün olduğu sanılıyorsa, bilinsin ki, hayvanlar arasında birçoğu bu noktada insandan geri kalmaz. Geleceği bilmek ve önceden haber vermekten daha ilahi kuşkusuz hiçbir şey yoktur. Ancak biz bu ön bilgiyi diğer hayvanlardan, özellikle de kuşlardan alırız. Kahinler, onların kehanetlerinin tercümanlarından başka bir şey değildir. Eğer kuşlar, diğerlerinin hepsinden bahsetmiyorum bile, Tanrı'nın kendilerine vahyettiği her şeyi işaretlerle bize bildiriyorlarsa, buradan çıkan sonuç şudur: Onlar ilahi olanla bizden daha yakın bir samimiyet içindedirler, bu bilimde bizi geçerler ve Tanrı için bizden daha değerlidirler.

Il y a des hommes fort éclairés qui disent aussi que les oiseaux communiquent entre eux, et sans doute d'une manière plus sainte que nous. Ils ajoutent que, peureux, ils entendent leur langage, et le prouvent lorsque après nous avoir avertis que les oiseaux disent qu'ils iront en tel lieu et feront telle ou telle chose, ils nous les montrent qui y vont ou qui la font en effet. Y a-t-il quelque être qui soit plus fidèle au serment et plus religieux que les éléphants ? C'est apparemment parce qu'ils ont la connaissance de Dieu. [Les cigognes aussi l'emportent sur les hommes en piété filiale, en ce qu'elles nourrissent ceux qui leur ont donné le jour, et rendent ainsi à leurs parents ce qu'elles en ont reçu ; et de même le phénix, cet oiseau d'Arabie qui, après plusieurs années, transporte en Égypte le corps de son père, enfermé dans une boule de myrrhe comme dans un tombeau, et le pose dans le lieu où est le temple du Soleil.] Il faut donc rejeter cette pensée que le monde a été fait pour l'homme : il n'a pas plus été fait pour l'homme que pour le lion, l'aigle ou le dauphin. Il a été fait de telle sorte qu'il fût parfait et achevé comme il convenait à l'œuvre de Dieu. C'est pourquoi toutes les parties qui le composent ne sont pas ajustées à la mesure de l'une d'entre elles, mais chacune se rapporte à l'ensemble et en dépend. C'est de cet ensemble que Dieu prend soin. Sa Providence ne l'abandonnera jamais. Cet ensemble ne se gâte ni ne s'altère. Dieu, après un long temps [d'oubli], ne se ressouvient pas d'y revenir. Il ne s'irrite pas plus au sujet des hommes qu'au sujet des singes et des rats. Il ne menace aucun être, car chacun d'eux garde la place et la fonction qu'il a reçues en partage.

Bazı aydın insanlar, kuşların kendi aralarında, şüphesiz bizden daha kutsal bir biçimde iletişim kurduklarını da söylerler. Onlar, kuşların dilinden anladıklarını ve kuşların filanca yere gidip şunu veya bunu yapacaklarını söylediklerini bize haber verdikten sonra, kuşların gerçekten oraya gittiklerini veya bunu yaptıklarını göstererek bunu kanıtladıklarını eklerler. Fillerden daha sadık ve dindar bir varlık var mıdır? Görünüşe göre bu, Tanrı bilgisine sahip olmalarından kaynaklanır. [Leylekler de, kendilerine hayat verenleri besledikleri ve böylece anne babalarına aldıklarını geri verdikleri için evlatlık dindarlığında insanlara üstün gelirler; aynı şekilde, uzun yıllar sonra babasının cesedini mürrüsafi bir küre içinde bir mezar gibi hapsedip Mısır'a taşıyan ve Güneş tapınağının bulunduğu yere bırakan o Arabistan kuşu anka kuşu da öyledir.] Dolayısıyla, dünyanın insan için yapıldığı düşüncesi reddedilmelidir: Dünya insan için, aslandan, kartaldan veya yunustan daha fazla yapılmış değildir.

Tanrı'nın eserine yakışacak şekilde mükemmel ve tamamlanmış olacak biçimde yaratılmıştır. İşte bu yüzden, onu oluşturan tüm parçalar bunlardan birinin ölçüsüne göre ayarlanmamış, her biri bütüne bağlı olmuş ve ona bağımlı kılınmıştır. Tanrı'nın ilgilendiği şey bu bütündür. Onun Takdiri onu asla terk etmeyecektir. Bu bütün bozulmaz ve değişmez. Tanrı, uzun bir [unutkanlık] süresinden sonra ona geri dönmeyi hatırlamaz. İnsanlar konusunda, maymunlar ve fareler konusunda olduğundan daha fazla öfkelenmez. Hiçbir varlığı tehdit etmez, çünkü her biri payına düşen yeri ve işlevi korur.

Donc, ô Juifs et Chrétiens, nul Dieu ni fils de Dieu n'est descendu ni ne descendra jamais ici-bas. Voulez-vous dire que ce sont des envoyés de Dieu ? Mais que sont-ils à votre gré ? Des dieux ou quelque autre chose ? Je vous entends, c'est quelque autre chose, à savoir, des démons. Des envoyés de Dieu sur la terre chargés de faire du bien aux hommes, que pourrait-ce être sinon des démons ?

Öyleyse, ey Yahudiler ve Hıristiyanlar, yeryüzüne ne bir Tanrı ne de bir Tanrı oğlu inmiştir ve asla inmeyecektir. Onların Tanrı'nın elçileri olduğunu mu söylemek istiyorsunuz? Peki, sizin görüşünüze göre onlar nedir? Tanrılar mı yoksa başka bir şey mi? Sizi anlıyorum, onlar başka bir şey, yani cinlerdir. İnsanlara iyilik yapmakla görevli, yeryüzündeki Tanrı'nın elçileri, cinlerden başka ne olabilir?

Pour ce qui est des Juifs, il y a d'abord lieu de s'étonner que des hommes qui adorent le ciel et les anges du ciel ne fassent nul état du soleil et de la lune, des astres fixes ou errants, c'est-à-dire de ce qu'il y a de plus auguste et de plus puissant dans le ciel, comme s'il était admissible que le tout fût Dieu et que les parties qui le composent n'eussent rien de divin, comme s'il était juste d'honorer d'un culte religieux ces êtres qui, par l'effet de coupables opérations magiques ou dans les illusions du rêve, apparaissent, dit-on, on ne sait où dans les ténèbres, sous forme de fantômes, à des gens endormis ou à des esprits troublés, et de ne compter pour rien ces brillants hérauts du monde d'en haut, ces anges vraiment célestes qui nous font à tous des prédictions si claires et si lumineuses, qui dispensent la pluie, la chaleur, les nuées, les tonnerres que les Juifs adorent, les éclairs, les fruits et toutes les productions de la terre, et auxquels eux-mêmes ils doivent la connaissance de Dieu.

Yahudilere gelince, gökyüzünü ve göğün meleklerini ibadet eden insanların; güneş ve ay, sabit veya gezgin yıldızlar, yani gökyüzündeki en görkemli ve en güçlü varlıklar hakkında hiçbir şey söylememeleri şaşırtıcıdır; sanki bütünün Tanrı olması ve onu oluşturan parçaların ilahi hiçbir şey içermemesi kabul edilebilirmiş gibi, sanki suç teşkil eden büyüsel işlemlerin etkisiyle veya rüya illüzyonlarında, söylendiğine göre karanlıklarda bir yerde hayalet suretinde, uyuyan veya zihni bulanık kişilere görüldüğü iddia edilen bu varlıklara dini bir ibadetle saygı göstermek haklıymış ve yukarıdaki dünyanın bu parlak habercilerini, bize hep bu kadar açık ve aydınlık kehanetlerde bulunan, Yahudilerin taptığı yağmuru, sıcağı, bulutları, gök gürültülerini,

şimşekleri, meyveleri ve toprağın tüm ürünlerini dağıtan ve bizzat kendilerinin Tanrı bilgisini borçlu oldukları o gerçek göksel melekleri hiçbir şey yerine koymamak doğruymuş gibi.

C'est une autre de leurs extravagances de croire qu'après que Dieu aura allumé le feu, comme un cuisinier, tout le reste des vivants seront grillés, mais qu'eux seuls demeureront, et non seulement ceux qui se trouveront alors en vie, mais encore ceux qui seront morts depuis longtemps, lesquels on verra sortir de terre avec la même chair qu'ils avaient autrefois. C'est, à vrai dire, une espérance digne de vers. Quelle âme humaine, en effet, pourrait désirer rentrer dans la pourriture du corps ? Plusieurs même d'entre vous et d'entre les chrétiens n'acceptent pas cette croyance, mais déclarent la chose absurde, abominable et impossible. Y a-t-il un corps en effet qui, après avoir subi la corruption, puisse revenir à son premier état, et une fois dissout, se rétablir dans sa condition première ? N'ayant rien à répondre, ils ont recours à la plus absurde des défenses : que tout est possible à Dieu. Mais Dieu ne peut rien faire de honteux ni rien vouloir de contraire à la nature. Que dans une horrible perversion d'esprit nous nous soyons mis en tête quelque désir infâme, ce n'est pas à dire que Dieu puisse le réaliser, ni qu'il faille croire que la chose aura lieu. Dieu n'est pas le serviteur de nos fantaisies coupables et de nos appétits désordonnés, mais le souverain régulateur d'une nature où par lui règnent l'ordre et la justice. A l'âme, il peut bien donner une vie immortelle ; mais, comme dit Héraclite, « les corps morts valent moins que le fumier ». Rendre immortelle contre toute raison une chair toute pleine de choses qu'on ne saurait nommer déceimment, c'est ce que Dieu ne saurait ni faire ni vouloir. Car Dieu est la raison de tout ce qui existe, et il ne lui est pas plus possible de rien faire contre la raison que contre lui-même.

Tanrı ateş yaktıktan sonra, bir aşçı gibi, yaşayan diğer tüm varlıkların ızgara olacağına, ancak sadece kendilerinin sağ kalacağına, hem de o an hayatta olanların değil, çok uzun zaman önce ölmüş olanların bile, vaktiyle sahip oldukları aynı etle topraktan çıktıklarının görüleceğine inanmak, onların başka bir saçmalığıdır. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu solucanlara layık bir umuttur. Gerçekten de hangi insan ruhu, bedenın çürümesine geri dönmeyi arzulanabilir? İcinizden ve Hıristiyanlar arasından birçoğu bile bu inancı kabul etmez, aksine bu şeyi saçma, iğrenç ve imkansız ilan eder. Gerçekten de bozulmaya uğradıktan sonra eski durumuna dönebilecek ve bir kez çözüldükten sonra ilk koşuluna geri dönebilecek bir beden var mıdır? Verecek hiçbir cevapları olmadığında, en saçma savunmaya başvururlar: Tanrı için her şey mümkündür. Ancak Tanrı utanç verici hiçbir şey yapamaz ve doğaya aykırı hiçbir şey isteyemez. Zihnin korkunç bir sapkınlığı içinde kendimizi bazı alçakça arzulara kaptırmış olmamız, Tanrı'nın bunu gerçekleştirebileceği veya bu şeyin gerçekleşeceğine inanmamız gerektiği anlamına gelmez. Tanrı bizim suç teşkil eden hayallerimizin ve düzensiz arzularımızın hizmetkarı değil, düzenin ve adaletin kendisi aracılığıyla hüküm sürdüğü bir doğanın egemen düzenleyicisidir. Ruha ölümsüz bir yaşam verebilir; ancak Herakleitos'un dediği gibi, « ölü bedenler gübreden daha değersizdir ». Adı terbiyeli bir şekilde anılamayacak şeylerle dolu bir

eti her türlü mantığa aykırı olarak ölümsüz kılmak, Tanrı'nın ne yapabileceği ne de isteyebileceği bir şeydir. Çünkü Tanrı, var olan her şeyin mantığıdır ve mantığa karşı bir şey yapması, kendisine karşı bir şey yapmasından daha mümkün değildir.

[Il y aurait sans doute bien d'autres choses à objecter aux Juifs, mais enfin, après tout], les Juifs, il y a de longs siècles, se sont formés en un corps de nation, ont établi des lois à leur usage, qu'ils retiennent encore aujourd'hui. La religion qu'ils observent, quoiqu'elle vaille et quoiqu'on en puisse dire, est la religion de leurs pères. En y restant fidèles, ils ne font rien que ne fassent aussi les autres hommes, qui gardent chacun les coutumes de leur pays. Et même, il est bon qu'il en soit ainsi, non seulement parce que les différents peuples ont choisi des lois différentes, et qu'il faut que dans chaque État les citoyens suivent chacun les lois établies, mais encore parce qu'il est à croire qu'au commencement les diverses parties de la terre ont été réparties comme autant de gouvernements entre autant de puissances qui les administrent chacune à sa guise, et qu'en chaque endroit tout va bien lorsqu'on se gouverne selon les règles qu'elles ont instituées. Ainsi, il y aurait de l'impiété à enfreindre les lois qu'elles ont établies en tout lieu dès l'origine.

[Yahudilere itiraz edilecek şüphesiz daha pek çok şey bulunabilirdi, fakat nihayetinde, her şeyden sonra], Yahudiler uzun yüzyıllar önce bir ulus gövdesi halinde şekillenmişler, kendi kullanımları için bugün hala sürdürdükleri yasalar koymuşlardır. Gözettikleri din, değeri ne olursa olsun ve hakkında ne söylenirse söylensin, babalarının dinidir. Buna sadık kalmakla, her biri kendi ülkesinin adetlerini koruyan diğer insanların yaptıklarından başka bir şey yapmamaktadırlar. Hatta durumun böyle olması sadece farklı halkların farklı yasalar seçmiş olmasından ve her devlette yurttaşların konulmuş yasalara uyması gerekmesinden dolayı değil, aynı zamanda başlangıçta yeryüzünün çeşitli parçalarının, her biri kendi dilediğince yöneten birtakım güçler arasında o kadar hükümet olarak paylaştırıldığına ve her yerde, bu güçlerin kurduğu kurallara göre yönetildiğinde her şeyin yolunda gittiğine inanılması gerektiğinden dolayı da iyidir. Dolayısıyla, bu güçlerin başlangıçtan itibaren her yerde koymuş oldukları yasaları çiğnemek dinsizlik olurdu.

On peut à ce propos s'appuyer du témoignage d'Hérodote, qui s'exprime en ces termes : « Les habitants des villes de Mérée et d'Apis, situées à l'extrémité de l'Égypte, sur les confins de la Lybie, se considérant comme Lybiens et non comme Égyptiens, et ayant à charge les rites religieux de ces derniers et l'obligation de s'abstenir de la chair de vache, envoyèrent des députés à l'oracle d'Ammon déclarer qu'ils n'avaient rien de commun avec les Égyptiens, puisqu'ils habitaient hors du Delta, et qu'ils ne partageaient pas leurs croyances : qu'ils demandaient donc la liberté de manger de tout ce qu'ils voudraient. Mais le dieu le leur défendit, répondant que toute la contrée qu'arrose le Nil dans son débordement était terre d'Égypte, et que tous ceux-là étaient Égyptiens qui buvaient des eaux de ce fleuve au-dessous de la ville d'Éléphantine. »

Bu konuda, şu ifadeleri kullanan Herodot'un tanıklığına dayanılabilir: « Mısır'ın ucunda, Libya sınırlarında yer alan Mériee ve Apis şehirlerinin sakinleri, kendilerini Mısırlı değil Libyalı olarak görüyorlardı ve sonuncuların dini ritüellerini ve inek eti yemekten kaçınma yükümlülüğünü üzerlerinde taşıyarak, Ammon kahinine elçiler gönderip Mısırlılarla hiçbir ortak yanlarının olmadığını, çünkü Delta'nın dışında yaşadıklarını ve onların inançlarını paylaşmadıklarını bildirdiler: bu nedenle her istediklerini yeme özgürlüğü talep ettiler. Ancak tanrı bunu onlara yasakladı ve Nil'in taşkınlığıyla suladığı tüm arazinin Mısır toprağı olduğunu ve Elephantine şehrinin aşağısında bu nehrin sularını içen herkesin Mısırlı olduğunu yanıtladı. »

Voilà ce qu'écrivit Hérodote, et Ammon ne mérite pas moins qu'on lui défère, au sujet des choses divines, que les anges de Juifs. Il n'y a donc nul mal à ce que chacun garde les coutumes religieuses de son pays. Or, la variété en est grande, en effet, chez les différents peuples, et cependant chacun d'eux regarde les siennes comme les meilleures. Les Éthiopiens de Méroé n'adorent que Zeus et Dionysos, les Arabes que Dionysos et Uranie ; tous les Égyptiens adorent en commun Osiris et Isis : les Saïtes, en particulier, Athènè ; les Naucratices, depuis peu, reconnaissent pour leur dieu Sérapis, et dans chacune des autres provinces on en honore d'autres. [Les observances ne sont pas moins diverses]. Les uns s'abstiennent de la chair de brebis, regardant ces animaux comme sacrés ; les autres de la chair de chèvre, ceux-ci de la chair de crocodile, ceux-là de la chair de vache ; aucun ne touche à la chair des pourceaux, qu'ils ont en horreur. Les Scythes croient bien faire en mangeant des hommes, et parmi les Indiens, plusieurs pensent agir saintement en mangeant leurs pères, comme le raconte Hérodote. Je cite ses paroles pour montrer que je n'invente rien : « Si tous les hommes étaient mis en demeure de choisir parmi les lois de tous les peuples celles qu'ils estimeraient les meilleures, il n'est pas douteux qu'après avoir bien examiné ils se décideraient chacun pour celles de son pays ; car chaque peuple est persuadé que ses propres lois valent beaucoup mieux que celles des autres. Il faut donc réellement avoir la tête perdue pour faire un sujet de dérision des coutumes religieuses. » Entre les nombreux témoignages de l'excellence que chacun attribue ses propres lois, on peut citer celui-ci : « Un jour Darius, alors roi des Perses, appela près de lui quelques Grecs qui se trouvaient à sa cour, et leur demanda à quel prix ils consentiraient à manger leurs parents. » — Ils se récrièrent, répondant que pour rien au monde ils ne feraient une pareille action. Il fit ensuite approcher quelques Indiens, de ceux qu'on appelle Calaties, qui sont dans l'usage de manger leurs pères, et leur demanda en présence des Grecs, à qui des interprètes traduisirent la question, à quel prix ils consentiraient à brûler après leur mort les corps de leurs pères. — Sur quoi ceux-ci se récrièrent aussi, le priant de ne point prononcer de semblables paroles. — Telle est la force des institutions ; et Pindare me paraît avoir raison de dire que la coutume est la reine du monde.

Hérodote'un yazdığı budur ve Ammon, ilahi meseleler konusunda Yahudilerin meleklerinden daha az itibar görmeyi hak etmez. Dolayısıyla herkesin kendi ülkesinin dini geleneklerini korumasında bir kötülük yoktur. Oysa farklı halklar arasında bunların çeşitliliği gerçekten büyüktür ve yine de her biri kendininkini en iyisi olarak görür. Meroe'nin Etiyopyalıları sadece Zeus ve Dionysos'a, Araplar ise Dionysos ve Urania'ya taparlar; tüm Mısırlılar ortaklaşa Osiris ve İsis'e ibadet ederler: Saitler özellikle Athena'ya; Naukratisliler yakın zamandan beri Serapis'i tanrıları olarak tanırırlar ve diğer eyaletlerin her birinde başkalarına saygı gösterilir. [Gözetilen kurallar daha az çeşitli değildir]. Bazıları bu hayvanları kutsal sayarak koyun eti yemekten kaçınır; diğerleri keçi eti, şunlar timsah eti, bunlar ise inek eti yemekten kaçınır; hiçbiri öğrendikleri domuz etine dokunmaz. İskitler insan yiyerek doğru yaptıklarına inanırlar ve Hérodote'un anlattığı gibi, Hintliler arasında pek çoğu babalarını yiyerek kutsal bir iş yaptıklarını düşünürler. Hiçbir şey uydurmadığımı göstermek için onun sözlerini aktarıyorum: « Eğer tüm insanlar, tüm halkların yasaları arasından en iyisi olduğunu düşündüklerini seçmeye zorlansalarsa, iyi bir incelemeden sonra her birinin kendi ülkesinin yasalarına karar vereceğinden şüphe yoktur; çünkü her halk kendi yasalarının diğerlerininkinden çok daha iyi olduğuna ikna olmuştur. Dolayısıyla dini gelenekleri alay konusu yapmak için gerçekten aklını kaybetmiş olmak gerekir. » Herkesin kendi yasalarına atfettiği mükemmelliğe dair pek çok tanıklık arasından şu örnek verilebilir: « Bir gün Pers kralı Darius, sarayında bulunan bazı Yunanlıları yanına çağırdı ve onlara anne babalarını yemeleri karşılığında ne isteyeceklerini sordu. » — Onlar, böyle bir şeyi dünyada hiçbir şeye yapmayacaklarını yanıtlayarak karşı çıktılar. Ardından babalarını yeme alışkanlığı olan Calatiler olarak adlandırılan bazı Hintlileri yanına çağırdı ve Yunanlıların huzurunda, tercümanların soruyu çevirdiği sırada, babalarının cesetlerini öldükten sonra yakmaları karşılığında ne isteyeceklerini sordu. — Bunun üzerine onlar da dehşetle karşı çıktılar ve ondan böyle sözler söylememesi için yalvardılar. — Kurumların gücü işte böyledir; ve Pindaros'un adetin dünyanın kraliçesi olduğunu söylerken haklı olduğu kanaatindeyim.

Si donc, en vertu de ces principes, les Juifs gardent avec un zèle jaloux leur propre loi, il n'y a pas lieu de les blâmer, mais ceux-là plutôt qui abandonnent, pour passer à la religion juive, les croyances dans lesquelles ils ont été nourris. Mais si les Juifs s'arrogent le privilège de lumières plus hautes et d'une sagesse plus relevée, affectent de mépriser les autres comme des impurs et refusent d'avoir commerce avec eux, je leur répéterai que la croyance même qu'ils professent touchant le ciel ne leur appartient pas en propre, que, sans parler des autres, les Perses, comme Hérodote le rapporte, l'ont reçue il y a longtemps. « Leur coutume, dit-il, est d'aller sacrifier à Zeus, sur les plus hautes montagnes ; et ils appellent Zeus toute la voûte du ciel qui s'étend sur leurs têtes. » On accordera, je pense, que les noms ici sont indifférents, et qu'il importe peu que Zeus soit appelé le Très-Haut, ou Zen, ou Adonai, ou Sabaoth, ou Ammon, comme chez les Égyptiens, ou Pappaeos, comme chez les Scythes. Il ne faut pas non plus qu'ils s'imaginent qu'ils sont plus saints que les autres parce qu'ils se font circoncrire. Les Égyptiens et les Colchidiens l'ont fait

avant eux ; ni parce qu'ils ne mangent pas de chair de porc ; les Égyptiens s'en abstiennent aussi, et, par surcroît, ils s'abstiennent même de chair de brebis, de chèvre, de vache et de poisson. Pythagore même et ses disciples défendaient de se nourrir de fèves et de tout ce qui avait eu vie. Or, à qui fera-t-on croire que tous ceux-là fussent mieux vus de Dieu, plus chers à Dieu pour cela seul que tous les autres hommes ; ni que Dieu n'envoie ses anges qu'à eux seuls, comme s'ils habitaient quelque partie du séjour des bienheureux ? Nous voyons bien dans quel état ils sont eux et leur pays.

Öyleyse, bu ilkeler uyarınca, Yahudiler kendi yasalarını kıskanç bir gayretle koruyorsa, onları kınamak için bir neden yoktur; ancak daha ziyade, yetiştirildikleri inançları terk edip Yahudi dinine geçenleri kınamak gerekir. Ancak Yahudiler, daha yüksek bir aydınlanma ve daha yüce bir bilgelik ayrıcalığını kendilerine mal ediyor, başkalarını kirli olarak küçümsüyor ve onlarla alışverişte bulunmayı reddediyorsa, onlara, gökyüzüne dair savundukları inancın bile onlara özgü olmadığını, başkalarından bahsetmiyorum bile, **Heredot'un aktardığı gibi Perslerin bunu uzun zaman önce aldığını tekrar edeceğim. « Onların adeti, » diyor, « en yüksek dağlara çıkıp Zeus'a kurban sunmaktır; ve başlarının üzerinde uzanan tüm gökkubbesine Zeus derler. » Sanırım buradaki isimlerin önemsiz olduğu ve Zeus'un Yüce, veya Zen, veya Adonai, veya Sabaoth, veya Mısırlılardakiler gibi Ammon, veya İskitlerdeki gibi Pappaeos olarak adlandırılmasının pek bir önemi olmadığı kabul edilecektir.** Sünnet oldukları için kendilerinin diğerlerinden daha kutsal olduklarını da hayal etmemelidirler. Mısırlılar ve Kolkhisliler bunu onlardan önce yapmışlardır; ya da domuz eti yemedikleri için de; Mısırlılar da ondan sakınırlar ve üstelik koyun, keçi, inek ve balık etinden bile uzak dururlar. Pisagor ve müritleri bile bakla ve canlı olan hiçbir şeyle beslenmeyi yasaklamışlardır. Şimdi, tüm bu insanların sırf bu yüzden diğer tüm insanlardan daha fazla Tanrı tarafından görüldüğüne, Tanrı için daha değerli olduğuna; veya Tanrı'nın, sanki kutsanmışların mekanının bir kısmında oturuyorlarmış gibi meleklerini sadece onlara gönderdiğine kimi inandıracamız? Onların ve ülkelerinin ne halde olduğunu gayet iyi görüyoruz.

Laissons donc aller cette troupe dont la vanité et l'infatuation ont reçu de si rudes leçons. Ils ne connaissent pas le grand Dieu ; ils se sont laissé tromper et abuser par les prestiges de Moïse. Et on sait ce qui leur en a coûté de s'être mis à son école.

Öyleyse, kibir ve budalalığı böylesine sert dersler almış olan bu topluluğu kendi hallerine bırakalım. Onlar yüce Tanrı'yı tanımazlar; Musa'nın büyüleri tarafından aldatılıp kandırılmışlardır. Ve onun okuluna gitmenin onlara neye mal olduğunu biliyoruz.

TROISIÈME PARTIE : Objections contre la secte chrétienne, ses divisions, ses enseignements secrets, ses pratiques, sa doctrine morale, théologique, cosmogonique et eschatologique

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Hıristiyan mezhebine yönelik itirazlar, onun bölünmeleri, gizli öğretileri, uygulamaları, ahlaki, teolojik, kozmogonik ve eskatolojik doktrini

Que l'autre troupe se présente maintenant. Je leur demanderai d'où ils viennent, à quelle loi nationale ils obéissent. Ils ne pourront en alléguer aucune, car ils tirent leur origine des premiers. C'est chez eux qu'ils ont pris leur maître et leur chef. Cependant, ils se sont séparés des Juifs.

Şimdi de diğer topluluk öne çıksın. Onlara nereden geldiklerini, hangi ulusal yasaya itaat ettiklerini soracağım. Hiçbirini öne süremeyecekler, çünkü kökenlerini ilklerden alırlar. Efendilerini ve liderlerini onlardan almışlardır. Ancak, Yahudilerden ayrılmışlardır.

Nous laissons de côté tout ce dont on peut les convaincre sur le sujet de leur maître. Qu'on le prenne pour un vrai ange, soit ; mais est-il le premier ou le seul qui soit venu, ou n'en a-t-il paru aucun autre avant lui ? S'ils disent qu'il est le seul qui soit venu il ne sera pas difficile de leur faire voir qu'ils mentent et se contredisent eux-mêmes. Ils rapportent en effet que souvent d'autres sont venus, jusqu'à soixante et soixante-dix à la fois, lesquels s'étant pervertis, ont été, en punition de leur malice, enchaînés sous la terre, si bien que les sources chaudes se sont formées de leurs larmes. Ils content encore qu'au tombeau de celui-ci, il en vint, les uns disent un, les autres deux, pour annoncer aux femmes qu'il était ressuscité ; car le Fils de Dieu, à ce qu'il paraît, n'avait pas la force d'ouvrir tout seul son tombeau, mais il avait besoin qu'un autre vint déplacer la pierre. Il vint encore un ange vers le charpentier, au sujet de la grossesse de Marie, et un autre encore pour les avertir de prendre l'enfant au plus vite et de se sauver. Et qu'est-il besoin de rechercher ici et de compter tous ceux qui furent, dit-on, envoyés à Moïse et à d'autres ? Si d'autres ont été envoyés, il suit qu'il a été envoyé par le même Dieu. Accordons même qu'il l'ait été pour un plus grand objet, comme à cause de quelque péché des Juifs, ou parce qu'ils corrompaient la religion, ou pour quelque autre attentat analogue. Car c'est ce que les chrétiens font entendre.

Efendileri konusunda onları ikna edebileceğimiz her şeyi bir kenara bırakıyoruz. Onu gerçek bir melek olarak kabul edelim; peki, o gelenlerin ilki mi yoksa teki mi, yoksa ondan önce başka hiçbiri görünmedi mi? Eğer gelenin sadece o olduğunu söylerlerse, yalan söylediklerini ve kendileriyle çeliştiklerini onlara göstermek zor olmayacaktır. Zira onlar, genellikle başkalarının geldiğini, hatta aynı anda altmış veya yetmiş tanesinin geldiğini, bunların yoldan çıkararak kötülüklerinin cezası olarak yerin altına zincirlendiklerini, öyle ki sıcak su kaynaklarının onların gözyaşlarından oluştuğunu anlatırlar. Yine anlatırlar ki, onun mezarına, birileri bir, diğerleri iki melek geldi, kadınlara onun dirildiğini bildirmek için; çünkü Tanrı'nın Oğlu, görünen o ki, mezarını tek başına açacak güce sahip değildi, taşı yerinden oynatmak için bir başkasının gelmesine ihtiyaç duyuyordu. Meryem'in hamileliği üzerine marangoza bir

melek daha geldi, bir diğeri ise çocuğu hemen alıp kaçmaları konusunda onları uyarmak için geldi. Musa'ya ve diğelerine gönderildiği söylenen herkesi burada arayıp saymaya ne gerek var? Eğer başkaları gönderildiyse, onun da aynı Tanrı tarafından gönderildiği sonucu çıkar. Hatta onun, Yahudilerin herhangi bir günahı nedeniyle ya da dini yozlaştırdıkları için veya benzer başka bir saldırı sebebiyle daha büyük bir amaç uğruna gönderilmiş olduğunu kabul edelim. Çünkü Hıristiyanların kastettiği şey budur.

Ainsi, c'est un point si bien reçu qu'il n'est pas le seul qui ait été envoyé aux hommes, que ceux qui, sous prétexte de la doctrine qui porte le nom de Jésus, ont abandonné le démiurge comme un Dieu plus faible et se sont attachés comme un Dieu supérieur au père de celui qui a été envoyé, ne laissent pas de dire qu'avant celui-là le démiurge en avait envoyé plusieurs parmi les hommes.

Böylece, insanlara gönderilenin sadece o olmadığı o kadar kabul görmüş bir noktadır ki, İsa adını taşıyan öğreti bahanesiyle zanaatkâr tanrıyı daha zayıf bir Tanrı olarak terk edip gönderilenin babasına daha üstün bir Tanrı olarak bağlananlar, ondan önce zanaatkâr tanrının insanlar arasına birkaç kişi göndermiş olduğunu söylemekten geri durmazlar.

Ils ont donc le même Dieu, les Juifs et eux. Ceux de la grande Église au moins le reconnaissent manifestement, et reçoivent pour véritables les traditions des Juifs sur l'origine et la formation du monde, les six jours et le septième où Dieu se reposa, le nom du premier homme, la suite et la généalogie de ses descendants, les querelles et les embûches des frères, l'entrée et l'établissement en Égypte et la fuite hors de ce pays.

Öyleyse Yahudilerin ve onların aynı Tanrıları vardır. En azından büyük Kilise'ye mensup olanlar bunu açıkça kabul ederler ve dünyanın kökeni ve oluşumu, altı gün ve Tanrı'nın dinlendiği yedinci gün, ilk insanın adı, soyundan gelenlerin silsilesi ve şeceresi, kardeşlerin kavgaları ve kurdukları tuzaklar, Mısır'a giriş ve oraya yerleşme ve o ülkeden kaçış hakkındaki Yahudi geleneklerini doğru kabul ederler.

Il ne faut pas croire cependant que j'ignore que, parmi les chrétiens, les uns avouent qu'ils ont le même Dieu que les Juifs, tandis que les autres le nient, prétendant que celui qu'ils reçoivent et qui a envoyé son fils est un autre Dieu opposé au premier.

Yine de Hıristiyanlar arasında bazılarının Yahudilerle aynı Tanrıya sahip olduklarını itiraf ederken, diğelerinin bunu reddedip kabul ettikleri ve oğlunu gönderen varlığın ilkinin karşısında başka bir Tanrı olduğunu iddia ettiklerini bilmediğimi sanmamalısınız.

Je connais bien d'autres divisions et bien d'autres sectes parmi eux, les Sibyllistes, les Simoniens et parmi ceux-ci des Hélieniens du nom d'Hélène ou d'Hélénos, leur

maître, les Marcelliniens qui viennent de Marcellina, les Carpocratians, issus, ceux-ci de Salomé, ceux-là de Marianne, d'autres de Marthe ; les Marcionites relevant de Marcion, d'autres encore imaginant, ceux-ci tel maître ou tel démon, ceux-là tel autre, et se roulant au milieu d'épaisses ténèbres dans des désordres pires encore et plus outrageants pour la morale publique que ceux auxquels se livrent les compagnons du thiasse d'Antinoüs en Égypte. Et ils se chargent à l'envi les uns des autres de toutes les injures qui leur passent par la tête, rebelles à la moindre concession pour le bien de la paix, et animés les uns contre les autres d'une haine mortelle. Cependant, ces hommes si divisés, et qui dans leurs querelles échangent les plus indignes outrages ont tous à la bouche leur mot : « Le monde est crucifié pour moi et je le suis pour le monde. »

Aralarında daha pek çok bölünme ve daha pek çok mezhep olduğunu iyi biliyorum; Sibillistler, Simoncular ve bunlar arasında ustaları Helena veya Helenos'tan adını alan Helenistler, Marcellina'dan gelen Marcellinocular, kimisi Salome'den, kimisi Marianne'den, kimisi Marta'dan türeyen Carpocratesçiler; Marcion'dan gelen Marcioncular, kimisi şu ustayı veya şu cini, kimisi başkasını hayal edip Mısır'daki Antinous tarikatı üyelerinin kendilerini adadıkları rezaletlerden bile daha kötü ve kamu ahlakına daha aykırı düzensizlikler içinde koyu karanlıklarda yuvarlanan daha başkaları. Barış uğruna en küçük bir tavize bile karşı çıkarlar ve birbirlerine karşı ölümcül bir nefretle dolarak akıllarına gelen her türlü hakareti birbirlerine yöneltmek için yarışır. Oysa bu kadar bölünmüş olan ve kavgalarında en aşağılık hakaretleri savuran bu insanların hepsinin ağızında aynı söz vardır: « Dünya benim için çarmıha gerildi ve ben de dünya için çarmıha gerildim. »

[Ainsi chez les chrétiens, partout la discorde, la confusion, d'ardentes et horribles disputes, des sectes sans nombre et autant d'opinions que de sectes les uns recevant les traditions des Juifs, les autres les répudiant ; et parmi ceux-mêmes qui les reçoivent, beaucoup accusant les Juifs de ne les point entendre comme il faut et leur donnant un autre sens, chacun le sien.]

[Böylece Hıristiyanlar arasında her yerde anlaşmazlık, kargaşa, ateşli ve korkunç tartışmalar, sayısız mezhep ve mezhep sayısı kadar çok görüş vardır; kimileri Yahudilerin geleneklerini kabul ederken, diğerleri onları reddeder; ve hatta onları kabul edenler arasında bile birçoğu, Yahudileri bunları gerektiği gibi anlamamakla suçlar ve her biri kendine göre başka bir anlam yükler.]

Voyons donc cependant, et, quoique leur doctrine n'ait pas de fondement solide où s'appuyer, examinons ce qu'ils débitent. Attachons-nous d'abord à ces bribes de vérités qu'ils ont recueillies et gâtées par ignorance, infatués hors de propos de principes dont ils ne savent pas même le premier mot. Voici comme ils parlent.

Öyleyse yine de bakalım ve doktrinleri dayanacak sağlam bir temele sahip olmasa da, söylediklerini inceleyelim. Öncelikle, cehalet yüzünden bozdukları, ne anlama

geldiğini bile bilmedikleri ilkelerle yersiz bir şekilde kendilerinden geçerek topladıkları o küçük hakikat kırıntılarına odaklanalım. İşte şöyle konuşuyorlar.

Celse citait ici sans doute plusieurs paroles évangéliques sur la connaissance et l'amour de Dieu, sur la charité, et mettait en face de ces maximes des maximes des philosophes, prétendant que ces dernières avaient plus de clarté et de force.

Celse burada şüphesiz Tanrı'yı bilmek ve sevmek, hayırseverlik üzerine birçok İncil sözü aktarıyor ve bu özdeyişlerin karşısına filozofların özdeyişlerini koyarak, bunların daha fazla açıklığa ve güce sahip olduğunu iddia ediyordu.

« Tout cela, concluait-il, a été bien mieux dit par les Grecs, et, sans cette enflure et ce ton prophétique, comme si l'on parlait de la part de Dieu et de son fils. [D'ailleurs quel langage d'ennemis des Muses et de grossiers que celui dont ils se servent, et comment le mettre en parallèle avec celui des philosophes ? Ceux-ci ne prétendent pas faire accroire qu'ils ont été honorés de confidences d'en haut, et ne se piquent pas d'avoir vu la vérité face à face et de la révéler tout entière. Plus sage] Platon écrit : « Que le souverain bien n'est pas une chose qui se puisse exprimer par des paroles ; mais après un long commerce et une méditation assidue, il s'allume tout à coup comme une étincelle et devient pour l'âme un aliment qui la soutient à lui seul sans autre secours... Si j'avais cru, dit encore Platon, que cette science pût être enseignée au peuple par des écrits ou des paroles, qu'aurais-je pu faire de mieux dans ma vie que d'écrire une chose si utile aux hommes et de mettre pour tous la nature en pleine lumière ? [Mais je crois que de tels enseignements ne conviennent qu'au petit nombre d'hommes qui, sur de premières indications, savent eux-mêmes découvrir la vérité ; mais non aux autres] car on n'aboutirait qu'à ceci : pleins d'un injuste mépris pour le reste des hommes, et enflés d'une injuste et vaine confiance en eux-mêmes, ils s'imagineraient toutes les fois qu'ils énonceraient quelque chose, qu'ils possèdent de merveilleuses connaissances. Mais Platon, encore qu'il ait enseigné ce qu'il est utile de savoir, ne remplit pas ses discours de prodiges, ne ferme pas la bouche à ceux qui veulent s'enquérir de ce qu'il promet, ne commande pas de croire avant tout que Dieu est tel, qu'il a un fils de telle nature, et que ce fils, descendu tout exprès, s'est entretenu avec lui. »

« Tüm bunlar, diye bitiriyordu, Yunanlılar tarafından çok daha iyi ifade edilmiştir ve Tanrı'nın veya oğlunun adına konuşuyormuş gibi o şişkinlik ve kehanet tonu olmaksızın. [Üstelik kullandıkları dil, Musaların düşmanlarının ve kaba insanların dilidir, filozofların diliyle nasıl kıyaslanabilir? Onlar, yukarıdan gelen sırlar ile onurlandırıldıklarına inandırmaya çalışmazlar ve hakikati yüz yüze gördüklerini ve onu tamamen açığa çıkardıklarını iddia etmezler. Daha bilge olan] Platon şöyle yazar: « En yüksek iyilik, kelimelerle ifade edilebilecek bir şey değildir; ancak uzun bir alışverişten ve sürekli bir meditasyondan sonra, aniden bir kıvılcım gibi parlar ve ruh için, başka bir yardıma gerek duymadan onu tek başına destekleyen bir gıda haline gelir... Eğer, diye ekliyor Platon, bu bilimin halka yazılar veya sözlerle

öğretilebileceğine inansaydım, hayatımda insanlara bu kadar yararlı bir şeyi yazmaktan ve doğayı herkes için gün ışığına çıkarmaktan daha iyi ne yapabilirdim? [Ancak inanıyorum ki böyle öğretiler sadece, ilk göstergeler üzerine hakikati kendileri keşfedebilen az sayıdaki insana uygundur; diğerlerine değil] çünkü varılacak tek sonuç şu olurdu: Diğer insanlara karşı haksız bir küçümsemeyle dolu ve kendilerine karşı haksız ve boş bir güvenle şişmiş halde, bir şey söylediklerinde harika bilgilere sahip olduklarını hayal ederlerdi. Ancak Platon, bilinmesi gerekenleri öğretmiş olsa da, konuşmalarını mucizelerle doldurmaz, vaat ettikleri hakkında soru sormak isteyenlerin ağızını kapatmaz, her şeyden önce Tanrı'nın şöyle olduğuna, şöyle bir yapıda bir oğlu olduğuna ve bu oğulun bizzat inip onunla görüştüğüne inanılmasını emretmez. »

Je veux, ajoute Platon, m'arrêter davantage sur ce sujet, et ce que je viens de vous dire vous paraîtra plus clair. Il y a en effet une raison qui réprime la témérité de ceux qui veulent écrire sur quelque-une de ces matières : cette raison je l'ai souvent exposée, et, à ce qu'il me semble, il faut la répéter encore. Il y a dans tout être trois choses qui sont les conditions de la science : en quatrième lieu vient la science elle-même, et en cinquième lieu il faut mettre ce qu'il s'agit de connaître : l'être véritable. La première chose est le nom, la seconde la définition, la troisième l'image, la science est la quatrième. » On voit donc que Platon, bien qu'il eût dit d'abord que ces hautes vérités ne sauraient être exprimées, cependant pour ne pas paraître chercher une vaine défaite, en alléguant l'inexplicable, rend raison de la question. En effet, peut-être le néant même se peut-il expliquer ? et Platon n'a jamais voulu en faire accroire ni en imposer à personne [comme ceux que l'on sait] ; il ne dit pas qu'il ait trouvé quelque chose de nouveau et qu'il vienne du ciel pour nous l'apporter, mais il reconnaît d'où il l'a pris. [Il n'impose pas ses enseignements, mais les propose ; il ne promulgue pas la vérité, il l'insinue, ou plutôt la fait sortir des esprits par des interrogations bien conduites, et les convainc par les réponses mêmes qu'il en tire. Mais ici entendez les dire] :

« Platon, diye ekliyor, bu konu üzerinde daha fazla durmak istiyorum ve size az önce söylediklerim daha net görünecektir. Zira bu konulardan herhangi biri hakkında yazmak isteyenlerin pervasızlığını engelleyen bir sebep vardır: Bu sebebi sık sık açıkladım ve bana öyle geliyor ki, onu tekrar etmek gerekiyor. Her varlıkta bilimin koşulları olan üç şey vardır: Dördüncü sırada bilimin kendisi gelir ve beşinci sırada bilmek söz konusu olan şeyi, yani gerçek varlığı koymak gerekir. Birinci şey isim, ikincisi tanım, üçüncüsü suret, bilim ise dördüncüdür. » Görülüyor ki Platon, her ne kadar önce bu yüce hakikatlerin ifade edilemeyeceğini söylemiş olsa da, açıklanamaz olanı öne sürerek boş bir yenilgi arıyor gibi görünmemek için, konunun gerekçesini sunar. Gerçekten de, belki hiçlik bile açıklanabilir? Ve Platon asla kimseyi kandırmak veya [bildiğimiz o kimseler gibi] kimseye bir şeyi dayatmak istememiştir; yeni bir şey bulduğunu ve onu bize getirmek için gökten geldiğini söylemez, aksine onu nereden aldığını kabul eder. [Öğretilerini dayatmaz, önerir;

hakikati ilan etmez, onu hissettirir, daha doğrusu iyi yönetilen sorularla zihinlerden çıkarır ve onlardan aldığı cevaplarla onları ikna eder. Ancak şimdi onları dinleyin] :

Croyez que celui dont je vous parle est le Fils de Dieu, quoiqu'il ait été lié honteusement et frappé du plus infâme supplice, quoique tout récemment il ait été traité avec la dernière ignominie. Croyez-le d'autant plus pour cela même. [Encore si tous ils étaient d'accord au sujet de celui qui a été envoyé et reconnaissaient pour fils de Dieu le même Jésus. Mais il s'en faut de beaucoup.]

Size bahsettiğim kişinin, utanç verici bir şekilde bağlanmış ve en aşağılık işkenceye çarptırılmış olmasına, çok yakın bir zamanda en son rezilliklerle muamele görmüş olmasına rağmen Tanrı'nın Oğlu olduğuna inanın. Hatta tam da bu yüzden ona daha çok inanın. [Keşke gönderilen kişi konusunda hepsi hemfikir olsalardı ve aynı İsa'yı Tanrı'nın Oğlu olarak tanısalar. Ancak bu durumdan çok uzağız.]

Or, si les uns proposent celui-ci, les autres un autre, et si tous ont à la bouche ce commun précepte : « Crois si tu veux être sauvé, ou bien va-t-en ! »

Eğer kimileri bunu, diğerleri bir başkasını öneriyorsa ve hepsi ağızlarında şu ortak buyruğu taşıyorsa: « Kurtulmak istiyorsan inan, yoksa çek git! »

Que feront ceux qui désirent sincèrement être sauvés ? Faudra-t-il qu'ils jettent les dés pour savoir de quel côté se tourner et à qui s'attacher ? [Mais s'entendre avec soi-même, éclairer sa raison, et chercher la vérité de toutes ses forces n'est pas ce dont ils se soucient. Ils disent communément que] « la sagesse humaine est folie devant Dieu. » J'ai dit ailleurs quelle est la raison qui les fait parler de la sorte, c'est qu'ils veulent gagner les ignorants et les simples. [Mais cette maxime ils ne l'ont pas trouvée tout seuls.] Les Grecs, en effet, bien avant eux, avaient su distinguer et bien plus clairement la sagesse humaine et la sagesse divine. N'est-ce pas Héraclite qui a dit : « La conduite de l'homme est sans raison, mais celle de Dieu a de la raison ; » et le même ailleurs : « L'homme simple apprend d'un démon, comme un enfant d'un homme. » Et Platon, dans son Apologie, ne fait-il pas dire à Socrate :

Kurtulmayı içtenlikle arzulayanlar ne yapacaklar? Hangi tarafa yöneceklerini ve kime bağlanacaklarını bilmek için zarları mı atmaları gerekecek? [Ancak kendisiyle uyum içinde olmak, aklını aydınlatmak ve hakikati tüm gücüyle aramak onların umurunda olan şeyler değildir. Yaygın olarak] « İnsan bilgeliği Tanrı katında deliliktir, » [derler.] Başka bir yerde, bu şekilde konuşmalarına neden olan sebebin, cahilleri ve basit insanları kazanmak istemeleri olduğunu söylemişim. [Ancak bu özdeyişi tek başlarına bulmadılar.] Nitekim Yunanlılar, onlardan çok daha önce, insan bilgeliği ile ilahi bilgeliği birbirinden ayırmayı ve bunu çok daha açık bir şekilde yapmayı bilmişlerdi. « İnsanın davranışı akılsızcadır, ancak Tanrı'nınki akıllıdır » diyen Herakleitos değil midir? Ve aynı kişi başka bir yerde: « Basit insan, bir çocuktan bir

yetişkinin öğrendiği gibi, bir cinden öğrenir » demiştir. Ve Platon, Savunma'sında Sokrates'e şunu söyletmiyor mu:

« La réputation que j'ai acquise, Athéniens, me vient d'une [certaine] sagesse, qui est en moi. Mais quelle est cette sagesse ? Apparemment une sagesse purement humaine, et je cours grand risque de n'être sage que de celle-là. »

« Atinalılar, elde ettiğim itibar, içimdeki [belirli] bir bilgelikten gelmektedir. Peki, bu bilgelik nedir? Görünüşe göre tamamen insani bir bilgelik ve sadece bununla bilge olma tehlikesiyle karşı karşıyayım. »

[Or, cette sagesse divine que ne s'attribuait pas Socrate, ils prétendent en faire goûter les mystères aux plus stupides et aux plus incultes de tous les hommes, à de vils et misérables esclaves,] ces charlatans qui évitent autant qu'ils peuvent les hommes de la société polie, parce qu'ils ne se laissent pas tromper aisément, pour prendre dans leurs filets les plus grossiers.

[Sokrates'in kendine mal etmediği bu ilahi bilgeliğin sırlarını, insanların en aptallarına ve en eğitimsizlerine, aşağılık ve sefil kölelere tattırdıklarını iddia ediyorlar;] bu şarlatanlar, kolayca aldanmadıkları için kibar toplumdaki insanları olabildiğince kaçıırırlar, ağırlarına en kaba olanları düşürmek için.

[Ils enseignent une fausse et basse humilité, pâle imitation de ce que Platon a écrit de cette vertu.] « Dieu, dit-il, suivant l'ancienne tradition, est le commencement, le milieu et la fin de tous les êtres. Il marche toujours en ligne droite, conformément à sa nature, en même temps qu'il embrasse le monde ; la justice le suit, vengeresse des injustices faites à la loi divine. Quiconque veut être heureux doit s'attacher à la justice, marchant humblement et modestement sur ses pas. » [Ce qui vaut bien mieux que de se réduire à un état indécent et malhonnête, de se traîner sur les genoux, de se jeter le visage contre terre, de porter des haillons et de se couvrir de poussière.]

[Sahte ve düşük bir alçakgönüllülük öğretiyorlar; Platon'un bu erdem hakkında yazdıklarının soluk bir taklidi.] « Tanrı, diyor, kadim geleneğe göre, tüm varlıkların başlangıcı, ortası ve sonudur. O, doğasına uygun olarak her zaman düz bir çizgide yürürken aynı zamanda dünyayı kucaklar; adalet, ilahi yasaya yapılan haksızlıkların öç alıcısı olarak onu takip eder. Mutlu olmak isteyen herkes, onun izinden alçakgönüllülükle ve tevazuyla yürüyerek adalete bağlanmalıdır. » [Bu, uygunsuz ve namussuz bir duruma düşmekten, dizler üzerinde sürünmekten, yüzü yere kapklamaktan, paçavralar giymekten ve üzerini toz toprakla kaplamaktan çok daha iyidir.]

De même, cette sentence de Jésus contre les riches : « Il est plus facile qu'un chameau passe par le trou d'une aiguille qu'un riche entre dans le royaume de Dieu

», est manifestement tirée de ce passage de Platon, dont Jésus a altéré les termes. « Il est impossible d'être à la fois extrêmement riche et extrêmement vertueux. » Ils parlent aussi du royaume de Dieu, mais ils en donnent une idée basse et méprisante et bien inférieure à ce qu'en dit Platon quand il écrit : « Tous les êtres sont autour du roi de l'univers. Il est leur fin commune et la cause de toute beauté ; ce qui est du second rang est autour du second principe, et ce qui est du troisième autour du troisième principe. L'âme humaine désire avec passion pénétrer ces mystères : pour y parvenir, elle jette les yeux sur tout ce qui a de l'affinité avec elle ; mais elle ne trouve rien qui la satisfasse absolument. Pour ce qui est du roi et des choses dont j'ai parlé, il n'y a rien qui leur ressemble. »

Aynı şekilde, İsa'nın zenginlere karşı olan şu hükmü: « Bir çift hörgüçlü devenin iğne deliğinden geçmesi, bir zenginin Tanrı'nın krallığına girmesinden daha kolaydır, » açıkça Platon'un İsa'nın terimlerini değiştirdiği şu pasajından alınmıştır. « Hem aşırı zengin hem de aşırı erdemli olmak imkansızdır. » Tanrı'nın krallığından da bahsederler, ancak onun hakkında alçak ve değersiz bir fikir verirler ve bu fikir, Platon'un yazdığı şeye kıyasla çok daha aşağıdadır: « Tüm varlıklar evrenin kralının etrafındadır. O, onların ortak amacı ve her güzelliğin nedenidir; ikinci derecede olan, ikinci ilkenin etrafındadır ve üçüncü derecede olan, üçüncü ilkenin etrafındadır. İnsan ruhu bu gizemleri derinlemesine kavramayı tutkuyla arzular: buna ulaşmak için, kendisiyle yakınlığı olan her şeye gözlerini çevirir; ancak onu kesin olarak tatmin edecek hiçbir şey bulamaz. Kral ve bahsettiğim şeyler söz konusu olduğunda, onlara benzeyen hiçbir şey yoktur. »

[Et ailleurs : « Ce qui est divin, c'est le beau, le vrai, le bien et tout ce qui leur ressemble. Voilà ce qui nourrit et fortifie principalement les ailes de l'âme : au contraire, tout ce qui est laid et mauvais, les gâte et les détruit. Or, le chef suprême Zeus s'avance le premier, conduisant son char ailé, ordonnant et gouvernant toutes choses. Après lui vient l'armée des dieux et des démons, divisée en onze tribus ; car Hestia reste seule dans le palais des Immortels, mais les onze autres grandes divinités marchent chacune à la tête d'une tribu, dans le rang qui leur est assigné. Alors que de spectacles ravissants, que d'évolutions majestueuses animent l'intérieur du ciel, tandis que les bienheureux remplissent leurs divines fonctions accompagnés de tous ceux qui veulent ou qui peuvent les suivre, car l'envie réside loin du chœur céleste !... Le lieu qui est au-dessus du ciel, aucun de nos poètes ne l'a encore célébré, aucun ne le célébrera jamais dignement. Voici pourtant ce qui en est, car il ne faut pas craindre de publier la vérité, surtout quand on parle sur la vérité.]

[Ve başka bir yerde: « İlahi olan, güzel, doğru, iyi ve onlara benzeyen her şeydir. Ruhun kanatlarını besleyen ve güçlendiren başlıca şey budur: tam tersine, çirkin ve kötü olan her şey, onları bozar ve yok eder. Şimdi, yüce şef Zeus ilk sırada ilerler, kanatlı arabasını sürer, her şeyi düzenler ve yönetir. Onun ardından on bir kabileye bölünmüş tanrılar ve cinler ordusu gelir; çünkü Hestia Ölümsüzlerin sarayında yalnız

kalır, ancak diğer on bir büyük ilahın her biri, kendilerine atanan rütbede bir kabilenin başında yürür. Göklerin içini ne kadar büyüleyici manzaralar, ne kadar görkemli hareketler canlandırır; mutlular, onları takip etmek isteyen ya da takip edebilen herkes eşliğinde ilahi görevlerini yerine getirirken, çünkü kıskançlık göksel korodan uzakta yaşar!... Göğün üzerindeki yeri, şairlerimizden hiçbiri henüz övmedi, hiçbiri de asla layıkıyla övmeyecektir. Oysa durum şöyledir, çünkü hakikati yayınlamaktan korkmamak gerekir, özellikle de hakikat üzerine konuşurken. »

L'essence véritable, sans couleur, sans forme, impalpable, ne peut être contemplée que par le guide de l'âme, l'intelligence. Autour de l'essence est la place de la vraie science. Or, la pensée de Dieu qui se nourrit d'intelligence et de science sans mélange, comme celle de toute âme qui doit remplir sa destinée, aime à voir l'essence dont elle était depuis longtemps séparée, et se livre avec délices à la contemplation de la vérité, jusqu'au moment où le mouvement circulaire la reporte au lieu de son départ. Dans ce trajet, elle contemple la justice, elle contemple la sagesse, elle contemple la science, non point celle où entre le changement, ni celle qui se montre différente dans les différents objets qu'il nous plaît d'appeler des êtres, mais la science, telle qu'elle existe, dans ce qui est l'être par excellence.

[Gerçek öz, renksiz, şekilsiz, dokunulmaz, yalnızca ruhun rehberi, yani zeka tarafından tefekkür edilebilir. Özün etrafı gerçek bilimin yeridir. Oysa zeka ve katkısız bilim ile beslenen Tanrı'nın düşüncesi, kaderini gerçekleştirmesi gereken her ruhunki gibi, uzun zamandır ayrı kaldığı özü görmeyi sever ve dairesel hareket onu başlangıç noktasına geri getirene kadar, kendisini hakikatin tefekkürüne zevkle bırakır. Bu yolculukta, adaleti tefekkür eder, bilgeliği tefekkür eder, bilimi tefekkür eder; değişim barındıranı değil, varlıklar adını vermeyi uygun gördüğümüz farklı nesnelere farklı görüneni değil, olduğu gibi, var olanların en mükemmelinde bulunan bilimi.]

C'est apparemment en se fondant sur quelque'une de ces paroles de Platon dont ils avaient une vague connaissance, que quelques chrétiens font sonner haut le Dieu qui est au-dessus du ciel, et s'élèvent ainsi au-dessus du ciel des Juifs. Platon a enseigné que pour descendre du ciel sur la terre ou pour monter de la terre au ciel, les âmes passent par les planètes. Les Perses représentent la même chose dans leurs mystères de Mithra. Ils ont une figure symbolique des deux mouvements qui s'accomplissent dans le ciel, du mouvement des étoiles fixes et du mouvement des planètes, et un symbole analogue du voyage de l'âme à travers les corps célestes. Cette figure est une haute échelle composée de sept portes, avec une huitième porte au-dessus des autres. La première porte est de plomb, la seconde d'étain, la troisième de cuivre, la quatrième de fer, la cinquième d'un mélange de métaux, la sixième d'argent, la septième d'or. Ils attribuent la première à Cronos, marquant par le plomb la lenteur de cet astre ; la seconde à Aphrodite qui a rapport avec l'éclat et la mollesse de l'étain ; la troisième qui, étant de cuivre ne peut qu'être ferme et solide, à Zeus ; la quatrième à Hermès, qui passe parmi les hommes pour être dur à

la peine et fécond en utiles travaux, comme le fer ; la cinquième qui, composée de divers métaux, est irrégulière et variée, à Arès ; la sixième à la Lune, qui a la blancheur de l'argent, et la septième au Soleil, dont les rayons rappellent la couleur de l'or. [Ces dispositions ne sont pas établies au hasard. La proportion et les lois harmoniques président à ces divers mouvements.]

Görünüşe göre, Platon'un bu sözlerinden bazılarına dayanan ve haklarında belirsiz bir bilgiye sahip olan bazı Hristiyanlar, göğün üzerinde olan Tanrı'yı yüksek sesle ilan ediyor ve böylece Yahudilerin göğünün üzerine çıkıyorlar. Platon, ruhların gökten yeryüzüne inmek ya da yeryüzünden göğe çıkmak için gezegenlerden geçtiklerini öğretmiştir. Persler, Mithra gizemlerinde aynı şeyi temsil ederler. Gökyüzünde gerçekleşen iki hareketin, sabit yıldızların hareketi ile gezegenlerin hareketinin sembolik bir figürüne ve ruhun göksel cisimler arasındaki yolculuğunun benzer bir sembolüne sahiptirler. Bu figür, yedi kapıdan oluşan ve üzerinde sekizinci bir kapı bulunan yüksek bir merdivendir. Birinci kapı kurşundan, ikincisi kalaydan, üçüncüsü bakırdan, dördüncüsü demirden, beşincisi metal karışımından, altıncısı gümüşten, yedincisi altındandır. Birinciyi, bu yıldızın yavaşlığını kurşunla işaret ederek Kronos'a; ikincisini, kalayın parlaklığı ve yumuşaklığı ile ilgisi olan Afrodit'e; bakır olduğu için sert ve sağlam olması gereken üçüncüyü Zeus'a; dördüncüyü, insanlar arasında demir gibi çalışmaya dayanıklı ve yararlı işlerde üretken olduğu düşünülen Hermes'e; çeşitli metallerden oluştuğu için düzensiz ve değişken olan beşinciye Ares'e; altıncısını, gümüşün beyazlığına sahip olan Ay'a ve yedinciye, ışınları altının rengini hatırlatan Güneş'e atfederler. [Bu düzenlemeler rastgele oluşturulmamıştır. Oran ve harmonik yasalar bu çeşitli hareketlere hükmeder.]

Si l'on veut, en face de cet enseignement des hiérophantes mithriaques, examiner certains enseignements particuliers et mystérieux des chrétiens et les comparer ; on verra qu'il y a quelque analogie. Faut-il citer la figure symbolique qu'ils appellent diagramme avec la ligne noire qui la partage en deux sections et qu'ils nomment la Gehenne ou le Tartare, et les dix cercles enfermés dans un cercle plus grand, nommé l'âme du monde et le sceau ? Celui qui l'applique se nomme le père, et celui qui en a reçu l'empreinte, le fils, lequel répond : « Je suis oint de l'onction blanche prise de l'arbre de la vie. » Ils placent auprès de l'âme de ceux qui vont mourir sept anges de lumière, et de l'autre côté, sept anges inférieurs dits archontiques, dont le chef se nomme le Dieu maudit. Et qu'est-ce que ce Dieu maudit ? C'est l'auteur du monde, le Dieu de Moïse, appelé maudit par ceux-ci, et méritant bien ce nom, suivant eux, pour avoir maudit le serpent, de qui les premiers hommes reçurent la connaissance du bien et du mal. Or, qu'y a-t-il de plus extravagant et de plus déraisonnable que cette sagesse insensée ? En quoi donc le législateur des Juifs est-il à reprendre ? Et [s'il a manqué en quelque chose] comment recevez-vous sous forme d'allégories et de figures, la cosmogonie et la loi des Juifs qui est son œuvre ? Comment, impies que vous êtes, glorifiez-vous, malgré vous, l'auteur du monde, celui qui a fait aux Juifs toutes ces promesses de les faire multiplier jusqu'à remplir la terre, de les ressusciter des morts avec leur chair et leur sang, et qui a inspiré

leurs prophètes, et maintenant pourquoi l'insultez-vous ? Oui, quand vous songez à tout cela et que vous êtes pressés par ces raisons, vous êtes d'accord avec les Juifs pour servir le même Dieu ; mais quand votre maître Jésus et le Moïse des Juifs parlent de façon opposée, alors, laissant là le Père, vous cherchez un autre Dieu à sa place.

Mithraik hierofantların bu öğretisinin karşısında, Hristiyanların bazı özel ve gizemli öğretilerini incelemek ve onları kıyaslamak isterseniz; bir benzerlik olduğunu göreceksiniz. Onların, ortadan iki bölüme ayıran siyah bir çizgiyle diyagram olarak adlandırdıkları ve Gehenna ya da Tartaros olarak isimlendirdikleri o sembolik figürden ve dünyanın ruhu ve mühür olarak adlandırılan daha büyük bir daire içine kapatılmış on daireden bahsetmek gerekir mi? Onu uygulayan kişi baba olarak adlandırılır ve mührü alan kişi, « Yaşam ağacından alınan beyaz merhemle meshedildim » diye cevap veren oğuldur. Ölecek olanların ruhlarının yanına yedi ışık meleği ve karşı tarafa, şefi Lanetli Tanrı olarak adlandırılan yedi alt arkon meleği yerleştirirler. Peki bu Lanetli Tanrı nedir? O, dünyanın yaratıcısı, Musa'nın Tanrısıdır; bunlar tarafından lanetli olarak adlandırılır ve onlara göre, ilk insanların iyi ve kötünün bilgisini aldıkları yılını lanetlediği için bu ismi fazlasıyla hak eder. Oysa, bu çılgınca bilgelikten daha savurgan ve daha mantıksız ne olabilir? Öyleyse Yahudilerin yasa koyucusu neyle ayıplanabilir? Ve [eğer bir şeyde hata yaptıysa] Yahudilerin onun eseri olan kozmogonisini ve yasasını nasıl olur da alegoriler ve figürler biçiminde kabul edersiniz? Ey siz dinsizler, nasıl olur da kendinize rağmen dünyanın yaratıcısını, Yahudilere dünyayı dolduracak kadar çoğalmaları, ölümlerden etleri ve kanlarıyla dirilmeleri için tüm o sözleri veren ve peygamberlerine ilham veren o varlığı yüceltirsiniz de şimdi ona hakaret edersiniz? Evet, tüm bunları düşündüğünüzde ve bu nedenlerle sıkıştığınızda, aynı Tanrı'ya hizmet etmek konusunda Yahudilerle hemfikirsiniz; ancak efendiniz İsa ile Yahudilerin Musa'sı zıt şekilde konuştuklarında, o zaman Baba'yı bir kenara bırakıp onun yerine başka bir Tanrı ararsınız.

Les sept principaux démons [dont le Dieu maudit est le chef et qu'ils placent auprès des âmes des mourants] ont, le premier, la forme d'un lion ; le second, celle d'un taureau ; le troisième, celle d'un amphibie aux horribles sifflements (dragon) ; le quatrième, celle d'un aigle ; le cinquième, celle d'une ourse ; le sixième, celle d'un chien, et le septième celle d'un âne avec le nom de Thaphabaoth ou d'Onoël. Ils disent aussi qu'il y a des hommes qui se convertissent en démons de ce genre, les uns en lions, les autres en taureaux, en dragons, en aigles, en ours ou en chiens. Ils ont aussi sur ce tableau la figure carrée et les portes du paradis.

[Lanetli Tanrı'nın başı olduğu ve ölenlerin ruhlarının yanına yerleştirdikleri] yedi ana iblisin; birincisi aslan biçimindedir; ikincisi boğa biçimindedir; üçüncüsü korkunç ısıklar çıkaran bir amfibinin (ejderha) biçimindedir; dördüncüsü kartal biçimindedir; beşincisi ayı biçimindedir; altıncısı köpek biçimindedir ve yedincisi Thaphabaoth veya Onoel adıyla bir eşek biçimindedir. Ayrıca bazı insanların bu tür ibislere

dönüştüğünü, kiminin aslana, kiminin boğaya, ejderhaya, kartala, ayıya veya köpeğe dönüştüğünü söylerler. Ayrıca bu tabloda kare figürü ve cennetin kapıları da vardır.

Ils accumulent encore quantité de choses les unes sur les autres, discours de prophètes, cercles sur cercles, écoulements d'Église terrestre et de circoncision, vertu qui émane d'une vierge Prunicos, âme vivante, ciel qui pour vivre doit être tué, terre égorgée par l'épée, hommes qui ne vivront que s'ils ont été massacrés, mort qui doit cesser dans le monde par la mort du péché, nouvelle descente par des lieux étroits, portes qui s'ouvrent toutes seules. Partout ils mêlent le bois de la vie, la résurrection de la chair par le bois ; ce qui vient, je pense, de ce que leur maître a été attaché à une croix et qu'il était charpentier de profession. S'il eût été précipité d'un rocher ou jeté dans quelque gouffre ou pendu avec une corde, ou s'il eût été de son état, cordonnier, tailleur de pierres ou serrurier ; on nous mettrait au-dessus des cieux : le rocher de la vie, ou le gouffre de la résurrection, ou la corde de l'immortalité, la pierre de la béatitude, le fer de la charité ou le cuir de la sainteté. Quelle vieille n'aurait honte de conter de pareilles balivernes pour endormir un enfant ?

Üst üste daha pek çok şey biriktiriyorlar: peygamberlerin söylevleri, daireler üstüne daireler, yeryüzündeki Kilise'nin ve sünnetin sızıntıları, bakire Prunicos'tan yayılan erdem, yaşayan ruh, yaşamak için öldürülmesi gereken gök, kılıçla boğazlanmış toprak, ancak katledilirlerse yaşayacak olan insanlar, günahın ölümüyle dünyada sona ermesi gereken ölüm, dar yerlerden yeni bir iniş, kendi kendine açılan kapılar. Her yerde yaşam ağacını, etin ağaç aracılığıyla dirilişini birbirine karıştırıyorlar; sanırım bu, efendilerinin bir çarmıha gerilmesinden ve mesleğinin marangozluk olmasından kaynaklanıyor. Eğer bir kayadan aşağı atılsaydı, bir uçuruma fırlatılsaydı, ipe asılsaydı ya da mesleği gereği kunduracı, taş ustası veya çilingir olsaydı; bize göklerin üzerinde şunları dayatacaklardı: yaşam kayası, diriliş uçurumu, ölümsüzlük ipi, mutluluk taşı, hayırseverlik demiri veya kutsallık derisi. Hangi yaşlı kadın, bir çocuğu uyutmak için böylesine saçmalıkları anlatmaktan utanmazdı?

Ils s'avisent encore — et ce n'est pas là leur moindre invention — d'écrire on ne sait quelles inscriptions sur les plus hauts cercles hypercélestes et entre autres celles-ci : « Le plus grand et le plus petit » — « le père et le fils ».

Ayrıca, göklerin ötesindeki en yüksek dairelerin üzerine — ki bu onların en önemsiz icatları değildir — ne olduğu bilinmeyen yazılar yazmaya cüret ediyorlar; bunlar arasında şunlar da var: « En büyük ve en küçük » — « baba ve oğul ».

[Ces figures et ces noms, à les bien prendre, ne sont rien de plus que des moyens dont ils se servent pour les opérations et évocations magiques qu'ils pratiquent à ma connaissance. La foule ignorante est facilement dupe de ces mots étranges auxquels elle attribue une vertu merveilleuse ; car elle ne sait pas que c'est souvent le même objet, qui parmi les Grecs s'appelle d'un nom et d'un autre parmi les

Barbares.] Ainsi, d'après le témoignage d'Hérodote chez les Scythes, Apollon est appelé Gongosura, Poséidon Thagimasas, Aphrodite Argimpasa, Hestia Tabiti.

[Bu figürler ve isimler, doğru anlaşıldıklarında, bildiğim kadarıyla uyguladıkları büyü işlemleri ve ruh çağırmalar için kullandıkları araçlardan başka bir şey değildir. Cahil kalabalık, harika bir erdem attettiği bu tuhaf kelimelere kolayca kanar; çünkü genellikle Yunanlılar arasında bir isimle, Barbarlar arasında ise başka bir isimle anılanın aynı nesne olduğunu bilmez.] Nitekim Herodotos'un İskitler hakkındaki tanıklığına göre, Apollon Gongosura, Poseidon Thagimasas, Afrodit Argimpasa, Hestia ise Tabiti olarak adlandırılır.

Qu'est-il besoin que j'énumère ici tous ceux qui ont enseigné la pratique des purifications, des chants et des paroles qui guérissent ou délivrent des maladies, l'usage des empreintes ou des figures de démons et de tant d'autres préservatifs tirés d'étoffes, de nombres, de pierres, d'herbes et de racines ?

Burada arınma pratiklerini, hastalıklardan iyileştiren veya kurtaran şarkıları ve sözleri, iblislerin izlerinin veya figürlerinin kullanımını ve kumaşlardan, sayılardan, taşlardan, otlardan ve köklerden elde edilen daha pek çok koruyucunun kullanımını öğreten herkesi sıralamaya ne gerek var?

Chez plusieurs prêtres de leur religion, j'ai vu des livres barbares pleins de noms de démons et de conjurations ; et ces prêtres se faisaient fort, non d'être utiles aux hommes, mais d'attirer sur eux toutes sortes de maux.

Dinlerinin birçok rahibinin yanında, iblis isimleri ve efsunlarla dolu barbarca kitaplar gördüm; ve bu rahipler, insanlara yararlı olmakla değil, üzerlerine her türlü kötülüğü çekmekle övünüyorlardı.

A ce propos, le musicien Denys d'Égypte, que j'ai connu, disait que les prestiges de la magie n'ont de pouvoir que sur les ignorants et les gens perdus de mœurs, mais qu'ils sont sans vertu sur les philosophes et sur ceux qui savent garder une tête saine et régler sagement leur vie.

Bu konuda, tanıdığım Mısırlı müzisyen Denys, büyü hilelerinin ancak cahiller ve ahlakını kaybetmiş kişiler üzerinde gücü olduğunu, ancak filozoflar ve zihinlerini sağlıklı tutmayı ve yaşamlarını bilgece düzenlemeyi bilenler üzerinde hiçbir etkisi olmadığını söylerdi.

Une autre de leurs erreurs impies née de leur extrême ignorance et de leur inintelligence des mythes, est de prétendre que Dieu a pour adversaire le diable, le même qu'en hébreu ils nomment Satan. Or, c'est une étrange sottise ou plutôt une grande impiété que de dire que le grand Dieu voulant faire quelque bien aux hommes, rencontre un être qui rompt son dessein et le réduit à l'impuissance. Le

Fils de Dieu est donc vaincu par le diable ? Tourmenté par lui, il leur enseigne [disent-ils] à mépriser les épreuves qu'il leur infligera à eux aussi ; car il annonce que Satan viendra à son tour sur la terre et y accomplira de grands prodiges, s'appropriant la gloire de Dieu, mais que c'est un séducteur, aux prestiges duquel il faut se garder de se laisser prendre, mais qu'il ne faut croire qu'en lui seul. Ce sont là manifestement les paroles d'un charlatan qui prend toutes les précautions qu'il peut contre ceux qui voudraient introduire des dogmes contraires aux siens et le supplanter.

Aşırı cehaletlerinden ve mitleri anlayamamalarından kaynaklanan bir başka dinsiz hataları da, Tanrı'nın, İbranicede Şeytan dedikleri kişiyle aynı olan bir düşmana sahip olduğunu iddia etmeleridir. Oysa büyük Tanrı'nın insanlara bir iyilik yapmak isterken, tasarımını bozan ve onu aciz bırakan bir varlıkla karşılaştığını söylemek tuhaf bir aptallık, hatta büyük bir dinsizliktir. Yani Tanrı'nın Oğlu Şeytan tarafından yenilgiye mi uğratıldı? Onun tarafından işkence görürken, [dediklerine göre] kendilerine de uygulayacağı sınavları küçümsemeyi onlara öğretiyor; çünkü Şeytan'ın da sırası gelince yeryüzüne geleceğini ve Tanrı'nın yüceliğini sahiplenerek orada büyük mucizeler gerçekleştireceğini, ancak onun bir kandırıcı olduğunu, büyülerine kapılmamak gerektiğini ve sadece kendisine inanmak gerektiğini ilan ediyor. Bunlar, kendi dogmalarına aykırı öğretiler getirip onu yerinden etmek isteyenlere karşı elinden gelen her türlü önlemi alan bir şarlatanın sözleridir.

L'idée de ce Satan est du reste prise de vieux mythes mal entendus sur une guerre divine dont parlent les anciennes traditions. Héraclite y fait allusion quand il écrit : « Il faut savoir qu'il y a une guerre universelle, que la discorde fait la fonction de la justice, et que c'est selon ses lois que toutes choses naissent et périssent. » Et Phérécyde bien plus ancien qu'Héraclite, représente dans un mythe deux armées ennemies, dont l'une a pour chef Cronos, et l'autre Ophionée, raconte leurs défis, leurs combats et cette convention que celui des deux partis qui serait jeté dans l'Océan s'avouerait vaincu, et que celui qui y aurait précipité l'autre posséderait le ciel pour prix de sa victoire. Les histoires de la guerre des Titans et des géants contre les Dieux, et celles que racontent les Égyptiens au sujet de Typhon, d'Horos et d'Osiris, appartiennent à la même famille de mythes.

Bu Şeytan fikri, ayrıca kadim geleneklerin bahsettiği ilahi bir savaş hakkındaki yanlış anlaşılmiş eski mitlerden alınmıştır. Herakleitos, « Evrensel bir savaş olduğunu, anlaşmazlığın adaletin işlevini gördüğünü ve her şeyin onun yasalarına göre doğup yok olduğunu bilmek gerekir, » diye yazdığına buna değinir. Herakleitos'tan çok daha eski olan Pherekydes, bir mythos'ta iki düşman orduyu tasvir eder; bunlardan birinin şefi Kronos, diğerininki ise Ophioneus'tur; meydan okumalarını, savaşlarını ve iki taraftan hangisi Okyanus'a atılırsa yenilgiyi kabul edeceği, diğerini oraya fırlatanın ise zaferinin ödülü olarak göğe sahip olacağı yönündeki anlaşmalarını anlatır. Titanların ve devlerin Tanrılara karşı savaşına dair hikayeler ile Mısırlıların Typhon, Horos ve Osiris hakkında anlattıkları, aynı mit ailesine aittir.

Voilà ce qu'ils ont trouvé chez nous et mal compris ; car c'est tout autre chose que leurs inventions sur le démon diable, lequel, à proprement parler, est plutôt un autre imposteur courant sur les brisées du premier. Homère est dans le même courant d'idées que Phérécyde et Héraclite et les auteurs de la guerre des Titans, quand il met ces paroles dans la bouche d'Héphaïstos, s'adressant à Héra : « Jadis, lorsque je m'élançai pour te défendre, il me saisit par le pied et me précipita du seuil divin. » Et celles-ci, dans la bouche de Zeus à la même Héra : « Ne te souvient-il plus du jour où lancé dans les airs, une enclume à chaque pied, les mains enchaînées dans des liens d'or inextricables, ton corps était suspendu au milieu de l'éther et des nuées ? Les divinités du vaste Olympe s'indignaient, mais rassemblées autour de toi, elles ne pouvaient rien pour te délivrer. Celui qui l'osait, je l'arrachais du seuil divin et le précipitais sur la terre où il tombait à demi-mort. »

Bizimkilerde bulup yanlış anladıkları şeyler işte bunlardır; çünkü bunlar, onların iblis şeytan üzerine yaptıkları uydurmaldan çok farklıdır ki o, tam anlamıyla konuşmak gerekirse, ilkinin izinden giden başka bir sahtekardır. Homeros, Hera'ya hitaben Hephaistos'un ağzından şu sözleri döktüğünde, Pherekydes, Herakleitos ve Titanlar savaşının yazarlarıyla aynı fikir akımı içindedir: « Bir vakitler seni savunmak için atıldığımda, beni ayağımdan yakaladı ve ilahi eşikten aşağı fırlattı. » Ve aynı Hera'ya, Zeus'un ağzından şunlar: « Havaya fırlatıldığın, her ayağında bir örs, ellerin çözülemez altın bağlarla zincirlenmiş halde, bedeninin eter ile bulutların arasında asılı kaldığı günü hatırlamıyor musun? Engin Olympos'un ilahları öfkeleniyorlardı, ancak etrafında toplanmış olsalar da seni kurtarmak için hiçbir şey yapamıyorlardı. Cüret edeni ilahi eşikten koparıp yere fırlatırdım, orada yarı ölü düşerdi. »

Ces paroles de Zeus à Héra doivent s'entendre comme des paroles de Dieu à la matière. Elles veulent dire qu'ayant trouvé au commencement la matière dans le dérèglement, Dieu la fit rentrer dans l'ordre et l'enchaîna par les liens de l'harmonie, et que, pour punir les démons qui rôdaient autour d'elle comme pour déranger son œuvre, il les précipita dans les abîmes d'ici-bas. C'est en donnant ce sens aux vers d'Homère que Phérécyde a dit : « Au-dessous de cette région est la région du Tartare. Les Harpies et Thuella (la Tempête), filles de Borée, sont commises à sa garde, et c'est là que Zeus relègue ceux des dieux qui l'ont outragé. » Les mêmes idées sont figurées sur le Peplum d'Athénè, qu'on expose aux yeux des spectateurs dans la pompe des Panathénées. Ce qu'on y voit représenté apprend à tous qu'une divinité sans mère, et vierge, triomphe de l'audace du fils de la terre. Mais dire que le fils de Dieu est puni par le diable, et qu'il nous apprend par sa patience à subir avec courage les peines qu'il nous inflige, c'est ce qu'il y a de plus ridicule au monde. Il fallait, il me semble, punir le diable, et non effrayer les hommes en les menaçant de ses atteintes.

Zeus'un Hera'ya söylediği bu sözler, Tanrı'nın maddeye söylediği sözler olarak anlaşılmalıdır. Bunlar, başlangıçta maddeyi düzensizlik içinde bulan Tanrı'nın, onu düzene soktuğunu ve uyum bağlarıyla zincirlediğini, eserini bozmak istercesine onun

etrafında dolaşan iblisleri cezalandırmak için onları aşağı dünyanın uçurumlarına fırlattığını ifade eder. Pherekydes'in Homeros'un dizelerine bu anlamı yükleyerek söylediği şudur: « Bu bölgenin altında Tartaros bölgesi bulunur. Boreas'ın kızları olan Harpyialar ve Thuella (Fırtına) onun bekçiliğine atanmıştır ve Zeus, kendisine hakaret eden tanrıları işte oraya sürer. » Aynı fikirler, Panathenaia törenlerinde izleyicilerin gözleri önüne serilen Athena'nın Peplos'u üzerinde tasvir edilmiştir. Orada görülenler, herkese annesiz ve bakire bir ilahın, toprak oğlunun cüretine karşı zafer kazandığını öğretir. Ancak Tanrı'nın oğlunun Şeytan tarafından cezalandırıldığını ve onun sabrı aracılığıyla bize verdiği acılara cesaretle katlanmayı öğrettiğini söylemek, dünyadaki en gülünç şeydir. Bana kalırsa, Şeytan'ı cezalandırmak gerekirdi, insanları onun saldırılarıyla tehdit edip korkutmak değil.

Pour ce qui est de savoir d'où ils ont tiré le nom de fils de Dieu, c'est que les hommes des anciens temps ont appelé fils ou enfant de Dieu le monde sorti de ses mains.

Tanrı'nın oğlu ismini nereden aldıklarını bilmek gerekirse, kadim zamanların insanları onun ellerinden çıkan dünyayı Tanrı'nın oğlu veya çocuğu olarak adlandırmışlardır.

Rien d'enfantin comme leur cosmogonie et leur récit de la formation de l'homme à l'image de Dieu, et leur paradis planté par Dieu ; rien qui tombe moins sous le sens que la prétendue condition du premier homme changée par l'accident du péché, et son expulsion du Jardin des Délices. Ce sont là des extravagances, ou, si l'on veut, d'amusantes petites histoires. C'est d'un ton plus sérieux et avec une autre profondeur que les anciens sages des Grecs ont parlé de la formation du monde et des hommes. Moïse et les prophètes, auteurs de leurs écritures, dans l'ignorance où ils étaient de la nature du monde et de celle de l'homme, ont fabriqué là-dessus des contes à dormir debout. [Qu'est-ce, en effet, que les jours de leur création ? Conçoit-on des jours qui aient précédé la naissance du soleil et de la lumière ? Qu'est-ce que ces mots : Que la lumière soit faite, que plusieurs d'entre eux entendent comme un souhait et une demande ?] L'ouvrier du monde [le démiurge] a-t-il donc emprunté la lumière d'en haut, comme quand nous allumons notre flambeau à celui d'un voisin ? Si ce démiurge était un dieu maudit, ennemi du grand Dieu, et s'il faisait le monde malgré lui, pourquoi celui-ci lui prêtait-il la lumière ?

Kozmogonileri ve Tanrı'nın suretinde insanın yaratılışına dair anlatıları ve Tanrı tarafından dikilen cennet bahçeleri kadar çocukça bir şey yoktur; günah kazasıyla değişen ilk insanın sözde durumu ve Haz Bahçesi'nden kovulması kadar mantığa aykırı bir şey olamaz. Bunlar çılgınlıklar ya da isterseniz, eğlenceli küçük hikayelerdir. Yunanlıların eski bilgeleri, dünyanın ve insanların oluşumu hakkında çok daha ciddi bir tonda ve başka bir derinlikle konuşmuşlardır. Kendi kutsal metinlerinin yazarları olan Musa ve peygamberler, dünyanın ve insanın doğası hakkındaki bilgisizlikleri içinde, bunun üzerine ayakta uyutan masallar uydurmuşlardır. [Aslında, yaratılışlarının günleri de nedir? Güneşin ve ışığın doğumundan önce gelen günler

tasavvur edilebilir mi? Birçoğunun bir dilek ve istek olarak anladığı « Işık olsun » sözleri de nedir?] Dünyanın işçisi [demiurgos], ışığı yukarıdan, hani biz meşalemizi bir komşununkinde yaktığımız gibi ödünç mü almıştır? Eğer bu demiurgos, büyük Tanrı'nın düşmanı olan lanetli bir tanrıysa ve dünyayı ona rağmen yaratıyorsa, diğeri ona ışığı neden veriyordu?

Je ne veux pas examiner ici la question de l'origine et de la fin du monde, rechercher s'il est créé et éternel, ou s'il ne doit pas périr quoiqu'il ait eu un commencement, ou s'il doit finir, bien qu'il n'ait pas commencé. [Mais comment introduire, comme ils font, l'esprit du grand Dieu dans le monde ? Comment supposer que le grand Dieu prête son esprit au démiurge, et que celui-ci en abuse si bien, que le Dieu souverain reprenne cet esprit, et, après l'avoir prêté, le retire à lui ?] Quel Dieu donne pour reprendre ? Redemander marque qu'on a besoin : or, Dieu n'a besoin de rien. [Redemander marque qu'on ne sait ce qu'on fait ni à qui on a donné]. Dieu ignorait-il donc qu'il donnait à un être pervers ? Et comment Dieu laisse-t-il ce démiurge pervers s'élever contre lui ? Pourquoi envoie-t-il sous main détruire les ouvrages du démiurge ? Pourquoi agit-il clandestinement pour le ruiner, subornant et séduisant ceux qu'il peut ? Pourquoi cherche-t-il à gagner ceux que le démiurge a condamnés et maudits, comme vous dites, et les enlève-t-il comme un voleur d'esclaves ? Pourquoi leur apprend-il à se dérober des mains de leur maître ? à fuir leur père ? Pourquoi les adopte-t-il lui-même sans l'aveu de leur père ? Pourquoi se donne-t-il lui-même comme le père d'enfants qui sont à un autre ? Voilà certes un dieu bien digne de respect, qui souhaite d'avoir pour fils des pécheurs qu'un autre a condamnés, des bannis, et, comme ils disent d'eux-mêmes, des excréments de la terre, et qui n'est pas capable de punir et de faire rentrer dans l'ordre son envoyé qui lui désobéit ?

Dünyanın başlangıcı ve sonu meselesini, yaratılmamış ve ebedi olup olmadığını, bir başlangıcı olsa bile yok olup olmayacağını veya hiç başlamamış olsa bile son bulup bulmayacağını burada incelemek istemiyorum. [Ancak, yaptıkları gibi, büyük Tanrı'nın ruhunu dünyaya nasıl sokarlar? Büyük Tanrı'nın kendi ruhunu demiurgos'a ödünç verdiğini ve bu demiurgos'un onu öyle kötüye kullandığını ki, ulu Tanrı'nın bu ruhu geri almak zorunda kaldığını ve ödünç verdikten sonra onu kendine çektiğini nasıl varsayabiliriz?] Hangi Tanrı geri almak için verir? Geri istemek bir ihtiyacı işaret eder: oysa Tanrı'nın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. [Geri istemek, ne yaptığını veya kime verdiğini bilmemeyi işaret eder]. Tanrı, kötü bir varlığa verdiğini bilmiyor muydu? Ve Tanrı, bu sapkın demiurgos'un kendisine karşı yükselmesine nasıl izin verir? Neden gizliden gizliye demiurgos'un eserlerini yok etmeye çalışır? Neden onu mahvetmek için gizli yollara başvurur, elinden gelenleri ayartıp baştan çıkarır? Neden, sizin dediğiniz gibi, demiurgos'un mahkum edip lanetlediği kişileri kazanmaya çalışır ve onları bir köle hırsız gibi çalar? Neden onlara efendilerinin ellerinden kaçmayı, babalarından uzaklaşmayı öğretir? Neden onların babasının izni olmadan onları kendisi evlat edinir? Neden kendini başkasına ait olan çocukların babası olarak sunar? Başkasının mahkum ettiği günahkarları, sürgünleri ve kendi ifadeleriyle

yeryüzünün dışkılarını evlat edinmeyi arzulayan, üstelik kendisine itaatsizlik eden elçisini cezalandırmaya ve düzene sokmaya gücü yetmeyen bir tanrı, gerçekten de saygıya pek layık bir tanrıdır.

Et si l'on dit que c'est lui qui a fait le monde, comment y a-t-il du mal dans le monde ? Comment est-il impuissant à exhorter et à persuader ? Comment le voit-on se repentir à cause de l'ingratitude et de la perversité de ses créatures ? Pourquoi accuse-t-il et maudit-il son travail et menace-t-il ses propres enfants de les détruire ? Et où donc, hors de ce monde, pourra-t-il transporter l'homme qu'il a fait ? [Je ne leur prête rien : tout cela est exprimé dans leurs livres ou peut en être tiré.]

Eğer onun dünyayı yarattığını söylüyorlarsa, dünyada kötülük nasıl var olabiliyor? İnsanları öğütlemek ve ikna etmek konusunda nasıl bu kadar aciz olabilir? Yaratıklarının nankörlüğü ve sapkınlığı yüzünden pişmanlık duyduğunu nasıl görüyoruz? Neden kendi işini suçlayıp lanetliyor ve kendi çocuklarını yok etmekle tehdit ediyor? Ve yarattığı insanı bu dünyanın dışına nereye taşıyabilecek? [Onlara hiçbir şey affetmiyorum: tüm bunlar kendi kitaplarında ifade edilmiştir veya oradan çıkarılabilir.]

Ce qui est plus puéril encore, c'est de partager la formation du monde en plusieurs jours, avant qu'il y eût des jours. Car comment y avait-il des jours avant que le ciel fût fait, la terre construite et le soleil en mouvement ? Et comment concevoir le premier et grand Dieu [en admettant qu'il soit l'auteur du monde] disant en forme de commandement : « Que ceci soit fait, » et ensuite : « Que telle ou telle autre chose soit, » et travaillant un jour à un ouvrage, le lendemain à un autre, et ainsi pareillement le troisième, le quatrième, le cinquième et le sixième jours ; [achevant sa besogne ce jour-là et se reposant,] comme un lâche ouvrier qui, fatigué, a besoin de chômer pour se refaire ? Mais il n'est pas permis de dire que le grand Dieu se fatigue, ni qu'il travaille de ses mains, ni même qu'il commande. Dieu n'a ni mains, ni bouche, ni aucune de ces choses que vous lui attribuez. [De même, ils disent que l'homme a été fait à l'image de Dieu.] Mais Dieu n'a point fait de l'homme son image : car il n'a pas la forme de l'homme ni d'aucune autre chose sensible. [Ce n'est pas assez ; ils attribuent à Dieu des yeux, des oreilles, des bras, la couleur, la figure, le mouvement.] Or tout est de Dieu, mais il n'est rien de particulier : il ne peut être atteint par la raison, ni exprimé par la parole ; il n'est sujet à aucun mouvement qui le détermine.

Dünyanın oluşumunu, henüz günler yokken birkaç güne bölmek daha da çocukçadır. Çünkü gökyüzü yaratılmadan, yeryüzü inşa edilmeden ve güneş hareket etmeye başlamadan önce nasıl günler olabilirdi? Ve ilk ve büyük Tanrı'yı [dünyanın yaratıcısı olduğunu kabul edersek], bir emir biçiminde « Bu yapılınsın » ve ardından « Şu ya da bu şey olsun » dediğini ve bir gün bir iş üzerinde, ertesi gün bir başkasında, aynı şekilde üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı günlerde çalıştığını; [o gün işini bitirip dinlendiğini] düşünmek nasıl mümkündür; sanki yorulduğunda toparlanmak için işi

birakması gereken korkak bir işçi gibi? Ancak büyük Tanrı'nın yorulduğunu, elleriyle çalıştığını ve hatta emir verdiğini söylemek caiz değildir. Tanrı'nın elleri, ağzı ya da ona attığınız bu tür şeylerin hiçbiri yoktur. [Aynı şekilde, insanın Tanrı'nın suretinde yaratıldığını söylerler.] Fakat Tanrı, insanı kendi suretinde yaratmamıştır: çünkü onun insanın ya da başka herhangi bir duyuşal nesnenin biçimine sahip olması mümkün değildir. [Bu da yetmez; Tanrı'ya gözler, kulaklar, kollar, renk, figür ve hareket atfederler.] Oysa her şey Tanrı'dandır, ancak o hiçbir şeye özgü değildir: akıl yoluyla kavranamaz, sözle ifade edilemez; onu belirleyen hiçbir harekete tabi değildir.

— « Mais alors [dira l'un de ces personnages] comment donc pourrai-je connaître Dieu ? Qui m'enseignera le chemin qui mène à Dieu ? Comment me montrerez-vous Dieu ? Vous me couvrez les yeux de ténèbres si épaisses que je ne vois plus rien distinctement. » — Il est vrai, ceux qu'on fait passer de l'obscurité à la pleine lumière ne pouvant soutenir l'éclat des rayons qui les éblouit et leur fait mal aux yeux, s'imaginent être aveugles. — Comment donc, encore une fois, espérer connaître Dieu et obtenir de lui le salut ? [Cela s'entend ;] Dieu étant trop grand pour que notre pensée puisse l'atteindre, il a soufflé son propre esprit dans un corps semblable au nôtre, et l'a fait descendre ici-bas afin que nous pussions recueillir ses paroles et ses enseignements. — Mais en accordant que le fils de Dieu soit un esprit envoyé par Dieu dans un corps humain, il ne suit pas que le fils de Dieu pût être immortel. [Plusieurs d'entre eux déjà n'admettent pas que Dieu soit esprit et réservent cette qualité à son fils.] Mais il n'est pas d'esprit qui soit de nature à durer éternellement. Il eut donc été nécessaire que Dieu lui donnât de nouveau l'esprit, et il suit de là que Jésus ne put ressusciter avec son corps, car Dieu n'aurait pas repris l'esprit qu'il avait donné, souillé qu'il avait été au contact du corps.

— « Öyleyse [diyecektir bu karakterlerden biri] Tanrı'yı nasıl tanıyabilirim? Bana Tanrı'ya giden yolu kim öğretecek? Tanrı'yı bana nasıl göstereceksiniz? Gözlerimi o kadar yoğun bir karanlıkla örtüyorsunuz ki artık hiçbir şeyi net göremiyorum. » — Doğrudur, karanlıktan tam aydınlığa geçirilenler, onları kör eden ve gözlerini acıtan ışınların parlaklığına dayanamadıkları için, kör olduklarını sanırlar. — Öyleyse, bir kez daha, Tanrı'yı tanımayı ve ondan kurtuluş almayı nasıl umabilirim? [Bu anlaşılabilir;] Tanrı, düşüncemizin erişemeyeceği kadar büyük olduğundan, kendi ruhunu bizimkine benzer bir bedene üflemiş ve onun sözlerini ve öğretilerini toplayabilmemiz için onu buraya, aşağıya indirmiştir. — Ancak Tanrı'nın oğlunun, Tanrı tarafından insan bedeninde gönderilmiş bir ruh olduğunu kabul etsek bile, Tanrı'nın oğlunun ölümsüz olabileceği sonucu çıkmaz. [Onlardan birçoğu zaten Tanrı'nın ruh olduğunu kabul etmez ve bu niteliği sadece oğluna saklar.] Ancak sonsuza dek sürecek yapıda hiçbir ruh yoktur. Dolayısıyla Tanrı'nın ona ruhu yeniden vermesi gerekirdi ve buradan çıkan sonuç şudur ki, İsa bedeniyle dirilemezdi, çünkü Tanrı, bedeninin temasıyla kirlenmiş olan verdiği ruhu geri almazdı.

[Faut-il parler de ce qu'ils racontent, et peut-on concevoir un Dieu qui naît, une vierge qui l'enfante, et le reste ?] Si Dieu voulait, en effet, envoyer ici-bas son propre

esprit, qu'avait-il besoin de souffler dans les flancs d'une femme ? Il savait déjà l'art de fabriquer des hommes et pouvait former un corps pour loger son esprit, sans le faire passer par un lieu si plein de souillures. De la sorte, en le faisant descendre tout d'un coup d'en haut, il eut été au-devant de l'incrédulité.

[Anlattıklarından bahsetmek gerekir mi ve doğan bir Tanrı'yı, onu doğuran bir bakireyi ve gerisini tasavvur etmek mümkün mü?] Eğer Tanrı gerçekten kendi ruhunu buraya, aşağıya göndermek isteseydi, bir kadının rahmine üflemesine ne gerek vardı? İnsan yapma sanatını zaten biliyordu ve ruhunu yerleştirmek için, onu bu kadar kirli bir yerden geçirmeden bir beden oluşturabilirdi. Bu şekilde, onu aniden yukarıdan aşağıya indirerek inançsızlığın önüne geçmiş olurdu.

[Il est vrai qu'il en est parmi eux qui ne disent pas autre chose, et le font comme venir du ciel en terre, sans admettre la conception virginale, l'embarras de la naissance et des premières années ; mais quand ceux-ci ajoutent qu'il n'est pas celui que les prophètes ont prédit, mais un autre plus grand et fils d'un plus grand Dieu, ils donnent prise aussi à la critique ;] car comment pourrait-on faire voir qu'un homme qui a souffert le supplice qu'on sait, soit le fils d'un Dieu, si ses souffrances n'avaient pas été prédites ? [Au reste quoi de plus étrange que d'introduire ici deux Dieux, le Dieu Juste et le Dieu Bon, et de leur donner à chacun un fils qu'ils envoient sur la terre, et de mettre aux prises les pères et à leur défaut les fils, comme des cailles de combat, car les pères, vieux, cassés et radotants, ne se battent plus eux-mêmes et laissent faire pour eux leurs enfants !]

[Aralarında başka türlü söylemeyenlerin ve onu bakireden doğumu, doğumun ve ilk yılların sıkıntısını kabul etmeden, sanki gökten yere gelmiş gibi yapanların olduğu doğrudur; ancak bunlar, onun peygamberlerin önceden bildirdiği kişi olmadığını, aksine daha büyük bir Tanrı'nın oğlu olan daha büyük bir başkası olduğunu eklediklerinde, eleştiriye de kapı aralarlar;] çünkü eğer acıları önceden bildirilmemiş olsaydı, bilinen işkenceyi çeken bir insanın nasıl Tanrı'nın oğlu olduğunu gösterebilirdik? [Üstelik, burada iki Tanrı, Adil Tanrı ve İyi Tanrı'yı ortaya koymaktan, her birine dünyaya gönderdikleri birer oğul vermekten ve babaları, babalar olmazsa oğulları dövüş bıldırcınları gibi birbirine düşürmekten daha garip ne olabilir ki; zira yaşlı, kırgın ve bunak babalar artık kendileri dövüşmüyor ve yerlerine çocuklarının yapmasına izin veriyorlar!]

Mais si l'esprit divin était en effet descendu dans un homme, il fallait que celui-ci se fit remarquer entre tous les autres par la taille, la beauté, la force, la majesté, la voix et l'éloquence. Car il n'est pas possible que celui qui portait particulièrement en soi la vertu divine ne se distinguât en rien du reste des hommes. Or, celui-ci n'avait rien de plus que les autres. Et même, comme ils le disent eux-mêmes, il était petit, laid et sans noblesse. Bien plus, si, comme le Zeus de la comédie se réveillant d'un long sommeil, Dieu voulut délivrer le genre humain de ses maux, pourquoi a-t-il envoyé l'esprit que vous dites dans un seul petit coin du monde ? Il lui fallait souffler en

même temps son esprit dans un grand nombre de corps et les envoyer çà et là par toute la terre. Le poète comique, pour faire rire son public, nous montre Zeus à son réveil envoyant Hermès aux Athéniens et aux Lacédémoniens. L'idée d'envoyer le fils de Dieu aux Juifs n'est-elle pas plus propre encore à exciter la risée ? [Pour mieux tomber, vraiment, Dieu n'avait que l'embarras du choix. Pourquoi aux seuls Juifs ? Pourquoi à cette nation grossière, misérable, à demi dissoute, et non à tant d'autres peuples plus dignes des regards et du souci de Dieu, comme les Chaldéens, les Mages, les Égyptiens, les Perses, les Indiens, nations vénérables et toutes divines ?] Et comment ce Dieu, qui sait tout, ignorait-il qu'il envoyait son fils à des méchants qui allaient commettre un nouveau crime en le condamnant ? Qu'allèguent-ils ici en façon de défense ? Ceux des chrétiens qui introduisent un second Dieu [différent du Dieu des Juifs] n'ont rien à dire. Mais ceux qui reconnaissent le même Dieu diront ce grand mot fort profond : « Il fallait que cela arrivât. »

Eğer ilahi ruh gerçekten bir insana inmiş olsaydı, bu kişinin boy, güzellik, güç, heybet, ses ve belagat bakımından diğerlerinden ayrılması gerekirdi. Çünkü içinde ilahi erdemi taşıyan birinin, diğer insanlardan hiçbir şekilde farklı olmaması mümkün değildir. Oysa bu kişinin diğerlerinden hiçbir fazlası yoktu. Hatta kendi ifadeleriyle; kısa boylu, çirkin ve soylu olmayan biriydi. Dahası, eğer komedyadaki Zeus uzun bir uykudan uyanır gibi, Tanrı insan soyunu kötülüklerinden kurtarmak isteseydi, neden bahsettiğiniz ruhu dünyanın sadece küçük bir köşesine gönderdi? Ruhunu aynı anda çok sayıda bedene üfleme ve onları dünyanın dört bir yanına göndermesi gerekirdi. Komedyacı şairi, seyircisini güldürmek için, uyanan Zeus'un Atinalılara ve Lakedaimonlulara Hermes'i gönderdiğini gösterir. Tanrı'nın oğlunu Yahudilere gönderme fikri, gülünçlüğü kışkırtmak açısından daha uygun değil midir? [Gerçekten de, daha iyi bir seçim yapmak için Tanrı'nın önünde çok seçenek vardı. Neden sadece Yahudilere? Neden bu kaba, sefil, yarı dağılmış ulusa da, Keldaniler, Maguslar, Mısırlılar, Persler, Hintliler gibi Tanrı'nın bakışına ve ilgisine daha layık, saygıdeğer ve tamamen ilahi olan diğer pek çok halka değil?] Ve her şeyi bilen bu Tanrı, oğlunu onu mahkum ederek yeni bir suç işleyecek olan kötülerin arasına gönderdiğini nasıl bilmezdi? Burada savunma olarak ne ileri sürüyorlar? [Yahudilerin Tanrısı'ndan farklı] ikinci bir Tanrı getiren Hristiyanların söyleyecek hiçbir şeyi yoktur. Ancak aynı Tanrı'yı kabul edenler o büyük ve derin sözü söyleyeceklerdir: « Bunun olması gerekiyordu. »

Et la raison ? C'est qu'autrefois la chose avait été prédite. [Cela est admirable.] Les oracles de la Pythie, de Dodone, de Claros, des Branchides, d'Ammon et tant d'autres dont les avertissements ont peuplé presque toute la terre de colonies, ne comptent pour rien à leur gré, mais quelques paroles prononcées ou non en Judée à la manière du pays et telles qu'on en peut encore recueillir aujourd'hui de la bouche de gens de Phénicie ou de Palestine, sont à leurs yeux des merveilles et des vérités indubitables !

Peki ya gerekçe? Gerekçe, olayın eskiden önceden bildirilmiş olmasıdır. [Bu hayranlık verici.] Pythia, Dodona, Claros, Branchidae, Ammon kahinlerinin ve uyarıları neredeyse tüm yeryüzünü kolonilerle dolduran diğer pek çok kahinin sözleri onlara göre hiçbir şey ifade etmezken; Yahudiye'de, o ülkenin usulüne göre söylenmiş veya söylenmemiş, bugün bile Fenike veya Filistin halkının ağzından duyulabilen birkaç söz, onların gözünde mucizeler ve şüphe götürmez doğrulardır!

Ces prédicants sont de diverses espèces. Beaucoup, obscurs et sans nom, à propos de quoi que ce soit, dans les sanctuaires ou hors des sanctuaires, se mettent à gesticuler comme saisis de la fureur prophétique ; d'autres, devins ambulants, courent les villes et les armées donnant le même spectacle. A chacun rien n'est plus aisé de dire, et ils n'y manquent guère : « Je suis Dieu, fils de Dieu ou l'esprit de Dieu. Je viens, car le monde va périr, et vous, ô hommes ! vous allez mourir à cause de vos iniquités. Mais je veux vous sauver. Et vous me reverrez bientôt revenir avec une puissance divine. Bienheureux alors celui qui m'aura honoré aujourd'hui ! J'enverrai tous les autres au feu éternel, les villes, les campagnes et les hommes. Ceux qui ignorent maintenant les supplices qui les attendent se repentiront alors et gémiront en vain. Mais ceux qui auront cru en moi, je les garderai éternellement... » A ces effusions hautaines ils mêlent des termes de possédés, embrouillés et absolument incompréhensibles, dont aucune personne raisonnable ne saurait découvrir la signification, tant ils sont obscurs et vides de sens, mais qui permettent au premier imbécile ou au premier imposteur venu de s'en emparer et de se les approprier à loisir. [Je ne parle pas au hasard.] De ces prétendus prophètes, j'en ai entendu plus d'un de mes oreilles, et, après les avoir convaincus, je les ai amenés à avouer leur point faible, et qu'ils débitaient au hasard tout ce qui leur passait par la cervelle.

Bu vaizlerin türleri çeşitlidir. Birçoğu, belirsiz ve isimsiz, kutsal alanlarda ya da kutsal alanların dışında, herhangi bir vesileyle, sanki kehanet öfkesine kapılmış gibi el kol hareketleri yapmaya başlar; diğerleri, gezgin kahinler, aynı gösteriyi sunarak şehirleri ve orduları dolaşır. Her birinin söylemesi en kolay şey budur ve bunu yapmaktan da geri kalmazlar: « Ben Tanrı'yım, Tanrı'nın oğluyum veya Tanrı'nın ruhuyum. Geliyorum, çünkü dünya yok olacak ve siz, ey insanlar! Günahlarınız yüzünden öleceksiniz. Ama ben sizi kurtarmak istiyorum. Ve yakında ilahi bir güçle geri döndüğümü göreceksiniz. O halde bugün beni onurlandıran ne mutlu ona! Diğer herkesi, şehirleri, kırları ve insanları sonsuz ateşe göndereceğim. Şimdi onları bekleyen işkencelerden habersiz olanlar, o zaman pişman olacaklar ve boşuna inleyecekler. Ama bana inanmış olanları sonsuza dek koruyacağım... » Bu kibirli taşkınlıklara, hiçbir akli başında insanın anlamını keşfedemeyeceği, o kadar karanlık ve anlamsız, ama ilk gelen aptalın veya sahtekarın ele geçirip dilediği gibi kendine mal etmesine olanak tanıyan, içine cin kaçmış insanların karışık ve kesinlikle anlaşılabilir terimlerini eklerler. [Rastgele konuşmuyorum.] Bu sözde peygamberlerden birçoğunu bizzat kendi kulaklarımla duydum ve onları ikna ettikten

sonra, zayıf noktalarını itiraf etmelerini sağladım; kafalarından ne geçerse rastgele söylediklerini kabul ettiler.

[Quant à ceux qui se font fort des anciennes prophéties, ils seraient bien empêchés de justifier ce qu'on y attribue à Dieu de bas et de vil, de honteux et d'absolument indigne de sa pureté.] On ne peut croire, en effet, que Dieu puisse faire, souffrir ou autoriser le mal. Et, est-il admissible que Dieu [comme on l'a dit] mange de la chair de brebis, boive du fiel ou du vinaigre et autres choses semblables ? [Ce n'est pas assez que cela ait été prédit, la nature de Dieu y répugne.] Étant posé, en effet, que les prophètes aient prédit du grand Dieu, pour ne rien dire de plus, qu'il serait esclave, qu'il serait malade ou mourrait, faudrait-il nécessairement que Dieu subît l'esclavage, la maladie ou la mort par la raison que cela aurait été prédit ? Faudrait-il qu'il justifiât sa divinité par sa mort ? Non, mais les prophètes ne devaient rien prédire de semblable, car c'est un mal et une impiété. Il ne faut donc point considérer si une chose a été prédite ou non, mais si elle est digne de Dieu et bonne en soi : car ce qui est mauvais et indigne de lui, quand même tous les hommes dans un emportement de folie l'auraient prédit, ne doit point être cru de lui. Or, la question fort simple est de savoir si ce qui lui est arrivé, à lui [Jésus], supposé qu'il soit Dieu, est conforme à la piété [et compatible avec la nature divine.]

[Eski kehanetlerle övünenlere gelince, Tanrı'ya atfedilen düşük, aşağılık, utanç verici ve onun saflığına kesinlikle yakışmayan şeyleri haklı çıkarmakta epey zorlanırlardı.] Gerçekten de, Tanrı'nın kötülük yapabileceğine, acı çekebileceğine veya buna izin verebileceğine inanmak mümkün değildir. Tanrı'nın [söylendiği gibi] koyun eti yemesi, safra veya sirke içmesi ve benzeri diğer şeyleri yapması kabul edilebilir mi? [Bunun önceden bildirilmiş olması yeterli değildir, Tanrı'nın doğası buna karşı çıkar.] Gerçekten de, peygamberlerin ulu Tanrı hakkında, daha fazlasını söylemeye gerek yok, onun köle olacağını, hastalanacağını veya öleceğini önceden bildirdikleri varsayılsa bile, sadece önceden bildirildiği için Tanrı'nın köleliğe, hastalığa veya ölüme katlanması zorunlu mudur? Tanrı'nın kendi tanrısallığını ölümüyle mi kanıtlaması gerekirdi? Hayır, peygamberlerin bu tür bir şeyi önceden bildirmemeleri gerekirdi, çünkü bu bir kötülük ve saygısızlıktır. Dolayısıyla, bir şeyin önceden bildirilip bildirilmediğine değil, onun Tanrı'ya layık olup olmadığına ve kendi içinde iyi olup olmadığına bakılmalıdır: çünkü onun için kötü ve yakışsız olan şey, tüm insanlar bir delilik nöbeti içinde onu önceden bildirmiş olsalar bile, onun hakkında inanılmamalıdır. Oysa asıl soru, şayet Tanrı ise, [İsa'nın] başına gelenlerin dindarlıkla uyumlu [ve ilahi doğayla bağdaşabilir] olup olmadığını bilmekten ibarettir.

Ne feront-ils pas aussi cette remarque : posé que celui-là, selon les prophètes du Dieu des Juifs, soit le fils de Dieu, comment le Dieu des Juifs leur commande-t-il, par l'organe de Moïse, de chercher les richesses et la puissance, de se multiplier de façon à remplir la terre, de massacrer leurs ennemis sans épargner les enfants et d'en exterminer toute la race, ce qu'il fait lui-même sous leurs yeux, comme Moïse le raconte ? comment les menace-t-il, s'ils manquent à ces lois, de les traiter en

ennemis déclarés ; tandis que son fils, l'homme de Nazareth, donne des lois tout opposées, déclare que le riche n'aura pas accès auprès de son père, ni celui qui recherche la puissance, ni celui qui affecte la sagesse ou la gloire ; enseigne qu'on ne doit pas plus s'inquiéter des besoins et de la subsistance de chaque jour que les corbeaux, qu'il faut se mettre moins en peine du vêtement que les lys, que si on vous donne un coup, il faut se présenter pour en recevoir un autre ? Qui donc ment de Moïse ou de Jésus ? Est-ce que le père, quand il a envoyé celui-ci, a oublié ce qu'il avait dit en tête à tête à Moïse ? Est-ce qu'il a changé d'opinion, condamné ses propres lois, et chargé cet envoyé d'en promulguer de toutes contraires ?

Şunu da belirtmeyecekler mi: Yahudilerin Tanrısı'nın peygamberlerine göre o kişinin Tanrı'nın oğlu olduğunu varsayarsak, Yahudilerin Tanrısı nasıl olur da Musa aracılığıyla onlara zenginlik ve güç peşinde koşmalarını, yeryüzünü dolduracak şekilde çoğalmalarını, çocukları bile esirgemedi düşmanlarını katletmelerini ve soylarını tamamen yok etmelerini emreder ki Musa'nın anlattığına göre bunu bizzat gözlerinin önünde kendisi yapar? Eğer bu yasalara uymazlarsa onları nasıl olur da düşman gibi davranmakla tehdit eder; oysa oğlu, Nasıralı adam, tamamen zıt yasalar koyar; zenginin, güç peşinde koşanların, bilgelik veya şan düşkünü olanların babasına yaklaşamayacağını ilan eder; kargalardan daha fazla günlük ihtiyaç ve geçim kaygısı çekilmemesi gerektiğini, zambaklardan daha fazla giysi derdine düşülmemesi gerektiğini, eğer bir tokat yerseniz diğerini de almak için yüzünüzü dönmeniz gerektiğini öğretir? Musa mı yoksa İsa mı yalan söylüyor? Baba, onu gönderdiğinde Musa ile baş başa konuştuğu şeyleri mi unuttu? Fikrini mi değiştirdi, kendi yasalarını mı kınadı ve bu elçiyi tamamen zıt olanlarını duyurmakla mı görevlendirdi?

[On sait, du reste, quelle idée basse et grossière ils se font de Dieu, lui attribuant des organes corporels, lui prêtant des inclinations et des passions purement humaines, incapables qu'ils sont de concevoir ce qui est pur et invisible par le seul effort de la pensée.]

Zaten, saf ve görünmez olanı yalnızca düşünce çabasıyla kavramaktan aciz oldukları için, Tanrı'ya bedensel organlar atfederek, ona tamamen insani eğilimler ve tutkular yükleyerek, Tanrı hakkında ne kadar aşığı ve kaba bir düşünceye sahip oldukları bilinmektedir.

Après leur mort, où espèrent-ils aller ? Dans une terre meilleure que celle-ci. C'est que les hommes divins de nos anciens temps ont parlé d'une vie de félicité réservée aux âmes des bienheureux. Ce séjour futur, les uns l'appellent les îles fortunées, les autres Champs Élysées, parce qu'on y sera délivré du lien des maux d'ici-bas. Ainsi Homère dit : « Les dieux t'enverront aux Champs Élysées aux confins de la terre... En ces lieux, la vie est délectable. » Platon aussi, qui enseigne l'âme immortelle, appelle le lieu où elle est envoyée une terre, en ce passage : « La terre est immense et nous n'en habitons que cette petite partie qui s'étend depuis le Phare jusqu'aux

colonnes d'Hercule, répandus autour de la mer comme des fourmis ou des grenouilles autour d'un marais. Mais il y a d'autres hommes qui habitent d'autres parties semblables, car partout sur la face de la terre il y a des creux de toute sorte de grandeur et de figure où se rendent les eaux, les nuages et l'air grossier, tandis que la terre pure elle-même est au-dessus dans le ciel pur. [Confinés dans quelques creux de la terre, nous croyons en habiter les hauteurs, nous prenons l'air pour le ciel.] » Il n'est pas aisé à tout le monde de pénétrer la pensée de Platon. Il faut pour cela bien entendre ce qu'il ajoute : « que notre faiblesse et notre pesanteur nous empêchent de nous élever au-dessus de l'air... Mais, si l'homme était d'une nature propre à une longue contemplation, il reconnaîtrait que c'est le véritable ciel, la véritable lumière, la véritable terre. »

Ölümlerinden sonra nereye gitmeyi umuyorlar? Buradakinden daha iyi bir toprağa. Çünkü kadim zamanlarımızın ilahi insanları, mutlu ruhlara ayrılmış bir saadet yaşamından bahsetmişlerdir. Bazıları bu gelecekteki durağa talihli adalar, diğerleri ise Elysion Ovaları der; çünkü orada kişi dünyanın kötülüklerinin bağından kurtulmuş olacaktır. Homeros şöyle der: « Tanrılar seni yeryüzünün ucundaki Elysion Ovaları'na gönderecekler... O yerlerde hayat çok tatlıdır. » Ruhun ölümsüz olduğunu öğreten Platon da, ruhun gönderildiği yeri şu pasajda bir toprak olarak adlandırır: « Dünya muazzamdır ve biz onun sadece Phare'den Herkül sütunlarına kadar uzanan bu küçük kısmında, deniz çevresine dağılmış karıncalar veya bir bataklık çevresindeki kurbağalar gibi yaşıyoruz. Ancak benzer diğer kısımlarda yaşayan başka insanlar da var; çünkü yeryüzünün her yerinde suların, bulutların ve yoğun havanın toplandığı her türlü büyüklükte ve şekilde çukurlar varken, saf toprağın kendisi yukarıda, saf gökyüzündedir. [Yeryüzünün birkaç çukuruna hapsolmuş halde, onun yüksek kısımlarında yaşadığımızı sanıyor, havayı gökyüzü zannediyoruz.] » Platon'un düşüncesine nüfuz etmek herkes için kolay değildir. Bunun için eklediği şu sözleri iyi anlamak gerekir: « zayıflığımız ve ağırlığımız, havanın üzerine yükselmemizi engelliyor... Ancak, eğer insan uzun bir tefekküre uygun bir doğaya sahip olsaydı, bunun gerçek gökyüzü, gerçek ışık, gerçek toprak olduğunu anlardı. »

[Pour leur résurrection ridicule des corps, elle leur vient de ce qu'ils ont entendu dire de la métempsycose ;] mais sur ce point, quand on les a mis au pied du mur et confondus, ils reviennent toujours comme si on ne leur avait rien dit à leur même question : « Comment donc alors connaissons-nous et verrons-nous Dieu ? Comment pourrions-nous aller à lui ? » — [Apparemment, ils s'imaginent que Dieu est dans un lieu où l'on peut aller le trouver familièrement.] Ils se promettent de voir Dieu des yeux du corps, d'entendre sa voix de leurs oreilles et de le toucher de leurs mains. [Mais si vous voulez des dieux de forme humaine, des dieux qui se laissent voir clairement et sans illusion, allez donc aux sanctuaires de Trophonios, d'Amphiaraos et de Mopse. Là vous pourrez vous satisfaire.] Vous y verrez les dieux [que vous souhaitez,] non pour une fois et en passant, comme vous avez vu celui qui a fait de vous ses dupes, mais d'une façon permanente : vous y trouverez des dieux qui sont toujours là pour ceux qui veulent converser avec eux.

[Bedenlerin gülünç dirilişine gelince, bu onlara metempsikoz hakkında duyduklarından gelmektedir;] ancak bu konuda, köşeye sıkıştırılıp şaşkına çevrildiklerinde, sanki kendilerine hiçbir şey söylenmemiş gibi hep aynı sorularına geri dönerler: « Öyleyse Tanrı'yı nasıl tanıyacak ve göreceğiz? Ona nasıl gidebileceğiz? » — [Görünüşe göre, Tanrı'nın aşına bir şekilde gidip bulunabileceği bir yerde olduğunu sanıyorlar.] Tanrı'yı bedensel gözlerle görmeyi, sesini kulaklarıyla duymayı ve elleriyle ona dokunmayı vaat ediyorlar. [Ancak insan biçiminde tanrılar, açıkça ve yanılmasız görülebilen tanrılar istiyorsanız, Trophonios, Amphiaraios ve Mopsos'un kutsal alanlarına gidin. Orada tatmin olabilirsiniz.] Orada, sizi aldatan kişiyi gördüğünüz gibi bir defaya mahsus ve gelip geçici olarak değil, kalıcı bir şekilde [istediğiniz] tanrıları göreceksiniz: orada, onlarla sohbet etmek isteyenler için her zaman orada bulunan tanrılar bulacaksınız.

— Mais ils demanderont encore comment, si Dieu échappe à leurs sens, ils pourront le connaître, comment on peut rien connaître sans le secours des sens ? C'est là la parole non d'un homme ni de l'âme, mais de la chair. Qu'ils écoutent cependant, s'ils sont capables de comprendre, bas et charnels comme ils sont. Si, imposant silence aux sens, vous portez votre esprit en haut, et que, vous étant arrachés à la chair, vous réveillez les yeux de l'âme, alors seulement vous verrez Dieu. Et si vous cherchez un bon guide, il vous faut tout d'abord fuir les imposteurs et les goêtes, et les introducteurs d'idoles, afin d'éviter cet excès de ridicule de blasphémer comme des idoles les autres dieux qu'on vous montre, pendant que vous adorez ce personnage plus misérable que les idoles mêmes, que dis-je, inférieur à toute idole, un pur mort, et que vous lui cherchez un père qui lui ressemble.

— Ama onlar, eğer Tanrı duyularından kaçırırsa onu nasıl tanıyabileceklerini, duyuların yardımı olmadan hiçbir şeyin bilinemeyeceğini yine soracaklardır. Bu, bir insanın veya ruhun değil, beden sözüdür. Ancak yine de, oldukları gibi aşağı ve bedensel olmalarına rağmen anlayabilecek kapasitedelerse, kulak versinler. Eğer duyulara sükunet emredip zihninizi yukarı taşırsanız ve kendinizi bedenden kopararak ruhun gözlerini uyandırırsanız, ancak o zaman Tanrı'yı görürsünüz. Ve eğer iyi bir rehber arıyorsanız, her şeyden önce sahtekarlardan, büyücülerden ve put sokuculardan kaçmanız gerekir; böylece size gösterilen diğer tanrılara put gibi iftira atmanın o gülünç aşırılığında sakınmış olursunuz; oysa siz, putlardan bile daha sefil olan, ne diyorum, her puttan aşağı, saf bir ölü olan bu karakteri tapınarak yüceltiyor ve ona benzer bir baba arıyorsunuz.

[Et c'est peu de ces deux]. Le même charlatanisme de vos merveilleux directeurs vous dicte des formules divines au Lion, à l'Amphibie, au démon à tête d'âne, et à tous ces autres gardeurs de portes célestes dont vous apprenez misérablement les noms, pour n'en tirer d'autre fruit, malheureux que vous êtes, que d'être cruellement maltraités et d'être mis en croix.

[Ve bu ikisi de azdır]. Sizin o harika yöneticilerinizin aynı şarlatanlığı, size Aslan'a, Amfibik olana, eşek başlı iblise ve isimlerini acınası bir şekilde ezberlediğiniz diğer tüm göksel kapı bekçilerine yönelik ilahi formüller dikte ediyor; zavallılar, bundan elde edeceğiniz tek meyve, zalimce kötü muamele görmek ve çarmıha gerilmekten başka bir şey değildir.

[Enfin, voulez-vous de bons guides ? Adressez-vous aux anciens poètes divinement inspirés, aux sages, aux philosophes et à Platon, le maître le plus capable de vous éclairer en ces matières. Il écrit dans son Timée : « Quant à l'univers, que nous appelons ciel ou monde, ou de tout autre nom, il faut d'abord, comme pour toute chose en général, considérer s'il existe de tout temps, n'ayant point de commencement, ou s'il est né et s'il a un commencement. Le monde est né, car il est visible, tangible et corporel... et tout ce qui naît doit nécessairement, disons-nous, venir de quelque cause.] Mais il est difficile de trouver l'auteur et le père de l'univers, et impossible, après l'avoir trouvé, de le faire connaître à tout le monde. » Vous voyez comme les hommes divins ont cherché la route de la vérité, et comme Platon reconnaissait qu'il n'est pas possible à tout le monde de la suivre. Mais, bien que les sages ne l'aient trouvée que pour nous donner une idée qui représentât l'être premier et innommable, soit en le composant avec toutes les autres choses, soit en l'en séparant, soit par analogie, pour faire concevoir ce qui autrement ne se peut exprimer, si je voulais vous initier à cet enseignement, j'admèrerais que vous pussiez me suivre, liés que vous êtes à la chair d'une façon si complète, et n'ayant pas d'yeux pour ce qui est pur.

[Son olarak, iyi rehberler mi istiyorsunuz? İlahi esinli eski şairlere, bilgelere, filozoflara ve bu konularda sizi aydınlayabilecek en yetkin üstat olan Platon'a başvurun. O, Timaios'unda şöyle yazar: « Evrene, yani gökyüzü ya da dünya veya başka herhangi bir isimle çağırdığımız şeye gelince, her şeyden önce, genel olarak her şeyde olduğu gibi, başlangıcı olmayarak her zaman var olup olmadığını ya da doğup doğmadığını ve bir başlangıcı olup olmadığını düşünmek gerekir. Dünya doğmuştur, çünkü o görünür, dokunulabilir ve bedenseldir... ve doğan her şeyin, dediğimiz gibi, mutlaka bir nedenden kaynaklanması gerekir.] Ancak evrenin yaratıcısını ve babasını bulmak zordur ve onu bulduktan sonra herkese tanıtılabilmek imkansızdır. » İlahi insanların hakikat yolunu nasıl aradıklarını ve Platon'un herkesin onu izlemesinin mümkün olmadığını nasıl kabul ettiğini görüyorsunuz. Fakat bilgiler onu, sadece ilk ve isimsiz varlığı temsil eden bir fikir vermek için -ister onu diğer her şeyle birleştirerek, ister ondan ayırarak, ister analogi yoluyla, başka türlü ifade edilemeyen kavratmak için- bulmuş olsalar da, eğer sizi bu öğretiye dahil etmek isteseydim, bedene bu kadar tam bir şekilde bağlı olduğunuz ve saf olana dair gözleriniz olmadığı için beni takip edebilmenize şaşırırdım.

Voici cependant : on distingue la substance et le devenir, l'intelligence et le visible. Avec la substance est la vérité, avec le devenir l'erreur. La vérité est objet de science, un mélange de vérité et d'erreur objet d'opinion. La connaissance va à

l'intelligence, la vue au visible. L'entendement perçoit l'intelligible, l'œil le visible. De même donc que, dans la sphère des choses visibles, le soleil n'est ni l'œil ni la vue, mais la cause sans laquelle l'œil ne voit pas, la vue n'a pas lieu, les objets visibles ne sont pas perçus, nulle chose sensible n'existe, et le soleil lui-même ne peut être vu ; ainsi, dans la sphère des choses intelligibles, celui qui n'est ni entendement, ni connaissance, ni science, est cependant la cause qui fait que l'entendement connaît, que la connaissance a lieu et que la science s'édifie ; la cause qui fait que tous les êtres intelligibles, la vérité, la substance même existe, quoique il soit lui-même au-dessus de toutes ces choses, et intelligible par une certaine puissance ineffable. Je parle pour les hommes d'intelligence. Si vous aussi vous comprenez ici quelque chose, tant mieux pour vous. S'il vous plaît de croire que quelque esprit est venu d'auprès de Dieu pour enseigner la vérité divine, ce sera sans doute celui qui a révélé ces grandes idées, esprit qui remplissait l'âme des sages des temps passés, et qui répandait par leurs bouches tant d'excellentes leçons. Mais si vous ne pouvez atteindre à ces hauteurs, tenez-vous donc cois et muets, et cachez votre ignorance, et ne dites pas que ce sont ceux qui voient clair qui sont aveugles, ni ceux qui courent qui sont boiteux, estropiés et boiteux comme vous êtes quant à l'âme, et vivants seulement pour le corps, c'est-à-dire pour ce qui, dans l'homme, est chose morte.

Ancak işte durum şöyledir: töz ile oluş, zeka ile görünür olan birbirinden ayrılır. Töz ile hakikat, oluş ile hata birliktedir. Hakikat bilim konusudur, hakikat ve hatanın karışımı ise kanaat konusudur. Bilgi zekaya, görme ise görünür olana yönelir. Anlayış kavranabilir olanı, göz ise görünür olanı algılar. Dolayısıyla nasıl ki görünür şeyler alanında güneş ne gözdür ne de görme, ancak onsuz gözün görmediği, görme eyleminin gerçekleşmediği, görünür nesnelere algılanmadığı, hiçbir duyuşal şeyin var olmadığı ve güneşin kendisinin bile görülemediği bir nedense; aynı şekilde kavranabilir şeyler alanında da ne anlayış, ne bilgi, ne de bilim olan varlık, anlayışın bilmesini sağlayan, bilginin gerçekleştiği ve bilimin inşa edildiği nedendir; kendisi tüm bu şeylerin üzerinde olmasına ve tarif edilemez bir güçle kavranabilir olmasına rağmen, tüm kavranabilir varlıkların, hakikatin, tözün kendisinin var olmasını sağlayan nedendir. Zeka sahibi insanlar için konuşuyorum. Eğer siz de burada bir şeyler anlıyorsanız, ne mutlu size. Eğer ilahi hakikati öğretmek için Tanrı katından bir ruhun geldiğine inanmak hoşunuza gidiyorsa, bu kuşkusuz o büyük fikirleri vahiy eden, geçmiş zamanların bilgelerinin ruhunu dolduran ve onların ağızından pek çok mükemmel dersi yayan ruh olacaktır. Ancak bu yüksekliklere erişemiyorsanız, o halde suskun ve dilsiz durun, cehaletinizi gizleyin ve açık görenlerin kör olduğunu, koşanların topal olduğunu söylemeyin; ruh bakımından siz topal ve sakatsınız ve sadece beden için, yani insanda ölü olan şey için yaşıyorsunuz.

Si vous aviez si fort envie d'innover, qu'il valait mieux pour vous en choisir quelque autre parmi ceux qui sont morts virilement, et qui peuvent justifier la fable d'une consécration divine ! Si vous répugnerez à prendre Héraclès, Asclépios et quelque'autre des anciens héros de la légende [qui ont déjà des autels], vous aviez

Orphée, homme inspiré, nul ne le conteste, d'un esprit divin, et qui périt de mort violente. Mais peut-être n'est-il plus libre ? Vous aviez alors Anaxarque. Jeté un jour dans un mortier, comme on l'y pilait cruellement, il se jouait noblement de son bourreau : « Pilez, disait-il, pilez l'étui d'Anaxarque, car pour lui-même vous ne le touchez point ! » parole pleine, en vérité, d'un esprit divin. Mais les philosophes physiiciens vous ont prévenus et l'ont choisi pour maître. Ne pouviez-vous donc alors prendre Épicète ? Comme son maître lui tordait la jambe, lui, calme et souriant : « Tu vas, disait-il, me la casser ; » et la jambe ayant été brisée : « Je disais bien, reprit-il, que tu allais la casser. » Qu'est-ce que votre dieu a dit de pareil dans les tourments ? Et quand vous auriez pris la Sibylle, dont plusieurs parmi vous allèguent l'autorité, vous auriez eu meilleure raison de la déclarer fille de Dieu. Mais vous vous êtes contenté d'introduire au hasard et par fraude nombre de blasphèmes dans ses livres. Et vous nous donnez pour dieu un personnage qui a fini par une mort misérable sa vie infâme. Combien il eût mieux valu choisir Jonas sorti du gros poisson, ou Daniel échappé à la dent des fauves, ou d'autres dont les aventures sont plus surprenantes encore.

Eğer yenilik yapmaya bu kadar hevesliyseniz, ölümlü bir insanın ilahi bir kutsanma masrafını haklı çıkarabilecek, yiğitçe ölmüş bir başkasını seçmeniz sizin için daha iyi olurdu! Eğer Herakles'i, Asklepios'u ve [zaten sunakları olan] efsanenin diğer antik kahramanlarından birini almaktan çekiniyorsanız, ilahi bir ruha sahip olduğu tartışmasız olan ve şiddetli bir ölümle can veren esinli adam Orpheus'unuz vardı. Ama belki de o artık özgür değildir? O zaman Anaxarkhos'unuz vardı. Bir gün bir havanın içine atılıp acımasızca dövüldüğünde, celladıyla soylu bir şekilde alay etmişti: « Dövün, demişti, Anaxarkhos'un kılıfını dövün, çünkü onun kendisine dokunmuyorsunuz bile! » gerçekten de ilahi bir ruhla dolu bir söz. Ancak fizikçi filozoflar sizden önce davrandılar ve onu kendilerine üstat olarak seçtiler. O halde Epiktetos'u alamaz mıydınız? Efendisi bacağını büktüğünde, o sakın ve gülümseyerek: « Onu kıracaksın, » demişti; ve bacağı kırıldığında: « Onu kıracağı söylemişim, » diye karşılık verdi. Tanrınız işkenceler içinde buna benzer ne söyledi? Ve aranızdan birçoğunun otoritesine atıfta bulunduğu Sibylla'yı almış olsaydınız, onu Tanrı'nın kızı ilan etmek için daha iyi bir nedeniniz olurdu. Ancak siz, kitaplarına rastgele ve hileyle birçok küfür yerleştirmekle yetindiniz. Ve bize tanrı olarak, rezil yaşamını sefil bir ölümle noktalamış bir karakteri sunuyorsunuz. Büyük balıktan çıkan Yunus'u, vahşi hayvanların dışından kurtulan Daniel'i ya da maceraları daha da şaşırtıcı olan diğerlerini seçmek ne kadar daha iyi olurdu.

Voici maintenant un de leurs préceptes : c'est de ne pas repousser les outrages. « Si, dit-il, on vous frappe sur une joue, présentez encore l'autre. » C'est là une vieille maxime déjà dite et bien mieux dite avant eux : la grossièreté de la formule seule leur appartient. Écoutez en effet Platon faisant converser ensemble Socrate et Criton : « C'est donc un devoir absolu de n'être jamais injuste ? — Sans doute. — Si c'est un devoir absolu de n'être jamais injuste, c'est donc aussi un devoir de ne l'être jamais, même envers celui qui l'a été à notre égard, quoi qu'en dise le vulgaire ? —

C'est tout à fait mon avis. — Mais quoi ! est-il permis de faire du mal à quelqu'un, ou ne l'est-il pas ? — Il ne l'est pas, assurément, Socrate. — Mais enfin, rendre le mal pour le mal, cela est-il juste, comme le veut le peuple, ou injuste ? — Tout à fait injuste : car faire du mal ou être injuste c'est la même chose. — Sans doute. Ainsi donc, c'est une obligation sacrée de ne jamais rendre injustice pour injustice, ni mal pour mal. » Ainsi parle Platon, et il ajoute encore : « Réfléchis donc bien, et vois si tu es réellement d'accord avec moi, et si nous pouvons discuter, en partant de ce principe que, dans aucune circonstance, il n'est jamais permis d'être injuste, ni de rendre injustice pour injustice, ni mal pour mal ; ou, si tu penses autrement, romps d'abord la discussion dans son principe, car pour moi je pense encore aujourd'hui comme autrefois. » Telles étaient les maximes de Platon, et les hommes divins qui vivaient avant lui n'en avaient pas de différentes.

İşte şimdi onların bir buyruğu: hakaretleri geri çevirmemek. « Eğer, diyor, biri yanağınıza vurursa, diğerini de çevirin. » Bu, onlardan önce söylenmiş ve çok daha iyi söylenmiş eski bir düsturdur: yalnızca formülün kabalığı onlara aittir. Gerçekten de Platon'un Sokrates ile Kriton'u birbiriyle konuştuğunu dinleyin: « Öyleyse asla haksızlık etmemek mutlak bir ödev midir? — Şüphesiz. — Eğer asla haksızlık etmemek mutlak bir ödevse, o halde halk ne derse desin, bize karşı haksızlık etmiş olanlara karşı bile haksızlık etmemek de bir ödevdir? — Kesinlikle aynı görüşteyim. — Ama ne! Birine kötülük etmek caiz midir, değil midir? — Kesinlikle değildir, Sokrates. — Ama nihayetinde, kötülüğe karşı kötülükle karşılık vermek, halkın istediği gibi adil midir, yoksa haksızlık mı? — Tamamen haksızlık: çünkü kötülük etmek veya haksızlık etmek aynı şeydir. — Şüphesiz. Öyleyse, asla haksızlığa karşı haksızlıkla veya kötülüğe karşı kötülükle karşılık vermemek kutsal bir zorunluluktur. » Platon böyle konuşur ve şunu da ekler: « Öyleyse iyice düşün ve benimle gerçekten hemfikir olup olmadığını gör; hiçbir koşulda haksızlık etmenin, haksızlığa karşı haksızlıkla veya kötülüğe karşı kötülükle karşılık vermenin caiz olmadığı ilkesinden yola çıkarak tartışıp tartışamayacağımızı anla; ya da, aksi bir düşüncedeysen, tartışmayı önce ilkesinden kopar, çünkü ben bugün de eskiden düşündüğüm gibi düşünüyorum. » Platon'un düsturları bunlardı ve ondan önce yaşamış olan ilahi insanların bunlardan farklı düsturları yoktu.

Mais en voilà assez sur ce point et sur les autres semblables où ils se sont montrés plagiaires maladroits. Qui voudra voir la chose plus à fond le pourra faire aisément.

Bu nokta ve onların beceriksiz intihalciler olduklarını gösterdikleri diğer benzer noktalar hakkında bu kadar yeter. Konuyu daha derinlemesine incelemek isteyen bunu kolaylıkla yapabilir.

QUATRIÈME PARTIE : Conclusion ; essai de conciliation et appel à l'esprit de confraternité religieuse et patriotique de tous les chrétiens de bonne volonté.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Sonuç; uzlaşma denemesi ve tüm iyi niyetli Hristiyanların dinsel ve vatansever kardeşlik ruhuna çağrı.

Venons maintenant à autre chose. Ils ne supportent pas de voir des temples, des autels ni des simulacres. Ils ont cela de commun avec les Scythes, les nomades de la Libye, les Sères qui n'ont pas de Dieu, et les autres nations les plus impies et les plus sauvages. Les Perses sont aussi dans le même sentiment, comme Hérodote le marque dans ce passage de son histoire : « Je sais de bonne source que chez les Perses les lois ne permettent pas d'élever d'autels, de temples, de simulacres : on taxe de folie ceux qui en érigent. C'est apparemment qu'ils pensent qu'on ne saurait attribuer aux Dieux une origine ni une forme humaine, comme font les Grecs. » Toutefois, Héraclite écrit quelque part : « Ils adressent des prières à ces simulacres : si l'on ignore absolument ce que c'est que les Dieux et les héros, autant parler à des pierres. » Que disent-ils là-dessus de plus sage que ce que dit Héraclite ? Celui-ci fait entendre au fond qu'il est insensé d'adresser des prières à des statues, à moins de savoir ce que c'est que les dieux et les héros. Telle est sa pensée. Mais eux, ils réprouvent absolument les simulacres. Est-ce parce que de la pierre, du bois, de l'airain ou de l'or mis en œuvre par le premier venu ne sauraient être un Dieu ? Belle découverte en vérité ! Quel autre, sans être plus que simple, peut croire que ce sont là des dieux et non des objets consacrés aux dieux ou des images qui les représentent ? S'ils entendent qu'on ne peut admettre des images divines, parce que Dieu, comme pensent les Perses, n'a pas la forme humaine, ils se contredisent fort étourdiment, puisqu'ils disent que Dieu a fait de l'homme sa propre image et lui a donné une forme semblable à la sienne. Ils accorderont bien, à la vérité, que ces simulacres sont élevés en l'honneur de certains êtres qui leur ressemblent plus ou moins ; mais, disent-ils, ces êtres à qui on les consacre ne sont pas des dieux, ce sont des démons, et celui qui adore Dieu ne doit pas servir de démons.

Şimdi başka bir şeye gelelim. Tapınak, sunak veya put görmeye tahammül edemiyorlar. Bunda İskitler, Libya göçebeleri, Tanrısı olmayan Serler ve diğer en dinsiz ve en vahşi uluslarla ortak bir noktaları var. Herodot'un tarihinin şu pasajında belirttiği gibi Persler de aynı düşüncededir: « Persler arasında yasaların sunak, tapınak veya put dikmeye izin vermediğini sağlam bir kaynaktan biliyorum: bunları dikenleri delilikle itham ederler. Görünüşe göre, Yunanlıların yaptığı gibi Tanrılara bir köken ya da insani bir biçim atfedilemeyeceğini düşünüyorlar. » Bununla birlikte, Herakleitos bir yerde şöyle yazar: « Bu putlara dua ediyorlar: Eğer Tanrıların ve kahramanların ne olduğu tamamen bilinmiyorsa, taşlarla konuşmakla aynı şeydir. » Bu konuda Herakleitos'un söylediğinden daha bilgece ne söylüyorlar? O, temelde, Tanrıların ve kahramanların ne olduğunu bilmedikçe heykellere dua etmenin anlamsız olduğunu ima eder. Düşüncesi budur. Ama onlar, putları kesinlikle reddediyorlar. Bunun sebebi, herhangi biri tarafından işlenen taşın, ahşabın, tunçun ya da altının bir Tanrı olamayacağı mı? Gerçekten ne büyük bir keşif! Basit olmaktan öte, bunların Tanrı değil de Tanrılara adanmış nesnelere ya da onları temsil eden resimler olduğunu kim düşünebilir? Eğer Perslerin düşündüğü gibi Tanrı'nın insani bir

biçimi olmadığı için ilahi resimlerin kabul edilemeyeceğini kastediyorlarsa, Tanrı'nın insanı kendi suretinde yarattığını ve ona kendisinininkine benzer bir biçim verdiğini söyledikleri için çok düşüncesizce kendileriyle çelişiyorlar. Gerçekte, bu putların kendilerine az çok benzeyen bazı varlıkların onuruna dikildiğini kabul edeceklerdir; ancak, adandıkları bu varlıkların Tanrı değil, iblis olduğunu ve Tanrı'ya tapınanın iblislere hizmet etmemesi gerektiğini söylüyorlar.

Mais tout d'abord, je leur demanderai pourquoi donc il ne faut pas servir de démons ? Est-ce que toutes choses ne sont pas conduites par la volonté de Dieu ? Est-ce que toute Providence ne relève pas de lui ? Est-ce que tout ce qui se fait dans le monde, soit par un Dieu, soit par des anges, soit par d'autres démons ou héros, n'est pas réglé par les lois du Dieu souverain ? N'est-ce pas lui qui a désigné pour chaque emploi particulier un de ces êtres qu'il a choisi et revêtu de la puissance nécessaire ? N'est-il donc pas juste que celui qui adore Dieu serve aussi ceux qui tiennent de lui leur pouvoir ? — Je vous entends, c'est qu'il n'est pas possible de servir en même temps deux maîtres.

Ama her şeyden önce, onlara neden iblislere hizmet edilmemesi gerektiğini soracağım. Her şey Tanrı'nın iradesiyle yönetilmiyor mu? Her türlü takdir onun elinden gelmiyor mu? Dünyada yapılan her şey, ister bir Tanrı, ister melekler, isterse diğer iblisler veya kahramanlar aracılığıyla olsun, egemen Tanrı'nın yasalarıyla düzenlenmiş değil mi? Her özel görev için bu varlıklardan birini seçip gerekli güçle donatan o değil mi? O halde Tanrı'ya tapanın, gücünü ondan alanlara da hizmet etmesi adil değil mi? — Sizi anlıyorum, demek ki aynı anda iki efendiye hizmet etmek mümkün değildir.

— C'est là une parole de factieux prétendant faire bande à part et se séparer de la société commune. Ceux qui s'expriment de la sorte prêtent à Dieu leurs propres préjugés. Parmi les hommes, en effet, on a quelque droit de dire que celui qui est le serviteur d'un maître ne peut légitimement se faire le serviteur d'un autre ; car l'un des deux souffrira du service rendu à l'autre. Certes, quand on s'est lié d'abord à quelqu'un, on ne peut se donner encore à un autre, et ainsi le service rendu à différents héros et démons de ce genre, est déraisonnable en ce qu'il porte préjudice à l'un d'eux. Mais pour ce qui regarde Dieu, que ne peut atteindre ni dommage ni affront, il est absurde d'en juger comme des hommes, des héros et des autres démons, et de se faire scrupule de servir plusieurs dieux. Servir plusieurs dieux, c'est au contraire par cela même qu'on sert quelqu'un des êtres qui relèvent du grand Dieu, faire quelque chose qui lui est agréable. Car aucun être n'a droit à des hommages, si Dieu ne lui en a donné le privilège ; et par conséquent honorer et adorer tous ceux qui sont à Dieu, ce n'est pas déplaire à Dieu qui les a tous sous sa dépendance.

— Bu, ayrı bir grup oluşturup ortak toplumdaki ayrılmayı iddia eden hizipçilerin sözüdür. Bu şekilde ifade edenler, kendi önyargılarını Tanrı'ya mal ederler. Gerçekten

de insanlar arasında, bir efendinin hizmetkarı olanın yasal olarak bir başkasının hizmetkarı olamayacağını söylemeye belli bir hak vardır; çünkü ikisinden biri, diğerine sunulan hizmetten zarar görecektir. Elbette, birine bağlandığınızda kendinizi bir başkasına daha veremezsiniz ve bu nedenle, bu türden çeşitli kahramanlara ve iblislere sunulan hizmet, onlardan birine zarar verdiği ölçüde mantıksızdır. Ancak ne bir zararın ne de bir hakaretin ulaşabileceği Tanrı söz konusu olduğunda, insanları, kahramanları ve diğer iblisleri yargıladığı gibi yargılamak ve birden fazla tanrıya hizmet etmekten çekinmek saçmadır. Aksine, birden fazla tanrıya hizmet etmek, yüce Tanrı'ya bağlı olan varlıklardan birine hizmet ederek ona hoş gelen bir şey yapmaktır. Çünkü Tanrı ona bu ayrıcalığı vermedikçe hiçbir varlık hürmet görme hakkına sahip değildir; dolayısıyla Tanrı'ya ait olan herkesi onurlandırmak ve tapınmak, hepsini kendi bağımlılığı altında tutan Tanrı'yı hoşnutsuz etmek değildir.

Celui qui, parlant de Dieu, déclare qu'il n'y a qu'un seul être à qui soit dû le nom de « Seigneur », celui-là est un impie qui divise le royaume de Dieu et y introduit la sédition, comme s'il y avait là deux partis opposés, comme si Dieu trouvait en face de soi un rival pour lui tenir tête.

Tanrı'dan bahsederken, « Rab » isminin layık görüldüğü tek bir varlık olduğunu ilan eden kişi, sanki orada iki zıt taraf varmış gibi, sanki Tanrı karşısında kendine kafa tutacak bir rakip bulmuş gibi, Tanrı'nın krallığını bölen ve oraya fitne sokan bir dinsizdir.

Encore, si ces gens-là ne servaient qu'un seul Dieu, ils auraient peut-être contre les autres des raisons assez fortes : mais non ; on les voit honorer d'un culte outré ce personnage qui a paru récemment dans le monde, et ils ne croient pas manquer à Dieu en se faisant les serviteurs de son ministre. Puis donc qu'avec Dieu ils adorent son fils, il suit que d'après eux-mêmes, il faut adorer non seulement Dieu, mais aussi ses ministres.

Dahası, eğer bu insanlar sadece tek bir Tanrı'ya hizmet ediyor olsalardı, belki diğerlerine karşı oldukça güçlü nedenleri olabilirdi: ama hayır; dünyada yakın zamanda ortaya çıkan bu kişiyi aşırı bir ibadetle onurlandırdıklarını görüyoruz ve onun hizmetkarı olarak Tanrı'ya karşı kusur işlediklerine inanmıyorlar. Öyleyse, Tanrı ile birlikte onun oğluna da taptıklarına göre, kendi düşüncelerine göre sadece Tanrı'yı değil, onun hizmetkarlarını da tapınmak gerektiği sonucu çıkar.

Et si vous prenez la peine de leur apprendre que celui-ci n'est point particulièrement le fils de Dieu, mais que tous les hommes ont pour père ce Dieu, qu'à vrai dire il faut seul adorer, ils ne l'admettront pas et ils voudront adorer en même temps ce chef de leur faction qu'ils ont appelé fils de Dieu, non pour honorer Dieu avec plus de piété, mais pour grandir à l'excès ce personnage.

Ve eğer onlara, bunun özel olarak Tanrı'nın oğlu olmadığını, ancak tüm insanların babasının bu Tanrı olduğunu ve aslında sadece ona tapınmak gerektiğini öğretme zahmetine girerseniz, bunu kabul etmeyecekler ve Tanrı'yı daha büyük bir takva ile onurlandırmak için değil, bu karakteri aşırı derecede yüceltmek için Tanrı'nın oğlu dedikleri bu hizip liderlerine aynı zamanda tapınmak isteyeceklerdir.

Pour montrer que je ne leur prête aucune idée qui ne leur appartienne, je me servirai de leurs propres paroles. Dans le Dialogue céleste, ils parlent quelque part dans le sens que voici et en ces propres termes : « Si le fils de Dieu est plus fort [que son père], et si le fils de l'homme est cependant son maître, quel autre que le fils de l'homme commandera au Dieu qui gouverne le monde ? Pourquoi tant de gens sur le bord du puits et pourquoi personne n'y descend-il ? Pourquoi après tant de chemin parcouru manques-tu de cœur ? — Tu te trompes, j'ai du cœur et une épée. » Ne voit-on pas là pleinement le fond de leur pensée ? Ils font du Dieu céleste une personne distincte, père de celui qu'ils s'entendent pour adorer, et puis, abrités sous le nom du Grand Dieu, c'est leur chef, le fils de l'homme qu'ils adorent seul, lui attribuant la puissance supérieure et la souveraineté sur le Dieu qui gouverne tout.

Onlara ait olmayan hiçbir düşünceyi mal etmediğimi göstermek için, kendi sözlerini kullanacağım. Göksel Diyalog'da, bir yerde aşağı yukarı şu anlamda ve şu ifadelerle konuşurlar: « Eğer Tanrı'nın oğlu [babasından] daha güçlüyse ve eğer insanoğlu yine de onun efendisi ise, dünyayı yöneten Tanrı'ya insanoğlundan başka kim hükmedecektir? Neden bu kadar çok insan kuyunun kenarında ve neden kimse içine inmiyor? Neden bu kadar yol kat ettikten sonra cesaretsizlik ediyorsun? — Yanılıyorsun, cesaretim ve bir kılıcım var. » Düşüncelerinin özü burada tamamen görülüyor mu? Göksel Tanrı'yı, tapınmak üzere anlaştıkları kişinin babası olan ayrı bir kişi yapıyorlar ve sonra, Ulu Tanrı'nın ismine sığınarak, üstün gücü ve her şeyi yöneten Tanrı üzerindeki egemenliği ona atfederek, sadece kendi liderleri olan insanoğluna tapıyorlar.

De là le mot d'ordre qu'il ne faut pas servir deux maîtres, afin que leur faction soit plus serrée autour de lui seul. Or, leur aversion pour les temples, les simulacres et les autels est comme la marque et le signe d'union mystérieux et secrets dont ils sont convenus entre eux.

İşte iki efendiye hizmet edilmemesi gerektiği parolası buradan gelir; böylece hizipçileri onun etrafında daha sıkı bir şekilde toplanmış olur. Kaldı ki, tapınaklara, putlara ve sunaklara olan tiksintileri, kendi aralarında anlaştıkları gizemli ve gizli birliğin nişanesi ve işareti gibidir.

[De même, ils se refusent à prendre part aux fêtes publiques et à goûter des chairs immolées à la divinité : Ils n'ont point de Dieu l'idée qu'on en doit avoir. Il n'y a pas de Dieu séparé, malgré la diversité des noms qu'on lui donne et la variété des cérémonies par lesquelles on essaye de l'honorer.] Dieu est le Dieu commun de tous

les hommes ; il est bon, exempt de besoin, incapable d'envie. Qu'est-ce donc qui empêche ceux qui lui sont le plus dévoués de prendre part aux fêtes publiques, [d'user des viandes immolées à la divinité et de participer aux sacrifices faits aux idoles.] Si ces idoles ne sont rien, quel mal y a-t-il à s'asseoir avec tout le monde au festin sacré ? Mais si ce sont des êtres divins, il est hors de doute qu'ils sont aussi à Dieu, qu'il faut croire en eux, leur offrir selon les lois des sacrifices et des prières pour mériter leur bienveillance.

[Aynı şekilde, halka açık şenliklere katılmayı ve tanrıya kurban edilen etlerden tatmayı reddediyorlar: Tanrı hakkında sahip olunması gereken fikre sahip değiller. Ona verilen isimlerin çeşitliliğine ve onu onurlandırmak için denenen törenlerin çeşitliliğine rağmen, ayrı bir Tanrı yoktur.] Tanrı, tüm insanların ortak Tanrısıdır; o iyidir, ihtiyacı yoktur, kıskançlıktan uzaktır. Öyleyse, ona en çok adanmış olanların halka açık şenliklere katılmalarına, [tanrıya kurban edilen etleri kullanmalarına ve putlara yapılan kurban törenlerine iştirak etmelerine] engel olan şey nedir? Eğer bu putlar hiçbir şey değilse, kutsal şölende herkesle birlikte oturmanın ne zararı var? Ancak eğer bunlar ilahi varlıklarsa, şüphesiz ki onlar da Tanrı'ya aittirler, onlara inanmak, onların iyi niyetini hak etmek için yasalar uyarınca onlara kurbanlar sunmak ve dualar etmek gerekir.

Si c'est par respect pour les traditions de leurs pères qu'ils s'abstiennent de certaines victimes comme celles dont nous parlons, alors ils devraient aussi s'abstenir absolument de la chair de tous les animaux, comme Pythagore qui croyait honorer de la sorte la vie et ses organes. Mais si c'est, comme ils disent, pour ne pas s'asseoir à la table des démons, j'admire leur sagesse de comprendre seulement enfin qu'ils vivent à la table des démons, et de ne s'en garder que lorsqu'ils ont sous les yeux des victimes immolées, car le pain qu'ils mangent, le vin qu'ils boivent, les fruits dont ils goûtent, l'eau dont ils s'abreuvent, l'air même qu'ils respirent, toutes ces choses ne sont-elles pas chacune sous garde de certains démons spéciaux qui en ont reçu la charge et de qui il leur faut les recevoir ?

Eğer bahsettiğimiz türden bazı kurbanlardan kaçınmaları atalarının geleneklerine duydukları saygıdan dolayıysa, o halde yaşamı ve onun organlarını bu şekilde onurlandırdığına inanan Pythagoras gibi, tüm hayvanların etinden de kesinlikle kaçınmaları gerekirdi. Ancak eğer dedikleri gibi, iblislerin sofrasına oturmamak içinse, iblislerin sofrasında yaşadıklarını ancak sonunda anlamış olmalarına ve yalnızca gözlerinin önünde kurban edilmiş kurbanlar olduğunda kendilerini sakınmalarına şaşıyorum; zira yedikleri ekmek, içtikleri şarap, tattıkları meyveler, içtikleri su, hatta soludukları hava, bunların her biri kendilerine verilen görevle bunların sorumluluğunu üstlenmiş ve kendilerinden almaları gereken belirli özel iblislerin koruması altında değil midir?

Donc de deux choses l'une, ou bien il faut renoncer absolument à vivre et ne pas venir au monde ; ou bien, puisque nous avons été mis ici-bas à ces conditions,

rendre grâce aux démons chargés de présider aux choses de la terre, leur offrir des prémices et des prières, tant que nous vivrons, afin de nous attirer leur faveur.

Öyleyse iki durumdan biri: ya yaşamaktan kesinlikle vazgeçmeli ve bu dünyaya gelmemeliyiz; ya da mademki bu dünyaya bu şartlar altında getirildik, yaşadığımız sürece yeryüzündeki işlere başkanlık etmekle görevli iblislere şükretmeli, onların lütfunu kazanmak için onlara ilk meyveleri ve duaları sunmalıyız.

[Le monde est plein de démons, ministres et serviteurs du grand Dieu, chargés de gouverner en son nom la nature et la vie humaine, capables de servir et de nuire. Ceux des hommes qui sont attentifs à leur service reçoivent d'eux des bienfaits : mais les impies doivent les craindre, car on ne peut nier qu'ils n'aient reçu le redoutable pouvoir de faire du bien et du mal, et qu'ils ne l'exercent justement, étant les délégués et comme les préfets du Dieu souverain. On ne peut donc leur manquer en toute sécurité.]

[Dünya, yüce Tanrı'nın doğayı ve insan yaşamını onun adına yönetmekle görevli, hizmet etmeye ve zarar vermeye muktedir olan bakanları ve hizmetkarları olan iblislerle doludur. Onların hizmetine dikkat eden insanlar, onlardan iyilik görürler; ancak dinsizler onlardan korkmalıdır, çünkü iyilik ve kötülük yapma yönündeki korkutucu gücü aldıkları ve egemen Tanrı'nın delegeleri ve adeta valileri olarak bunu haklı bir şekilde uyguladıkları inkar edilemez. Bu nedenle, onlara karşı güvenli bir şekilde saygısızlık edilemez.]

En effet, quand un simple satrape, gouverneur, préteur ou procureur du roi de Perse ou de l'empereur Romain, et quand ceux mêmes qui, dans un rang inférieur de la hiérarchie, exercent les moindres charges et les emplois infimes, nous feraient beaucoup de mal si nous ne leur rendions pas hommage, peut-on croire que ces satrapes et ces ministres de l'air et de la terre puissent peu de chose contre qui les outrage ?

Gerçekten de, Pers kralının veya Roma imparatorunun basit bir satrabı, valisi, praetoru veya procuratoru, hatta hiyerarşinin daha alt kademesinde yer alıp en küçük görevleri ve önemsiz işleri yürütenler bile, onlara saygı göstermediğimiz takdirde bize büyük zarar verebilecekken, havanın ve yerin bu satraplarının ve bakanlarının, kendilerine hakaret edenlere karşı etkisiz kalacaklarına inanılabilir mi?

[Les Juifs et les chrétiens reconnaissent eux aussi ces ministres et ces diacres divins et leur rendent hommage à leur manière. La différence entre eux et nous est plus dans les noms que dans les choses, car ils ne leur accordent pas moins de vertu que nous.]

[Yahudiler ve Hristiyanlar da bu ilahi bakanları ve diyakozları tanırlar ve onlara kendi yollarıyla saygı gösterirler. Onlar ile bizim aramızdaki fark, özden ziyade isimlerdedir, çünkü onlar da bu varlıklara bizim verdiğimizden daha az erdem atfetmezler.]

Si on les désigne sous des noms barbares, ces ministres de Dieu auront donc quelque puissance ; mais si on les nomme en grec ou en latin, ils n'en auront plus. [Aussi, ils ne craignent pas de railler ou d'outrager ceux mêmes qu'ils appellent, qu'ils prient ou qu'ils invoquent dans leur langue ou sous d'autres noms, faisant parade d'invectives stériles et menteuses.]

Eğer onlara barbar isimleriyle hitap edilirse, Tanrı'nın bu bakanları bir güce sahip olacaklardır; ancak eğer onlara Yunanca veya Latince isimlerle hitap edilirse, artık bir güçleri kalmayacaktır. [Aynı şekilde, kendi dillerinde ya da başka isimler altında çağırdıkları, dua ettikleri veya yakardıkları kişileri bile alaya almaktan ya da onlara hakaret etmekten çekinmiyorlar; kısır ve yalancı hakaretlerle gösteriş yapıyorlar.]

Regardez-moi, [dit l'un d'eux], debout devant la statue de Zeus, d'Apollon ou de quelque autre de vos Dieux, lui dire des injures ou le frapper du bâton. Cependant, il ne s'en venge point. Mais ne vois-tu pas, pauvre homme, qu'il en est aussi qui, bravant en face ton démon, ne se contentent pas de l'injurier ? On le bannit de toute l'étendue des terres et des mers, et toi-même qui es comme une vivante statue consacrée à ton Dieu, on t'entraîne et on t'attache à une croix ! Le démon, ou, comme tu dis, le fils de Dieu s'en venge-t-il jamais non plus ?

Bana bakın, [der onlardan biri], Zeus'un, Apollon'un veya diğer tanrılarınızdan birinin heykelinin önünde durmuş, ona küfrediyor ya da sopayla vuruyorum. Oysa o, bundan dolayı intikam almıyor. Ama ey zavallı adam, senin iblisine (demonuna) karşı gelip sadece ona küfretmekle yetinmeyenlerin de olduğunu görmüyor musun? O, karaların ve denizlerin tamamından sürgün ediliyor ve sen, kendi Tanrı'na adanmış canlı bir heykel gibi, sürüklenip bir çarmıha geriliyorsun! İblis ya da senin deyişinle Tanrı'nın oğlu, bundan dolayı hiç intikam alıyor mu?

Toi, tu railles et insultes les statues de ces Dieux ! mais si tu avais outragé Dionysos lui-même ou Héraclès en face, tu n'en serais pas sorti peut-être de si belle humeur ! Quant à ton Dieu, on l'a saisi en personne, on l'a étendu sur la croix et torturé, et jamais ceux qui l'ont fait n'en ont porté de peine. Et, d'autre part, depuis ce jour-là, dans un si long espace de temps, est-il jamais rien arrivé d'extraordinaire à ceux qui ont pu croire que ce personnage était non un simple magicien, mais le fils de Dieu ? Que dire de celui qui l'avait envoyé avec ses instructions à porter au monde ? Le messenger a été cruellement châtié et a emporté avec lui son message dans le néant, et depuis si longtemps son père n'a pas encore agi. Se peut-il un père à ce point dénaturé ? — Mais lui [le fils], dis-tu, voulait ce qui est arrivé, et c'est parce qu'il le voulait qu'il a subi cet excès d'outrages. — Mais ces Dieux que tu insultes, je pourrais dire qu'eux aussi le veulent bien, et que c'est pour cette raison qu'ils

supportent tes blasphèmes. Car il ne faut pas voir de différence là où il n'y en a pas. Et encore, nos dieux au moins savent punir rudement leurs blasphémateurs, les réduisant à fuir, à se cacher, à périr s'ils sont pris ?

Sen, bu Tanrıların heykelleriyle alay ediyor ve onlara hakaret ediyorsun! Ama bizzat Dionysos'u veya Herakles'i yüzlerine karşı aşağılasaydın, oradan belki de bu kadar keyifli bir ruh haliyle çıkamazdın! Senin Tanrı'na gelince; onu bizzat yakaladılar, çarmıha gerdiler ve işkence ettiler; üstelik bunu yapanlar hiçbir zaman bunun cezasını çekmediler. Ve öte yandan, o günden beri, bu kadar uzun bir zaman dilimi içinde, bu kişinin basit bir büyücü değil de Tanrı'nın oğlu olduğuna inanabilenlerin başına olağanüstü bir şey geldi mi? Onu, dünyaya ulaştırılması gereken talimatlarıyla gönderen hakkında ne demeli? Haberci acımasızca cezalandırıldı ve mesajını da beraberinde yokluğa götürdü; bunca zamandır babası henüz harekete geçmedi. Bu derece duyarsız bir baba olabilir mi? — Ama sen, o [oğul] yaşananları istiyordu ve bu aşırı hakaretlere katlanmasının nedeni de bunu istemesiydi diyorsun. — Ancak senin hakaret ettiğin bu Tanrılar için de onların bunu istediğini ve senin küfürlerine bu yüzden katlandıklarını söyleyebilirim. Çünkü farkın olmadığı yerde fark görmemek gerekir. Üstelik bizim tanrılarımız en azından kendilerine küfredenleri ağır bir şekilde cezalandırmasını bilir; onları kaçmaya, saklanmaya, yakalandıkları takdirde ölmeye mahkum ederler.

[Et ne pouvons-nous pas parler à bon droit de la puissance merveilleuse des dieux, du bien qu'ils ont fait et des services qu'ils ont rendus en tant de circonstances, soit à des cités, soit à des particuliers.] A quoi bon rappeler toutes les prédictions des prophètes et des prophétesses et d'autres personnes, hommes ou femmes, saintement possédés de Dieu ? Combien de paroles merveilleuses sorties du sanctuaire ? Combien de choses les immolations et les sacrifices ont révélées à ceux qui y ont eu recours ? Combien ont été découvertes par d'autres signes miraculeux ? Combien de personnes sont encore favorisées d'apparitions qui les éclairent !

[Tanrıların harikulade gücünden, gerek şehirlere gerekse bireylere pek çok durumda yaptıkları iyiliklerden ve sundukları hizmetlerden haklı olarak söz edemez miyiz?] Peygamberlerin ve kâhin kadınların, Tanrı tarafından kutsal bir şekilde esinlenmiş diğer erkek veya kadınların tüm kehanetlerini hatırlatmanın ne faydası var? Tapınaktan çıkan ne kadar çok harikulade söz var! Kurban kesme ve sunma işlemleri, bunlara başvuranlara ne çok şey vahyetmiştir! Başka mucizevi işaretlerle neler keşfedilmiştir! Ne kadar çok insan hala kendilerini aydınlatan görüleriyle lütuflandırılmaktadır!

Il n'est pas de vie d'homme où cela ne se rencontre. Combien de cités ont été relevées, combien délivrées de la peste ou de la famine, grâce aux oracles ! Combien, pour les avoir méprisés ou négligés, ont péri misérablement ! Par les oracles encore combien de colonies ont été fondées, et, pour leur avoir obéi, sont

devenues florissantes ! Combien de princes, combien de particuliers ont vu leur situation devenir meilleure ou pire selon le cas qu'ils en ont fait ! Combien de personnes, désolées de n'avoir pas d'enfants, ont vu par eux combler leurs vœux ! Combien ont pu éviter la colère des démons ! Que de paralytiques guéris ! Et, d'un autre côté, combien, pour avoir violé le respect dû aux sanctuaires, ont été immédiatement punis ! Les uns ont été frappés sur l'heure de démence ; les autres ont révélé eux-mêmes leurs propres crimes ; ceux-ci se sont tués de leurs mains ; ceux-là ont été saisis de maladies incurables. Parfois même on en a vu qu'a foudroyés une voix redoutable partie du fond du sanctuaire.

İnsanoğlunun hayatında buna rastlanmayan bir an yoktur. Kahinlerin sözleri sayesinde kaç şehir yeniden ayağa kalkmış, kaç vebadan veya kıtlıktan kurtulmuştur! Onları küçümseyen veya ihmal edenler ne kadar sefil bir şekilde can vermiştir! Yine kahinlerin sözleriyle kaç koloni kurulmuş ve onlara itaat ettikleri için gelişip serpilmıştır! Kaç prens, kaç şahıs, onlara verdikleri değere göre durumlarının iyileştiğini veya kötüleştiğini görmüştür! Çocuğu olmadığı için kederlenen kaç kişi, onlar sayesinde dileklerinin yerine geldiğini görmüştür! Kaç kişi iblislerin öfkesinden kaçınabilmiştir! Ne çok felçli şifa bulmuştur! Ve öte yandan, kutsal mekanlara gösterilmesi gereken saygıyı ihlal ettikleri için kaç kişi anında cezalandırılmıştır! Kimileri anında delilikle çarpılmış; kimileri kendi suçlarını bizzat itiraf etmiştir; bazıları kendi elleriyle kendilerini öldürmüş; diğerleri ise tedavisi imkansız hastalıklara yakalanmıştır. Hatta bazen, kutsal mekanın derinliklerinden gelen korkunç bir sesin çarpıp yere serdiği insanlar bile görülmüştür.

[Les chrétiens montrent une fermeté invincible dans leurs croyances et un attachement inébranlable à les garder. Et plusieurs estiment que cette obstination se mesure mal à la valeur réelle des opinions. Mais avant eux et en dehors d'eux, n'a-t-on point vu d'âmes aussi constantes et aussi fermes, aussi dédaigneuses du péril, faisant aussi bon marché de la vie, et la donnant aussi aisément pour sauver leur conscience ? Sont-ils les premiers et les seuls qui aient prétendu sauver leur vie en en faisant librement le sacrifice ? N'a-t-on pas vu de pareils exemples de foi vigoureuse, de croyances religieuses et de convictions raisonnées que nulle espérance ou nulle crainte ne pouvait fléchir ?]

[Hristiyanlar inançlarında yenilmez bir kararlılık ve onları korumaya yönelik sarsılmaz bir bağlılık sergilerler. Birçoğu, bu inatçılığın görüşlerin gerçek değeriyle pek uyuşmadığını düşünür. Ancak onlardan önce ve onların dışında, vicdanlarını kurtarmak için hayatlarını bu kadar kolay feda eden, tehlikeyi bu kadar hiçe sayan, en az onlar kadar metanetli ve kararlı ruhlar görülmemiştir? Hayatlarını özgürce feda ederek onu kurtarmayı iddia eden ilk ve tek kişiler onlar mıdır? Hiçbir umudun veya hiçbir korkunun bükemediği güçlü bir inanç, dini kanaatler ve akılcı ikna örnekleri görülmemiştir?]

La source de cette fermeté invincible c'est chez eux la foi en la vie future, heureuse pour les bons et malheureuse pour les méchants. Or ce dogme de l'immortalité de l'âme, des récompenses et des châtiments justement dispensés au delà de la vie, l'ont-ils donc inventé ? Nos sages, nos philosophes et ceux qui président à nos mystères l'enseignent aussi bien qu'eux.

Bu yenilmez kararlılığın kaynağı, onlarda, iyiler için mutlu, kötüler için mutsuz olan gelecek yaşama duyulan inançtır. Peki, ruhun ölümsüzlüğü, yaşamın ötesinde hakkaniyetle dağıtılan ödüller ve cezalar dogmasını onlar mı icat etti? Bizim bilgilerimiz, filozoflarımız ve gizemlerimize başkanlık edenler de bunu onlar kadar iyi öğretmektedirler.

Absolument comme toi, mon bon ami, qui crois aux châtiments éternels, les exégètes, les télestes et les mystagogues de nos mystères y croient aussi. Comme tu en menaces les autres, eux aussi t'en menacent. La question est de savoir qui d'eux ou de toi a la raison et la vérité de son côté. Car, pour ce qui est des paroles, toi comme les autres, vous affirmez également être en droit de parler comme vous faites. Mais s'il faut en venir aux preuves, ceux-ci en mettent en avant un grand nombre et de fort évidentes qu'ils tirent des opérations merveilleuses de plusieurs démons et des réponses de toute sorte d'oracles.

Tıpkı senin gibi, iyi dostum, ebedi cezalara inananlar gibi, gizemlerimizin yorumcuları, kutsal tören uygulayıcıları ve gizem öğretenleri de buna inanırlar. Sen başkalarını bununla tehdit ettiğin gibi, onlar da seni bununla tehdit ederler. Mesele, onlardan mı yoksa senden mi hangisinin haklı olduğunu ve gerçeğin kimin tarafında olduğunu bilmektir. Zira sözlere gelince, sen de diğerleri gibi, yaptığınız gibi konuşmaya hakkınız olduğunu iddia ediyorsunuz. Ancak kanıtlara gelmesi gerekirse, onlar birçok iblisin harikulade işlerinden ve her türden kâhinin cevaplarından çıkardıkları pek çok ve son derece belirgin kanıtı öne sürmektedirler.

[Il est vrai, nul d'entre eux ne s'est avisé de déclarer que l'homme, une fois mort, renaîtrait tout entier de ses cendres et retrouverait son corps tel qu'il l'a laissé. C'est un dogme que nul ne vous envie ; mais sur ce point même] votre conduite n'est-elle pas absurde ? Vous espérez et désirez que votre corps ressuscite lui-même tel qu'il est, comme si vous n'aviez rien de meilleur ni de plus précieux et puis vous l'exposez de gaieté de cœur aux supplices comme une chose vile ! Mais des hommes entêtés de pareilles idées et si attachés à leur corps ne méritent pas qu'on discute avec eux sur ce point. Ce sont du reste gens grossiers et infâmes et qui, contre toute raison, ont la tête perdue de leurs idées de sectaires. Quant à ceux qui croient à l'éternité de l'âme ou du principe pensant, quel que soit le nom qu'ils se plaisent à lui donner, essence spirituelle, esprit intelligent, saint et bienheureux, âme vivante, rejeton céleste et incorruptible d'une nature divine et incorporelle, avec ceux-là on peut, grâce à Dieu, converser sur cette matière. Ils sont au moins raisonnables en ce point qu'ils croient au bonheur futur de ceux qui auront bien

vécu, et au châtement éternel des méchants. Or c'est là un dogme qu'ils ne doivent jamais abandonner, ni eux ni personne.

[Gerçek şu ki, hiçbiri insanın bir kez öldüğünde küllerinden tamamen yeniden doğacağını ve bedenini bıraktığı gibi bulacağını beyan etmeyi düşünmemiştir. Bu, kimsenin sizden kıskanmadığı bir dogmadır; ancak tam da bu noktada] davranışınız absürt değil mi? Bedeninizin tıpkı olduğu gibi dirileceğini umuyor ve arzuluyorsunuz, sanki elinizde daha iyi veya daha değerli hiçbir şey yokmuş gibi; sonra da onu seve seve, bayağı bir şeymiş gibi işkencelere maruz bırakıyorsunuz! Ancak böylesi fikirlerle inatlaşan ve bedenlerine bu denli bağlı olan insanlar, bu konuda kendileriyle tartışılmayı hak etmiyorlar. Kaldı ki onlar kaba ve aşağılık kimselerdir; her türlü mantığa aykırı olarak, mezhepçi fikirleri yüzünden akıllarını yitirmişlerdir. Ruhun veya düşünen ilkenin ebediyetine, ona ne isim vermekten hoşlanırlarsa hoşlansınlar -tinsel öz, zeki akıl, kutsal ve mutlu, yaşayan ruh, ilahi ve cisimsiz bir doğanın göksel ve bozulmaz filizi- inananlara gelince, Tanrı'ya şükür ki onlarla bu mesele üzerine konuşulabilir. Onlar, iyi yaşamış olanların gelecekteki mutluluğuna ve kötülerin ebedi cezasına inandıkları noktada en azından mantıklıdır. İşte bu, ne onların ne de başkasının asla terk etmemesi gereken bir dogmadır.

Mais puisque les hommes sont nés attachés à un corps, soit qu'ainsi l'exigeât l'ordre universel des choses, soit en expiation de leurs fautes, soit à cause des passions qui chargent l'âme et l'appesantissent ici-bas jusqu'à ce qu'elle soit purifiée par diverses révolutions fixées d'avance — car il est nécessaire, suivant Empédocle, que, pendant trois fois dix mille ans, l'âme, changeant de forme avec le temps, erre loin du séjour des bienheureux —, il faut croire que les hommes sont sous la garde de certains êtres chargés du soin de cette prison.

Ancak insanlar bir bedene bağlı olarak doğduklarına göre; bu ister şeylerin evrensel düzeninin bir gereği olsun, ister hatalarının bir kefareti, isterse de önceden belirlenmiş çeşitli devrimlerle arınana dek ruhu burada yükleyen ve ağırlaştırıcı tutkular yüzünden olsun —zira Empedokles'e göre ruhun, zamanla şekil değiştirerek otuz bin yıl boyunca mutlu insanların yurdundan uzakta dolaşması zorunludur—, insanların bu hapishanenin bakımıyla görevli bazı varlıkların koruması altında olduğuna inanmak gerekir.

De deux choses l'une : refusent-ils de suivre les cérémonies publiques et de rendre hommage à ceux qui y président ? alors qu'ils renoncent à prendre la robe virile, à se marier, à devenir pères, à remplir enfin aucune des autres fonctions de la vie commune ; qu'ils s'en aillent tous ensemble loin d'ici sans laisser graine de leur espèce, et que la terre entière soit débarrassée de cette engeance ! Mais s'ils veulent prendre femme, avoir des enfants, manger des fruits de la terre, prendre leur part des choses de la vie, des biens et aussi des maux qui y sont attachés — car la nature assujettit l'homme aux maux, il faut nécessairement qu'il y en ait, et ce monde leur est réservé —, il faut qu'ils rendent à ceux qui sont chargés de tout

administrer les honneurs qui conviennent, qu'ils s'acquittent de tous les devoirs de la vie jusqu'à ce qu'ils soient délivrés des liens qui les y attachent : autrement ils paraîtraient singulièrement ingrats envers ces êtres supérieurs. Car il est injuste de participer aux biens dont ils disposent, et de ne leur rendre aucun hommage en revanche.

İki durumdan biri: Kamusal törenleri takip etmeyi ve onlara başkanlık edenlere saygı göstermeyi reddediyorlar mı? O halde yetişkin giysisini giymekten, evlenmekten, baba olmaktan, kısacası ortak yaşamın diğer işlevlerinden hiçbirini yerine getirmekten vazgeçsinler; türlerinin tohumunu bırakmadan hep birlikte buralardan çekip gitsinler ve tüm yeryüzü bu soydan temizlensin! Ancak kadın almak, çocuk sahibi olmak, toprağın meyvelerini yemek, yaşamın şeylerinden, nimetlerinden ve aynı zamanda ona bağlı olan kötülüklerden paylarını almak istiyorlarsa —çünkü doğa insanı kötülüklere boyun eğdirir, bunların olması kaçınılmazdır ve bu dünya onlara ayrılmıştır—, her şeyi yönetmekle görevli olanlara uygun saygıyı göstermeleri, kendilerini buralara bağlayan zincirlerden kurtulana dek yaşamın tüm görevlerini yerine getirmeleri gerekir: Aksi takdirde bu üstün varlıklara karşı son derece nankör görünürlerdi. Zira onların sunduğu nimetlerden yararlanıp karşılığında onlara hiçbir saygı göstermemek adaletsizliktir.

Tout ici-bas, jusqu'aux plus petites choses, a été remis aux mains de quelque puissance. Les croyances des Égyptiens peuvent nous l'apprendre. Selon eux, trente-six démons ou dieux de l'air — on en compte quelquefois plus encore — se sont partagé le corps de l'homme en trente-six parties. Chacun d'eux a été désigné pour veiller sur une de ces parties. Ils savent les noms de ces dieux dans la langue du pays. Ce sont : Chnoumen, Chachoumen, Cnath, Sicath, Biou, Erou, Erebiou, Rhamanor, Reianoor et les autres, appelés de noms égyptiens ; et, en invoquant ces dieux, ils guérissent les maladies de chacune des parties du corps. Qu'est-ce donc qui empêche de rendre un léger hommage à ces dieux et aux autres, si on préfère la santé à la maladie, une vie heureuse à une vie misérable, si l'on souhaite d'être à l'abri des incarcérations et des supplices autant qu'il est possible ?

Buradaki her şey, en küçük ayrıntısına kadar, bir gücün ellerine teslim edilmiştir. Mısırlıların inançları bize bunu öğretebilir. Onlara göre, otuz altı iblis veya hava tanrısı —bazen sayıları daha fazla bile sayılır— insanın bedenini otuz altı parçaya bölüşmüştür. Her biri bu parçalardan birini gözetmekle görevlendirilmiştir. Bu tanrıların isimlerini ülkenin dilinde bilirler. Bunlar: Chnoumen, Chachoumen, Cnath, Sicath, Biou, Erou, Erebiou, Rhamanor, Reianoor ve Mısır isimleriyle anılan diğerleridir; ve bu tanrıları çağırarak, bedeninin her bir parçasının hastalıklarını iyileştirirler. O halde, eğer hastalıktan ziyade sağlığı, sefil bir yaşamdan ziyade mutlu bir yaşamı tercih ediyorsanız, eğer mümkün olduğunca hapislerden ve işkencelerden uzak durmak istiyorsanız, bu tanrılara ve diğerlerine hafif bir saygı göstermenize engel olan nedir?

[Ce n'est pas que nous conseillions à personne de se livrer à corps perdu, sans raisonnement et sans choix, à toutes les superstitions et à toutes les pratiques locales. L'art de communiquer avec les démons peut avoir sa vertu.] Il faut cependant prendre garde, en se livrant à ces pratiques, de s'en éprendre à l'excès, de s'absorber dans l'amour de son corps en laissant de côté ou en mettant en oubli des soins plus relevés ; car il convient peut-être d'ajouter foi aux sages qui nous disent que la plupart des démons se complaisent dans les choses de ce bas monde, sont avides du sang et du fumet des sacrifices, s'attachent aux concerts et aux autres plaisirs semblables, sans être capables de rien faire de meilleur que de guérir les corps, de prédire l'avenir aux hommes et aux cités, sans rien savoir ni pouvoir faire enfin que ce qui regarde la vie mortelle.

[Kimseye, akıl yürütmeden ve seçim yapmadan, kendini körü körüne tüm batıl inançlara ve yerel uygulamalara teslim etmesini tavsiye ediyor değiliz. İblislerle iletişim kurma sanatı kendi içinde bir erdeme sahip olabilir.] Ancak, bu uygulamalara girerken, bunlara aşırı tutulmamaya, bedene olan ilgiyle dolup daha yüce ilgileri bir kenara bırakmamaya veya unutmamaya dikkat etmek gerekir; çünkü çoğu iblisin bu dünyanın işlerinden haz aldığı, kurbanların kanına ve dumanına aç olduğunu, konserlere ve benzeri zevklere kapıldığını, bedenleri iyileştirmekten veya insanlara ve şehirlere geleceği bildirmekten daha iyi bir şey yapmaya kadir olmadığını, kısacası ölümlü yaşama dair olanın dışında hiçbir şey bilip yapamadığını söyleyen bilgelerin sözlerine inanmak belki de yerinde olacaktır.

Il faut honorer ces êtres parce que cela est utile.

Bu varlıkları onurlandırmak gerekir çünkü bu faydalıdır.

Du reste, il vaut mieux croire que les démons ne manquent de rien, n'ont besoin de rien, mais qu'ils se réjouissent des sentiments pieux qu'on leur témoigne.

Bununla birlikte, iblislerin hiçbir şeyden yoksun olmadığını, hiçbir şeye ihtiyaç duymadıklarını, ancak kendilerine gösterilen dindar duygulardan memnuniyet duyduklarına inanmak daha iyidir.

[Le premier principe est que] jamais en aucune façon il ne faut abandonner Dieu, ni le jour ni la nuit, ni en public, ni en particulier. Nous devons continuellement, et dans nos paroles et dans nos actions, et même quand nous ne parlons ni n'agissons, tenir notre âme élevée vers Dieu. Cela posé, quel mal y a-t-il à chercher à nous attirer la bienveillance de ceux qui ont reçu de Dieu leur pouvoir, et, entre autres, celle des rois et des puissants de la terre ; car ceux-là mêmes n'ont pas été, sans une volonté divine, élevés au rang qu'ils occupent.

[İlk ilke şudur:] Ne gece ne gündüz, ne kamuoyu önünde ne de özel olarak, hiçbir şekilde Tanrı'yı terk etmemek gerekir. Hem sözlerimizde hem de eylemlerimizde ve

hatta ne konuştuğumuz ne de hareket ettiğimiz zamanlarda bile ruhumuzu sürekli olarak Tanrı'ya yöneltmeliyiz. Bu temele dayandığında, güçlerini Tanrı'dan almış olanların ve diğerlerinin yanı sıra yeryüzünün krallarının ve güçlülerinin hayırseverliğini kazanmaya çalışmanın ne sakıncası olabilir; zira onların kendileri bile, ilahi bir irade olmaksızın buldukları makama yükseltilmiş değillerdir.

Ah ! si l'on vous ordonnait, à vous adorateur de Dieu, de commettre une impiété ou de proférer quelque infamie, certes il faudrait vous garder d'obéir. Mieux vaudrait souffrir toutes les tortures. Oui, il faut souffrir mille morts avant de proférer aucune impiété contre Dieu, avant même d'en concevoir la pensée. Mais c'est toute autre chose si on vous commande de chanter un hymne au Soleil ou de célébrer Athéné dans un beau péan. Vous paraîtrez en effet d'autant plus honorer le grand Dieu que vous aurez mieux glorifié ces divinités. Car en se répandant ainsi partout, la piété devient plus parfaite.

Ah! Eğer size, ey Tanrı'nın tapınanı, bir dinsizlik yapmanız veya herhangi bir rezalet savurmanız emredilseydi, elbette itaatten kaçınmanız gerekirdi. Her türlü işkenceye katlanmak daha iyi olurdu. Evet, Tanrı'ya karşı hiçbir dinsizlik savurmadan, hatta buna dair bir düşünce bile tasarlamadan önce bin ölümü göze almak gerekir. Ancak size Güneş'e bir ilahi söylemeniz veya Athene'yi güzel bir pean ile yüceltmeniz emredilirse durum tamamen farklıdır. Zira bu tanrıları ne kadar iyi yüceltirsенiz, yüce Tanrı'yı da o kadar çok onurlandırıyor gibi görüneceksiniz. Çünkü dindarlık, böylece her yere yayılarak daha mükemmel hale gelir.

Supposez même qu'on vous ordonne de jurer par le chef de l'Empire. Il n'y a pas encore de mal à le faire. Car c'est entre ses mains qu'ont été remises les choses de la terre, et c'est de lui que vous recevez tous les avantages de la vie. Il convient de se tenir à l'antique parole : « Il faut un seul roi, celui à qui le fils de l'artificieux Saturne a confié le sceptre. »

Hatta diyelim ki size İmparatorluğun başı üzerine yemin etmeniz emredildi. Bunu yapmanın da henüz bir sakıncası yoktur. Zira yeryüzünün işleri onun ellerine teslim edilmiştir ve yaşamın tüm avantajlarını ondan alırsınız. Kadim söze bağlı kalmak uygundur: **"Tek bir kral olmalı, kurnaz Satürn'ün oğlunun asayı emanet ettiği kişi."**

Si vous cherchez à ébranler ce principe, le prince vous punira, et il aura raison ; car si tous les autres faisaient comme vous, rien n'empêcherait que l'Empereur ne demeurât seul et abandonné, et que le monde ne devînt la proie des barbares les plus sauvages et les plus grossiers. Il n'y aurait bientôt plus trace alors de votre belle religion, et c'en serait fait de la gloire de la vraie sagesse parmi les hommes.

Eğer bu ilkeyi sarsmaya çalışırsanız, prens sizi cezalandıracaktır ve haklı da olacaktır; zira eğer diğer herkes sizin gibi yapsaydı, İmparatorun yalnız ve terk

edilmiş kalmasına ve dünyanın en vahşi ve en kaba barbarların avı haline gelmesine hiçbir şey engel olamazdı. O zaman güzel dininizden geriye kısa sürede hiçbir iz kalmazdı ve insanlar arasındaki gerçek bilgiğin şanı sona ererdi.

Vous ne prétendez pas sans doute que les Romains délaissent, pour embrasser votre croyance, leurs traditions religieuses et civiles, invoquent votre Dieu le Très-Haut, ou de quelque nom que vous l'appeliez, afin qu'il descende du Ciel et combatte pour eux, en sorte qu'ils n'aient pas besoin d'autre secours. Car ce même Dieu, à vous entendre, avait autrefois promis les mêmes choses et de plus grandes encore à ses fidèles. Or vous voyez quels services il a rendus aux Juifs et à vous. Ceux-là, au lieu de l'empire du monde, n'ont même plus une motte de terre ni un foyer. Et quant à vous, s'il reste encore quelques chrétiens errants et cachés, on les cherche pour les conduire au supplice.

Şüphesiz, Romalıların sizin inancınızı benimsemek için dini ve sivil geleneklerini terk edeceklerini, sizin Yüce Tanrınızı veya ona hangi isimle hitap ediyorsanız onu, başka hiçbir yardıma ihtiyaç duymamaları için Göklerden inip kendileri adına savaşmaya çağıracaklarını iddia etmiyorsunuzdur. Zira kendi söyleminize göre, aynı Tanrı geçmişte sadıklarına aynı şeyleri ve hatta daha büyüklerini vaat etmişti. Oysa onun Yahudilere ve sizlere ne gibi hizmetler sunduğunu görüyorsunuz. Onlar, dünya imparatorluğu yerine, artık bir toprak parçasına ya da bir yuvaya bile sahip değiller. Size gelince, eğer hala gizlenen ve sürgün yaşayan birkaç Hristiyan kalmışsa, onları işkenceye götürmek için arıyorlar.

Mais ce discours que vous tenez n'est pas supportable : « Si les empereurs qui règnent aujourd'hui, dites-vous, après nous avoir écoutés, se laissaient prendre par les ennemis, nous gagnerions et persuaderions encore leurs successeurs. Et ceux-ci étant tombés de la même manière, nous nous ferions encore écouter des autres, jusqu'à ce que tous ceux qui nous auraient crus fussent pris de la même façon. — Sans doute cela ne manquerait pas d'arriver, à moins qu'un pouvoir plus éclairé et plus prévoyant ne vous détruisît tous de fond en comble avant de périr lui-même par vous.

Ancak sürdürdüğünüz bu söylem katlanılır gibi değil: "Eğer bugün hüküm süren imparatorlar, bizi dinledikten sonra düşmanlar tarafından ele geçirilselerdi, biz yine kazanır ve haleflerini ikna ederdik. Onlar da aynı şekilde düştüklerinde, biz yine diğerlerine kendimizi dinletirdik; ta ki bize inananların hepsi aynı akıbeta uğrayana dek. — Kuşkusuz, daha aydınlanmış ve tedbirli bir güç, kendisi de sizin yüzünüzden yok olmadan önce hepinizi kökten yok etmedikçe, bu durum kaçınılmaz olarak gerçekleşirdi."

[Vous voulez, il est vrai, et vous ne vous en cachez guère, vous voulez, dans votre naïf orgueil et dans votre ardeur conquérante, soumettre et réduire le monde entier à votre niveau, et établir votre croyance unique sur la ruine de toutes les autres. Mais

si, dans chaque pays, la place était libre, est-ce donc à vous qu'on irait ? Et l'unité, en cette matière, est contraire à la nature des choses.] S'il était possible que les peuples de l'Europe, de l'Asie et de l'Afrique, tant Grecs que Barbares, jusqu'aux extrémités du monde, fussent unis par la communauté d'une même foi, [cela sans doute serait fort beau ; mais il n'y a pas au monde d'idée ni de dessein plus chimérique.] Qui se le met en tête témoigne bien qu'il n'a rien vu.

[Doğrusu Şunu istiyorsunuz ve bunu pek de gizlemiyorsunuz; saf gururunuz ve fatih ateŐinizle t m dünyayı kendi seviyenize indirmek, boyun eğirmek ve diğerlerinin t m n n yıkımı  zerine tek inancınızı kurmak istiyorsunuz. Ancak her  lkede yer boş olsaydı, gidilecek yer siz mi olurdu? Ve bu meselede birlik, eŐyanın tabiatına aykırıdır.] Eğer Avrupa, Asya ve Afrika halklarının, gerek Yunanlılar gerekse Barbarlar, dünyanın uçlarına kadar aynı inanç ortaklığıyla birleŐmeleri mümkün olsaydı, [bu kuşkusuz çok güzel olurdu; ancak dünyada bundan daha hayali bir fikir veya tasarım yoktur.] Bunu aklına koyan kişi, hiÇbir Şey görmediğini açıkça kanıtlamıŐ olur.

Apr s cela, dit Orig ne, Celse nous engage   soutenir l'Empereur de toutes nos forces, à partager avec lui la défense du bon droit, à combattre pour lui, à porter les armes avec lui si les circonstances l'exigent, et à l'aider dans le commandement de ses armées.

Bien plus, il nous exhorte aussi à prendre notre part des fonctions publiques, s'il le faut, pour le salut des lois et la cause de la piété ; et il promet, dans un second ouvrage, de nous apprendre comment doivent régler leur vie ceux qui veulent ou peuvent vivre selon les principes qu'il juge les meilleurs.

Bundan sonra, dedi Origenes, Celsus bizi İmparatoru t m g c m zle desteklemeye, haklı davanın savunmasını onunla paylaŐmaya, onun için savaşmaya, koŐullar gerektirirse onunla birlikte silah taŐımaya ve ordularının komutasında ona yardım etmeye teşvik ediyor.

Dahası, yasaların selameti ve dindarlık davası uğruna, gerekirse kamu görevlerinde üzerimize düŐeni yapmaya da bizi çağırıyor; ve ikinci bir eserde, kendisinin en iyi olarak gördüğü ilkelere göre yaşamak isteyenlerin veya yaŐayabilenlerin hayatlarını nasıl düzenlemeleri gerektiğini  ğreteceğine söz veriyor.

Türkçeye  eviren: İbrahim ŐimŐek.